

MOET DE EUROPESE UNIE ZICH VOORBEREIDEN OP EEN OORLOG MET RUSLAND?

Handelingen van het Colloquium van het Jean Gol Centrum van 4 mei 2024

Onder leiding van Corentin de Salle

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord door Georges-Louis Bouchez	5
Inleiding door Corentin de Salle	6
Inleiding door de Minister van Buitenlandse Zaken Hadja Lahbib	8
Eerste rondetafel	16
Denis Ducarme	16
Stéphane Courtois	18
Galia Ackerman	25
Laetitia Spetschinsky	30
Stéphane Mund	34
Tweede rondetafel	44
François de Kerchove d'Exaerde	44
Général Dominique Trinquand	49
Estelle Hoorickx	54
Camille Legrand	61
Sven Biscop	68
Alexander Mattelaer	73
Conclusie door Georges-Louis Bouchez	77

VOORWOORD

GEORGES-LOUIS BOUCHEZ

Federaal parlements lid, advocaat, voorzitter van Mouvement Réformateur

Op 4 mei 2024 organiseerde ons studiecentrum, in de Fondation Universitaire en in aanwezigheid van meer dan 400 mensen, een volledige dag gewijd aan het nadenken over de mogelijkheid van een militair conflict tussen de Europese Unie en Rusland.¹

Niemand, uiteraard, wenst een dergelijke confrontatie. Maar regeren betekent vooruitzien.

Sindsdien moeten we vaststellen dat de gebeurtenissen in een stroomversnelling zijn geraakt. De herhaalde verklaringen van de Amerikaanse president Donald Trump over zijn wens om zich militair terug te trekken uit Europa, en zelfs uit de NAVO, brengen zware onzekerheden met zich mee over de veiligheid van ons continent, zowel op korte, middellange als lange termijn.

Zeker, de vooruitzichten op een mogelijk vredesakkoord geven ons gelukkig een klein beetje ademruimte. Maar de uiterst gunstige voorwaarden van zo'n akkoord, in het voordeel van Rusland, zullen Vladimir Poetin waarschijnlijk niet ontmoedigen om zijn imperialistische plannen op te geven. Integendeel.

In een levendige en openhartige stijl bundelt dit boek de bijdragen van toonaangevende Belgische en Franse specialisten (historici, diplomaten en militairen).

Wie is Vladimir Poetin? Waar komt hij vandaan? Wat zijn zijn motivaties? Welke propagandistische visie op de geschiedenis verspreidt hij? Hoe heeft hij de elites van zijn land vervangen? Hoe is het hem de afgelopen decennia gelukt om het grootste deel van de bevolking achter zijn imperialistische idealen te scharen?

Hoe zijn wij, in Europa, de afgelopen decennia met Poetin omgegaan? Welke fouten hebben wij gemaakt? Wat is de staat van onze defensie in België en in Europa? Welke maatregelen zijn onmisbaar om ons massaal te herbewapenen en de Europese Unie te voorzien van een werkelijk afschrikingsmiddel?

Op al deze vragen proberen de volgende pagina's een antwoord te geven.

¹ Een gefilmde versie van deze uitwisselingen staat online op YouTube : <https://www.youtube.com/watch?v=onlWzofbN8>

INTRODUCTIE

CORENTIN DE SALLE

Wetenschappelijk directeur van het Centre Jean Gol

Mevrouw de Minister,

Dames en heren,

Beste collega's,

Beste vrienden,

Namens het Centre Jean Gol wil ik u bedanken voor uw talrijke aanwezigheid vanmiddag op dit colloquium.

Het is voor ons een grote eer dat dit colloquium wordt ingeleid door mevrouw de minister van Buitenlandse Zaken, aan wie ik zo meteen het woord zal geven.

Het is ook een grote eer voor ons om sprekers van zulk hoog niveau te mogen verwelkomen, en ik wil hen allemaal bedanken voor hun bereidheid om hier hun expertise te delen.

We hebben besloten dit colloquium te organiseren omdat we ons werkelijk zorgen maken over de evolutie van de relaties tussen Rusland en de Europese Unie. We zijn bezorgd over het potentiële risico op escalatie en vinden het moeilijk te bepalen hoe we moeten reageren tegenover deze nucleaire grootmacht.

Zoals de filosoof Alain Finkielkraut onlangs zei, leert de geschiedenis van de vorige eeuw ons twee tegenstrijdige lessen. Aan de ene kant de Eerste Wereldoorlog, die uitbrak omdat we, als slaapwandelaars, door het mechanische spel van allianties richting een verwoestend conflict liepen dat een hele generatie vernietigde. Aan de andere kant de Tweede Wereldoorlog en de geest van München, waar we, door koste wat het kost een oorlog te willen vermijden, hem juist hebben ontketend doordat we geen standvastigheid toonden. En zoals Winston Churchill het beroemd verwoordde: door de oorlog te willen vermijden, kozen we voor de schande. En uiteindelijk kregen we zowel de schande als de oorlog.

Wat moeten we dan doen?

Het is precies deze vraag waarop alle sprekers vandaag zullen proberen een antwoord te geven.

Toch moeten we eerst weten waarmee of, preciezer nog, met wie we te maken hebben. In het eerste deel van de namiddag zullen we ons de vraag stellen: "Wat wil Rusland?" Ik laat

het aan onze voorzitter van de sessie, die u allemaal kent, de heer Denis Ducarme, federaal parlamentslid en voormalig federaal minister van Middenstand, Zelfstandigen, KMO's, Landbouw en Maatschappelijke Integratie, om de sprekers voor te stellen en hun bijdragen in goede banen te leiden. Het zijn allemaal historici. Want het is dankzij het verleden dat we het heden kunnen begrijpen. Maar het gaat om historici die bijzonder goed op de hoogte zijn van het heden en zich specifiek hebben gespecialiseerd in de Russische kwestie. Zij zullen de toestand van Rusland analyseren, de persoonlijkheid van Vladimir Poetin belichten en ingaan op de geestesgesteldheid van de Russische bevolking vandaag.

Het tweede deel van de namiddag zal gewijd zijn aan de vraag wat wij moeten doen om op deze dreiging te reageren. We zullen vijf grote specialisten in internationale betrekkingen ontvangen, onder wie twee officieren en één voormalig hoge functionaris van de NAVO. Ik laat het aan de heer François de Kerchove, voormalig kabinetschef van de minister van Buitenlandse Zaken, voormalig Belgisch ambassadeur bij de NAVO en voormalig Belgisch ambassadeur in Frankrijk, om hen voor te stellen.

Europa is zich opnieuw aan het herbewapenen. Maar hoe moet het zijn defensie herstructureren?

De situatie is zorgwekkend, maar laten we de profetie in gedachten houden van de filosoof Alexis de Tocqueville die in 1835, in zijn beroemde werk "De democratie in Amerika", schreef: "Ook al kunnen liberale democratieën aanvankelijk in een positie van zwakte terechtkomen, uiteindelijk winnen zij altijd de oorlogen." Deze voorspelling is drie keer bevestigd in de twintigste eeuw. Waarom? Omdat liberale democratieën vrij zijn en over een enorm potentieel aan vaardigheden en kennis beschikken. Met name dankzij ondernemers die gewend zijn te innoveren en oplossingen te vinden. Wanneer al deze levenskrachten eenmaal worden gemobiliseerd, zijn zij veel effectiever dan de bevolking van militaire dictaturen, die gewend is te denken, gehoorzamen en in het gelid te marcheren.

Ik geef nu het woord aan mevrouw de minister van Buitenlandse Zaken, die ik nogmaals wil bedanken voor haar aanwezigheid hier.

INTRODUCTIE

HADJA LAHBIB

Minister van Buitenlandse Zaken

Dames en heren,

Allereerst wil ik de sprekers van dit colloquium bedanken voor hun deelname. Ik ben ervan overtuigd dat hun bijdragen waardevol zullen zijn en een belangrijk licht zullen werpen op de twee thema's die vandaag centraal staan. Dank ook aan het Centre Jean Gol voor het opzetten van deze zo strategische denkoefening.

Ik weet zeker dat ieder van ons zich zal herinneren wat hij of zij aan het doen was op het moment dat hij het nieuws hoorde over de aanval van Poetin op Oekraïne.

We beleven een beslissend moment in onze hedendaagse geschiedenis. De 24e februari 2022 zal ongetwijfeld in de geschiedenisboeken worden gegrift als een keerpunt voor ons Europese continent. En ik durf zonder twijfel te zeggen dat, als dit een keerpunt is in de grote Geschiedenis met een hoofdletter G, het ook een keerpunt is in de kleine geschiedenis met een kleine g: onze persoonlijke geschiedenis. Ik ben ervan overtuigd dat ieder van ons zich zal herinneren waar hij was en wat hij deed toen hij hoorde dat, op slechts 2000 kilometer van hier, vrouwen, mannen en kinderen het doelwit waren van bombardementen uitgevoerd door Rusland, een buurland.

Op 24 februari 2022 toonde het Rusland van Vladimir Poetin zijn ware gezicht: dat van een imperialistische macht, een expansionistische dictatuur, bereid tot alles om zijn macht uit te breiden — vernietiging en dood om te controleren en te onderwerpen.

Op 24 februari 2022, voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog, brak er opnieuw oorlog uit op ons continent. Sindsdien staan onze democratische waarden en de internationale rechtsorde zwaar onder druk, en wordt het Handvest van de Verenigde Naties met voeten getreden — ironisch genoeg door een permanent lid van de VN-Veiligheidsraad. Deze aanvalsoorlog markeert de terugkeer naar een onvoorspelbare internationale omgeving, gekenmerkt door een openlijke vijandigheid tegenover onze waarden en onze fundamentele principes: democratie, rechtvaardigheid en het behoud van vrede.

Voor de Oekraïners is dit het vervolg van een nachtmerrie die in 2014 begon met de invasie van de Krim. Het is ook een zware klap voor hun diepe wens om zich aan te sluiten bij de familie van de Europese Unie en de NAVO, om dichterbij de democratische waarden te komen waar de Oekraïense burgers al lange tijd naar streven.

Misschien waren we verrast door het uitbreken van deze oorlog; ik herinner me nog goed dat weinig Europese leiders en burgers werkelijk geloofden dat Vladimir Poetin zijn dreigementen zou uitvoeren. Maar we hebben daarentegen heel snel gekozen om de Oekraïners te steunen, die op hun beurt vrijwel meteen kozen voor een moedige weerstand, met een vastberadenheid die ons vandaag nog steeds dwingt tot bewondering.

Vanaf de eerste dag van de oorlog heeft België zich ingezet aan de zijde van het Oekraïense volk. We hebben heel snel humanitaire hulp geleverd; ik denk aan basisvoorzieningen en aan de generatoren die via B-FAST met spoed werden geleverd, waardoor het Oekraïense volk erin slaagde om een eerste winter, en daarna een tweede, warm door te komen.

Onze inzet op dit specifieke terrein zet zich sindsdien voort. België levert belangrijke bijdragen aan erkende internationale actoren, zoals het Internationale Comité van het Rode Kruis (ICRC) en verschillende agentschappen van de Verenigde Naties. Meer dan 110 miljoen euro werd sinds februari 2022 besteed aan humanitaire hulp, en nog maar vorige week heeft de regering mijn voorstel goedgekeurd om onze bijdrage te verhogen aan een revalidatieproject voor gewonde soldaten, dat samen met geallieerde landen binnen de NAVO wordt uitgevoerd.

In Oekraïne zijn we ook aanwezig op militair vlak, en dat, moet ik zeggen, mede onder impuls van de MR. De regering heeft heel snel gehandeld om de Oekraïense strijdkrachten te helpen hun grondgebied en hun burgers te beschermen. De eerste militaire steunmaatregelen werden al op de avond van 24 februari 2022 genomen. Het klopt dat we een klein leger hebben, maar we mogen trots zeggen — en de Oekraïners herinneren ons daar vaak aan — dat België, ondanks zijn beperkte middelen, een van de eerste landen was dat in actie kwam.

Onze militaire steun gaat verder dan we ooit hadden kunnen voorstellen.

Samen met onze partners in de Europese Unie en de NAVO leveren we sindsdien militaire steun die alles overstijgt wat we ons een paar jaar geleden hadden kunnen inbeelden. Voor ons land vertegenwoordigt dat bijna 900 miljoen euro aan hulp. Het bedrag lijkt enorm, maar in werkelijkheid is het een cruciale investering in onze eigen veiligheid, want Oekraïne helpen zich te verdedigen, betekent onszelf helpen.

Na meer dan twee jaar oorlog, en ondanks onze inzet, blijft de situatie op het terrein buitengewoon instabiel en complex. We weten allemaal dat het Oekraïense leger moedig vecht, maar de machtsverhoudingen zijn ongelijk en verschuiven steeds meer in het voordeel van Rusland. Ik zal blijven pleiten, onvermoeibaar, om ervoor te zorgen dat België meer doet, en sneller.

De regering heeft de afgelopen weken zeer belangrijke beslissingen genomen: we hebben 200 miljoen euro vrijgemaakt voor de gezamenlijke aankoop van munitie, naar aanleiding van een Tsjechisch initiatief om munitie aan te schaffen, zelfs buiten de Europese Unie, om Oekraïne snel te helpen. Ook is er 240 miljoen euro voorzien voor het versterken van de Oekraïense luchtafweer, want dat is een van de boodschappen die we al maandenlang ontvangen van onze Oekraïense partners: we moeten hen helpen zich te beschermen, hen de beroemde Patriot-systemen geven, zodat hun steden en vitale infrastructuur niet langer systematisch worden aangevallen en vernietigd door de Russen. Ik pleit al maanden om nog meer te doen, en om zonder vertraging enkele van onze F-16's ter beschikking te stellen aan Oekraïne, bijvoorbeeld. Ik ben dan ook blij dat de kernregering mij eindelijk heeft gehoord vorige week, want ik moet u eerlijk bekennen dat ik niet begrijp waarom sommige leden van onze coalitie aarzelen om enkele F-16's te leveren — we vragen er vier op een totaal van veertig — om Oekraïne te helpen zich te verdedigen tegen de aanvallen waarvan ze nu het slachtoffer zijn, en om de machtsverhoudingen te beïnvloeden. Want ook al klinkt het verhaal begrijpelijk — dat wij onze F-16's nodig hebben om ons eigen grondgebied te beschermen —, durf ik zonder twijfel te zeggen dat de beste manier om vandaag ons grondgebied te beschermen, is door het grondgebied van Oekraïne te beschermen. Want het is daar dat de oorlog wordt uitgevochten.

De Patriot-luchtverdedigingsraketten

Vladimir Poetin zal niet stoppen bij Odessa

We weten allemaal dat Vladimir Poetin niet zal stoppen in Odessa of Kiev. Het is heel duidelijk gezegd — en ik zie dat sommige van onze sprekers instemmend knikken — dat het Rusland van Vladimir Poetin niet zal stoppen in Odessa. Onze Moldavische en Georgische vrienden, die eveneens aspireren om deel uit te maken van de Europese Unie, worden ondertussen geconfronteerd met cyberaanvallen, maar ook met pogingen tot inmenging en buitenlandse beïnvloeding. Deze dreiging is dus zeer reëel, en ze heeft ons geleerd hoe belangrijk het is om opnieuw fors te investeren in onze defensie-industrie en om een gezamenlijke Europese defensie op te

bouwen. Enkele weken geleden nog heeft de Europese Commissie een nieuw strategisch voorstel gedaan op dit vlak. Onze bedrijven — waarvan sommige trouwens toonaangevend zijn in deze sector — moeten hierin kunnen meewerken en zich volledig kunnen inschrijven in dit project.

Dames en heren, beste vrienden, de eerste keer dat ik naar Oekraïne ging, was in de herfst van 2022, en ik was diep getroffen door de massale verwoestingen, de ingestorte gebouwen: je kon, in sommige woonkamers, het behang gewoon zien hangen, blootgesteld aan de wind. Ik was geschokt. We bevonden ons slechts op een twintigtal minuten rijden van Kiev, en het was op dat moment dat ik beseftte hoe gewelddadig dit Russische offensief in de eerste dagen was geweest. Het Russische leger dacht dat het zonder veel weerstand kon binnendringen, maar het heeft zich daarin vergist. Ik was ook verbaasd omdat, na amper twintig minuten rijden, we opnieuw in Kiev waren, waar ik winkelcentra kon bezoeken, waar mensen boodschappen deden en waar er speelzones waren voor kinderen. En tegelijk begreep ik al snel dat dit één van de sleutels van het Oekraïense verzet was: het was absoluut noodzakelijk dat deze vrouwen en mannen — vooral de mannen, die af en toe van het front kwamen om even op adem te komen en naar de hoofdstad terugkeerden, een van de best beschermde plaatsen, onder meer dankzij het Patriot-antiraketsysteem — hun familie konden zien, hoop konden hervinden, zich konden opladen, boodschappen konden doen, basisproducten konden kopen en zo een schijn van normaal leven konden terugvinden om weerstand te blijven bieden.

Wij moeten hen daarbij begeleiden, en we hebben in Brussel herhaaldelijk deelgenomen aan colloquia, topontmoetingen en conferenties om de wederopbouw van Oekraïne te plannen. En ook hier — zie me vooral niet als cynisch, want dat ben ik absoluut niet — denk ik dat in elk kwaad ook iets goeds kan schuilen. Er is een uitdrukking die zegt “elk nadeel heeft zijn voordeel”, en zo ontstaan er ook kansen voor wederopbouw, waar we momenteel actief aan werken. We beschikken immers over een knowhow op het gebied van wederopbouw die we kunnen exporteren. België moet zijn plaats innemen en een betrouwbare partner voor Oekraïne zijn tijdens deze enorme uitdaging, vooral wat betreft de energetische wederopbouw, want Rusland richt zijn aanvallen voornamelijk op de vitale infrastructuur van Oekraïne om het moreel van de bevolking en van het verzet te ondermijnen. We dragen actief bij aan het versterken van dat verzet en aan deze heropbouwinspanningen: we hebben 150 miljoen euro uitgetrokken via het programma van ons ontwikkelingsagentschap ENABEL, specifiek voor de regio Tsjernihiv, die overigens zo’n twee weken geleden nog gebombardeerd werd. Dit is een ongeziene inzet, zeker voor een land dat niet eens tot onze traditionele partnerlanden behoort op het vlak van ontwikkelingssamenwerking.

De wederopbouw van Oekraïne moet ook een kans zijn voor onze bedrijven, en ik zet mij er als minister van Buitenlandse Handel regelmatig voor in om de expertise van onze bedrijven bekend te maken. Onze economische actoren zijn bekwaam, en hun kennis zal van onschatbare waarde zijn in dit verwoeste land. Ondanks de oorlog moeten we hen ondersteunen zodat zij de Oekraïense markt kunnen betreden.

Daarom moeten we hen voldoende financiële garanties bieden — ik denk hier aan *Credendo*, dat 100 miljoen euro beschikbaar stelt om de kortetermijn- en langetermijnrisico's van onze bedrijven in Oekraïne te dekken. Tegelijkertijd moeten we de Oekraïense regering blijven aanmoedigen om de nodige hervormingen door te voeren, wat bovendien hand in hand gaat met de voortgang van het proces van de Oekraïense toetreding tot de Europese Unie.

We kunnen een uitbreiding van de Europese Unie alleen overwegen als de noodzakelijke hervormingen in Oekraïne worden doorgevoerd

In juni 2022 zette de Europese Unie een sterke politieke stap door het kandidaat-lidmaatschap toe te kennen aan Oekraïne en tegelijk ook aan Moldavië. Ondanks de oorlog probeert Oekraïne zijn bestuur te verbeteren. Het voert een strijd tegen corruptie om te voldoen aan de criteria die het op een dag in staat zullen stellen lid te worden van onze Unie. En in het kader van ons voorzitterschap van de Europese Unie werk ik onvermoeibaar om dit proces vooruit te helpen, want ik twijfel er niet aan dat Oekraïne thuishoort in de Europese Unie. Ik ben er echter ook van overtuigd dat we geen kortere wegen mogen nemen. De hervormingsinspanningen van de Oekraïense regering, in een context van oorlog, zijn oprecht bewonderenswaardig, maar alle voorwaarden moeten worden vervuld voordat toetreding mogelijk is — zeker voor een land met de omvang van Oekraïne: het gaat om bijna 40 miljoen inwoners. We moeten er dus over waken dat wijzelf ook klaar zijn: we kunnen een uitbreiding alleen overwegen als de noodzakelijke hervormingen worden doorgevoerd, zowel in Oekraïne als in andere kandidaat-lidstaten, maar ook binnen de Europese Unie zelf. We moeten beslissingen sneller kunnen nemen en absoluut wendbaarder worden tegenover de uitdagingen waarmee we vandaag geconfronteerd worden. Daarbij denk ik vanzelfsprekend ook aan de hervorming van de interne markt. Het hervormen van onze interne markt is essentieel, zowel voor onze Europese Unie zelf als voor Oekraïne.

De oorlog in Oekraïne heeft onze strategie in Europa blijvend veranderd. We moeten nu rekening houden met een Rusland dat ons openlijk vijandig gezind is, ook al zijn we officieel niet in oorlog met Rusland: we zijn in oorlog met Vladimir Poetin, die duidelijk in oorlog is met onze waarden, onze democratieën, onze vrijheden en de mensenrechten die de kern vormen van het Europese project.

En als u het mij toestaat, wil ik om af te sluiten drie punten van reflectie met u delen.

Ten eerste de eenheid binnen de Europese Unie, die Poetin duidelijk niet had voorzien toen hij zijn tanks naar Oekraïne stuurde: de rangen van de Europese Unie en de NAVO zijn onmiddellijk dicht bij elkaar gekomen. Hij dacht ons te verdelen. Het resultaat: hij staat tegenover een nog grotere vastberadenheid, en die eenheid moeten we absoluut bewaren. Misschien is dat trouwens de betekenis van het Belgische compromis: we mogen niet vergeten dat we een van de stichtende lidstaten van de Europese Unie zijn. Sinds we het voorzitterschap van de Unie hebben opgenomen, zijn de verwachtingen van de 26 andere lidstaten groot geweest, omdat ze wisten dat ze op ons konden rekenen om uiteenlopende en soms zelfs tegengestelde standpunten dicht bij elkaar te brengen. Dat is ook niet meer dan normaal: we zijn met 27 landen, met zeer verschillende geschiedenissen, achtergronden, belangen en geopolitieke situaties. Kijk maar naar Finland, bijvoorbeeld, dat een grens van meer dan duizend kilometer deelt met Rusland.

De realiteit waarmee Finland wordt geconfronteerd, bijvoorbeeld wanneer het gaat over het behouden van een visumopening voor Russen, is heel anders dan die van bepaalde landen in het zuiden van de Middellandse Zee, die geen directe grens met Rusland hebben.

Binnen de Europese Unie bestaan er dus zeer uiteenlopende standpunten, maar dat is normaal, en ik durf zelfs zeggen: dat is gezond. Midden in deze tegengestelde posities bevindt België zich een beetje in het centrum. We hebben enerzijds een nauwe band met landen zoals Spanje, Griekenland en Italië, maar we kunnen evengoed landen begrijpen zoals Finland, Litouwen, Roemenië en Polen. Dankzij ons Belgische gevoel voor compromis zijn we erin geslaagd om tijdens ons voorzitterschap uiterst belangrijke akkoorden te bereiken, bijvoorbeeld over grote dossiers zoals de Faciliteit voor Oekraïne, ter waarde van 50 miljard euro, voor macro-economische steun en wederopbouw, en het Fonds voor Hulp aan Oekraïne van 5 miljard euro, dat deel uitmaakt van de Europese Vredesfaciliteit, op militair vlak.

Dit zijn twee sleutelakkoorden, naast alle andere overeenkomsten die we hebben weten te behalen op wetgevend niveau. Laat me hier even een kleine kanttekening maken: een van onze opdrachten was om zoveel mogelijk lopend wetgevend werk af te ronden vóór de verkiezingen. Men verwachtte van ons een vijftigtal wetsvoorstellen rond onder andere de Green Deal, de industrie en de rechten van vrouwen. Uiteindelijk zijn we erin geslaagd om 67 dossiers te finaliseren, wat een record is dat zeker mag worden benadrukt.

U herinnert zich ongetwijfeld de uitspraak van president Macron, die de NAVO ooit omschreef als “hersendood”. Wel, dat is vandaag resoluut achterhaald: deze zogezegd hersendode organisatie is wakker geworden, sterker geworden en zelfs uitgebreid met de toetreding van twee nieuwe lidstaten, Zweden en Finland. Twee landen die tot dan toe een traditie van neutraliteit kenden, maar die zich, geconfronteerd met de dreiging vanuit Rusland, hebben aangesloten bij de NAVO.

Sinds we in 2023 tijdens de top van Vilnius hebben beslist om de NAVO-Oekraïne Raad op te richten, kan ik zeggen dat Oekraïne nog nooit zo aanwezig is geweest, ook binnen alle vergaderingen van de Europese Unie. De Oekraïense minister van Buitenlandse Zaken, Dmytro Kuleba, is er telkens bij, hetzij via videoconferentie, hetzij fysiek, om ons een stand van zaken te geven, ons te vertellen wat hij nodig heeft en hoe het met hun hervormingen staat.

Aan de zijde van de NAVO hebben we dus deze NAVO-Oekraïne Raad gecreëerd, en het is precies deze eenheid die we vandaag absoluut moeten behouden. Want het Rusland van Poetin heeft, zowel bij de EU-lidstaten als bij onze bondgenoten, een gevoel van urgentie teweeggebracht: het besef dat we samen sterk moeten staan om oorlog te vermijden en onszelf te versterken. Dat gevoel was misschien wat verdwenen sinds de val van de Berlijnse Muur, die overigens ook een andere, betreurenswaardige consequentie had: de middelen die werden toegewezen aan defensie zijn sindsdien sterk verminderd. Vandaag moeten we die middelen absoluut opnieuw opkrikken.

We moeten ons land absoluut in staat van paraatheid brengen

Dit brengt me bij het tweede punt van reflectie: we moeten ons land absoluut voorbereiden op een mogelijke confrontatie, want de dreiging die Rusland vormt, zal niet verdwijnen. Zelfs als de oorlog morgen zou eindigen, mogen we niet terugvallen in een soort euforie. We mogen niet geloven dat we opnieuw kunnen genieten van vredesdividenden en dat we dus

minder moeten investeren in Defensie. En geloof me, ik ben allesbehalve een oorlogsstoker, maar ik kan niet anders dan vaststellen dat er bij sommige van onze partners binnen de regering soms een gebrek aan ambitie is op het vlak van Defensie. In werkelijkheid hebben we geen keuze. We moeten absoluut meer middelen aan Defensie toewijzen. Dat niet doen, zou neerkomen op een regelrechte ontkenning van de realiteit. Het is de enige manier om onze verantwoordelijkheden na te komen tegenover onze bondgenoten, ook als gastland, want we mogen niet vergeten dat we lid zijn van de NAVO en bovendien de unieke positie hebben dat het NAVO-hoofdkwartier zich bij ons, in België, bevindt.

We hebben ons ertoe verbonden om tegen 2035 de doelstelling te halen van 2% van ons BBP. 2035 lijkt nog ver weg — het is meer dan tien jaar — en we zullen al die tijd nodig hebben om de kloof te dichten. Maar zelfs 2% van ons BBP voor bewapening zal eigenlijk niet genoeg zijn: normaal gezien zouden we moeten streven naar 3%. Het is dus absoluut noodzakelijk dat we niet opnieuw besparen op ons leger, zodat we niet in de fouten van het verleden vervallen en zodat we onze samenleving voorbereiden om veerkrachtiger te zijn in het geval van een conflict dat zich helaas zou kunnen uitbreiden.

Wij stellen een soort militaire Erasmus voor

Een ander idee dat op tafel ligt, is het invoeren van een optionele militaire dienst voor jongeren, of zelfs een militaire dienst met een Europese dimensie: een soort militaire Erasmus, die jongeren de kans zou geven om kennis en vaardigheden uit te wisselen, en die misschien de basis zou kunnen vormen voor een toekomstige Europese defensie.

Onze samenleving veerkrachtiger maken tegenover de Russische dreiging betekent ook dat we meer middelen moeten inzetten om de desinformatie van het Kremlin te bestrijden, die zich nog te gemakkelijk verspreidt binnen onze maatschappij, en dat we onze cyberveiligheid moeten versterken. Ook hier mogen we onze kop niet in het zand steken. We hebben belangrijke verantwoordelijkheden binnen de NAVO als gastland, en die moeten we absoluut opnemen.

U hebt het gezien: we hebben Russische aanvallen en pogingen tot inmenging aangeklaagd, en ik ben zelf met deze realiteit geconfronteerd. Er is sprake van corruptie, er zijn pogingen tot buitenlandse beïnvloeding, en we moeten ons daarvan bewust zijn, zeker nu we ons op slechts enkele weken van de Europese verkiezingen bevinden.

En tot slot, dit is het derde punt: we moeten ook nadenken over onze toekomstige relatie met Rusland, voorbij Vladimir Poetin. De propaganda van het Kremlin probeert ons af te schilderen als een anti-Russisch Westen, zogezegd in oorlog met de Russische cultuur. We moeten absoluut het tegendeel bewijzen door al diegenen in Rusland te blijven steunen die nog steeds de moed, én de mogelijkheid, hebben om te vechten voor vrijheid en democratie. Dat is ook een boodschap die ik persoonlijk heb kunnen overbrengen aan Joelia Navalnaja, de weduwe van Aleksej Navalny, toen ik haar in februari ontmoette, enkele dagen na het overlijden van haar man. We moeten dit werk op Europees niveau absoluut voortzetten. België steunt daarom ook de oprichting van een sanctieregime dat specifiek gewijd is aan de situatie van de mensenrechten in Rusland, en ik hoop dat dit binnenkort zal worden goedgekeurd.

Want zoals u weet, heeft Vladimir Poetin elke vorm van verzet, elke oppositie, elk begin van een burgermaatschappij afgeschaft. Toch hebben we gezien dat sommige Russen het hebben aangedurfd om het verbod op betogingen te trotseren en spontaan rozen neer te leggen, om hun steun te betuigen en hun onenigheid te tonen over de dood van Navalny. Al deze mensen verdienen onze aandacht, dat we hen regelmatig berichten sturen, dat we hen laten weten dat wij hen niets verwijten. Het is niet tegen hen dat wij vechten, maar om hen te helpen hun stem te laten horen.

Op een dag, wie weet, zullen uw kleinkinderen, uw achterkleinkinderen, Russisch spreken. We moeten ons voorbereiden op vrede. We moeten deze burgers de hand reiken, en het is precies daarom dat we hebben besloten om in extreme situaties, om humanitaire redenen, de mogelijkheid te behouden dat tegenstanders bij ons nog asiel kunnen vinden. Dat is heel belangrijk om relaties van burger tot

*Aleksey Navalny (1976-2023),
Notoire tegenstander van Poetin, overleden in de gevangenis*

burger te behouden, en dat is iets wat mij dierbaar is, omdat het een menselijke dimensie bewaart in het hart van deze bladzijden geschiedenis die, zonder twijfel, over enkele jaren door onze historici zullen worden geschreven. Dan zullen we eindelijk, hoogstwaarschijnlijk, getuigenissen krijgen van de bevolking die vandaag door de dictatuur het zwijgen wordt opgelegd. Want ik kan mij er niet bij neerleggen dat het Russische volk tevreden zou zijn met dit autocratische regime dat miljoenen jongeren afslacht op het slagveld.

En ik wil eindigen met een lied van Sting, waarvan ik vaak de woorden herhaal: "I hope the Russians love their children too." Ik denk dat de Russen in vrede willen leven, dat zij hopen hun kinderen in alle rust te zien opgroeien, dat zij hopen dat hun kinderen vrij door Europa kunnen reizen, hun stem kunnen laten horen, hun vertegenwoordigers kunnen kiezen... Want het is duidelijk — en ik wil hierbij trouwens het gebaar van Charles Michel begroeten, die Vladimir Poetin al feliciteerde nog voor het einde van de verkiezingen! — Vladimir Poetin is niet democratisch verkozen, hij heeft zichzelf opgedrongen, Rusland is een dictatuur, en daarom moeten we absoluut de banden met de bevolking behouden.

Het colloquium van deze namiddag gaat over uiterst gevoelige kwesties, die ook morgen nog onze media, ons nieuws, ons leven, maar ook onze diplomatie zullen bezighouden. En ik ben heel blij dat ik mijn gedachten met u heb kunnen delen. Ik wens u zeer goede, verrijkende discussies toe en ik bied nu alvast mijn excuses aan dat ik niet bij u kan blijven, want ik heb andere verplichtingen: het is ook de Europese dag en ik word dus op verschillende plaatsen verwacht. Maar nogmaals dank aan het Centre Jean Gol om dit debat op de agenda te hebben gezet.

EERSTE RONDETAfel

VOORZITTER VAN DE ZITTING: DENIS DUCARME

Federaal parlementslid, voormalig federaal minister van Middenstand, Zelfstandigen, KMO's, Landbouw en Sociale Integratie

Dank je wel, Corentin, en goedemorgen iedereen. We gaan de debatten starten, en het zullen echte debatten zijn, want u, dames en heren, krijgt de gelegenheid om vragen te stellen aan

het panel dat wij vandaag samenbrengen.

Ik wil graag de heer De Salle bedanken voor de organisatie, samen met het Centre Jean Gol, van deze namiddag, want dit is werkelijk een tegengif tegen naïviteit. En ik kan u zeggen, als vertegenwoordiger van de Mouvement Réformateur in de Defensiecommissie, dat naïviteit nog steeds een zeer grote rol speelt in vergelijking met wat wij vandaag meemaken op het Europese continent, op slechts 2000 km van onze grenzen. Dat is niet veel verder dan het zuiden van Spanje, waar wij waarschijnlijk allemaal wel eens in de zomer een paar weken op vakantie gaan. Deze oorlog, uiteindelijk, velen denken dat het niet onze oorlog is, terwijl het dat wel degelijk is. Niet alleen omdat het internationaal recht geschonden werd, niet alleen om humanitaire en morele redenen, maar ook omdat wij deze oorlog indirect ondergaan, maar omdat wij vandaag een doelwit zijn van het Rusland van Vladimir Poetin. Ik ga het niet hebben over het aantal cyberaanvallen dat België, net als andere landen, momenteel ondergaat vanuit Rusland. Ik ga u ook niet opnieuw herinneren aan de sociaaleconomische impact waarmee wij geconfronteerd zullen worden na de oorlog, gezien onze afhankelijkheid van Rusland voor 45% van onze olie en gas. We hebben een echte schok ondergaan: een energiecrisis, een inflatiecrisis, Europese consumenten die geraakt zijn, Europese bedrijven die geraakt zijn. Vanuit dat perspectief moeten we deze oorlog natuurlijk zien zoals ze is, namelijk met meerdere gezichten: het is niet uitsluitend op militair vlak dat het conflict met Europa door Rusland van Vladimir Poetin werd aangegaan, maar ook op andere fronten.

Ik ben dan ook zeer trots, beste vrienden, om vandaag het panel te mogen voorzitten, want we hebben echt een uitzonderlijk panel. Het is een geweldige kans om aan dit evenement deel te nemen en samen met ons aan deze debatten mee te werken, en ik denk dat we deze debatten goed beginnen, met historici. Want sommigen onder u herinneren zich vast de uitspraak van Machiavelli: om de toekomst te kunnen voorzien, moet men het verleden kennen.

En de titel van dit eerste panel is dus: “Wat wil Rusland?”. Men zou zich zelfs kunnen afvragen: “Wie is Rusland?”, want het is allereerst de aard van het land, wat het is, die zijn wil zal bepalen. En uiteindelijk, wat is het verschil tussen Ivan de Verschrikkelijke, Stalin de Verschrikkelijke, Poetin de Verschrikkelijke? Of welke overeenkomsten bestaan er? Misschien het imperialisme? Daar komen we tijdens de discussie op terug, en ik zal nu onze sprekers voorstellen, ook al kent u hen waarschijnlijk al, want als u hier vandaag bent, is dat omdat u geïnteresseerd bent in het thema.

Ik ben erg trots, meneer Courtois, dat u aan deze debatten kunt deelnemen. Meneer Courtois, u bent coördinator van ‘Le Livre noir du communisme’, een boek dat velen van u waarschijnlijk hebben gekocht. Ikzelf heb het twee keer gekocht: één keer tijdens mijn studies en één keer in het kader van een debat in het Parlement. Ik kon mijn exemplaar niet meer vinden en wilde het tonen aan de communisten van de PTB. Het is een boek dat men vandaag altijd bij zich zou moeten hebben wanneer men aan politiek doet in Franstalig België, want het communisme 2.0 is heruitgevonden door de communisten van de PTB. Dus, meneer Courtois, u bent coördinator van dit werk, maar u hebt ook meegewerkt aan een ander boek: ‘Le Livre noir de Vladimir Poutine’. U kent uiteraard de geschiedenis van Rusland, van de Sovjet-Unie tot de 19e eeuw, en u gaat ons daarover vertellen.

Onder de leden van dit panel is ook mevrouw Ackerman, die historica en journaliste is. En mevrouw Ackerman, u spreekt Russisch. U bent vandaag niet verplicht om Russisch te spreken, maar u kent de Russen goed. Uw werk richt zich ook op de Russische mentaliteit: wie de Russen zijn, wat de Russen denken. U hebt talloze werken vanuit het Russisch vertaald en bent ook auteur van vele boeken over Rusland; u zult ons dus ook over Rusland vertellen vanuit dat perspectief.

Aan mijn linkerkant zit Stéphane Mund, die ik iets beter ken. Stéphane, jij hebt zelfs de heer Poetin ontmoet toen je diplomatiek adviseur was bij Charles Michel. Het zal ook interessant zijn voor het publiek dat je jouw indrukken deelt, bovenop natuurlijk je expertise, gelet op je functies binnen het Politiek en Veiligheidscomité van de Europese Unie (COPS). Jij gaat ons uiteraard vertellen, op basis van je functie, je analyse en je werk, wat Vladimir Poetin precies nastreeft.

Links van jou zit mevrouw Spetchinski. U bevindt zich ook in het hart van het debat dat we vandaag zullen voeren. U hebt vorig jaar een boek gepubliceerd met de titel ‘Europe-Russie: Chroniques d'une rupture annoncée’. Daarin gaat u in op een centraal thema, dat verder gaat dan de kwestie van de oorlog: het is een botsing van beschavingsmodellen, van visies op de geschiedenis en van macht. U zult ons ook meer inzicht geven op basis van het belangrijke werk dat u in dit verband hebt verricht.

U ziet dat we vandaag het geluk hebben om dit moment samen te beleven. Daarom zal ik nu zwijgen en luisteren, en we beginnen met het woord te geven aan de heer Stéphane Courtois.

STÉPHANE COURTOIS

Ere-onderzoeksdirecteur bij het CNRS, hoogleraar geschiedenis, auteur en coördinator van “Le Livre noir du communisme” en “Le Livre noir de Vladimir Poutine”

Dames en heren, beste vrienden, ik wil allereerst het Centre Jean Gol heel hartelijk bedanken voor deze uitnodiging, die mij zeer heeft verrast. Maar wat mij nog meer verbaast, is uw zo talrijke aanwezigheid, wat mij bijzonder veel plezier doet, omdat het aantoont dat er vandaag toch veel mensen zijn die zich daadwerkelijk bewust zijn geworden van de problemen die deze oorlog in Oekraïne met zich meebrengt.

De totale oorlog die op 24 februari 2022 door Rusland tegen Oekraïne werd ontketend, heeft de meeste waarnemers volledig verrast en met verstomming geslagen — trouwens, mevrouw de minister herinnerde er daarnet nog aan — inclusief de politici en leiders, zowel in Frankrijk, dat blijft dromen en nog steeds vasthoudt aan de gaullistische visie van “Atlantisch tot aan de Oeral”, als in Duitsland, dat zich jarenlang heeft verlaten op het idee dat handel de internationale zeden verzacht. Nochtans hadden verschillende zeer duidelijke signalen hen moeten waarschuwen: het bloedige neerslaan van Tsjetsjenië in 2000, de gedeeltelijke bezetting van Georgië in 2008 en de brutale annexatie van de Krim in 2014, gevolgd door de Russische militaire infiltratie in het oosten van Oekraïne. En hoewel Rusland, na de ineensstorting van de Sovjet-Unie in 1991 en de onafhankelijkheid of hernieuwde onafhankelijkheid van 14 voormalige Sovjetrepublieken, aanvankelijk de weg naar democratie, rechtsstaat en geregleerde markteconomie leek in te slaan, tonen deze gebeurtenissen duidelijk aan dat de post-Jeltsinleiders een heel ander denkschema volgden. Dit denkschema kennen de specialisten van het Sovjetcommunisme maar al te goed: het is dat van het totalitaire regime, zoals het werd uitgevonden en toegepast door Lenin vanaf 7 november 1917. Een denkschema dat de parlementaire democratie en het politieke en intellectuele pluralisme volledig afwijst, en dat neerkomt op het principe van de machtsconcentratie in handen van één enkele partij, een eenheidspartij, die het monopolie van de macht in alle domeinen opeist: politiek, ideologie, media, onderwijs, esthetiek en, vooral in het communistische geval, het monopolie op de productiemiddelen en de distributie van materiële goederen, waardoor de bevolking volledig kan worden onderworpen.

Een dergelijk regime kan uiteraard niet functioneren zonder massaterreur als bestuursmiddel binnen een totalitaire structuur, die uiteraard meer of minder intens kan zijn: hoge intensiteit onder Lenin en Stalin, gemiddelde intensiteit onder Breznev en lage intensiteit onder Gorbatsjov, maar desalniettemin altijd een totalitair regime in zijn kern.

De KGB, orgaan van massaterreur

Het ontbreken van grenzen aan de macht en de wil om zich zo ver mogelijk uit te breiden, is een van de fundamentele kenmerken van het totalitarisme, zowel op het vlak van de binnenlandse aangelegenheden — met de vorming van de zogenoemde socialistische samenleving en de creatie van de beruchte “nieuwe mens” — als op internationaal vlak, door zijn regime op te leggen aan onafhankelijke naties. In de chaos die volgde op de ineenstorting en de implosie van de Sovjet-Unie, werd dit denkschema geleidelijk opnieuw ingevoerd in Rusland door een groep afkomstig uit het voormalige KGB, waarbij Vladimir Poetin vanaf het midden van de jaren negentig de belangrijkste uitvoerder werd. De heer Poetin, die zijn eerste veertig levensjaren in dit systeem doorbracht, was wat men een heel gewone homo sovieticus noemt. Hij leefde zoals alle Sovjetburgers, maar vanaf zijn zestiende droomde hij ervan om lid te worden van de KGB. De KGB was echter niets anders dan de erfgenaam van de beruchte Tsjeka, die later de Goepoe en vervolgens de NKVD werd, en die precies het orgaan was dat massaterreur gebruikte als bestuursmiddel. Uiteindelijk werd Poetin inderdaad lid van de KGB, waar hij werd opgeleid tot spion en vervolgens werd toegewezen aan de Duitse Democratische Republiek — “democratisch” uiteraard tussen aanhalingstekens, zoals u begrijpt.

Vladimir Poetin, jonge KGB-officier, perfecte homo sovieticus
© www.kremlin.ru

Dit leven gaf hem ongetwijfeld een zeker genoegen, omdat hij deel uitmaakte van wat men de “gewapende arm” van de partij noemde, dat zijn terreur volledig straffeloos uitoefende. Zo was de bescheiden Vladimir Poetin, die vóór de ineenstorting van de Sovjet-Unie slechts luitenant-kolonel was, gewend te leven in de wereld van het socialistische geluk — een wereld die plotseling in zijn gezicht ontplofte. Dit gebeurde eerst in Dresden, in Oost-Duitsland, waar hij in november 1989 gestationeerd was toen de Berlijnse Muur viel, en vervolgens in 1991 met de implosie van de Sovjet-Unie. Zijn wereld, zowel extern — zijn leven als spion in de DDR — als intern — het gevoel van de almacht van de tchékiste, het KGB-lid, en het geloof in de historische legitimiteit van het communisme — stortte volledig in en liet hem totaal ontredderd achter. Het was op dat moment, na 1991, dat de macht van de KGB — officieel ontbonden, maar feitelijk nog steeds aanwezig — hem in staat stelde om opnieuw een positie te vinden: eerst in 1992 bij het stadsbestuur van Sint-Petersburg, daarna aan het hoofd van de FSB, de veiligheidsdiensten die in werkelijkheid slechts een deel van de KGB overnamen, voordat hij in 2000 een bliksemsnelle opmars maakte tot aan het hoogste ambt, het presidentschap van Rusland.

“De val van de USSR is de grootste geopolitieke ramp van de vorige eeuw” (Vladimir Poetin)

Het is duidelijk dat de heer Poetin vanaf dat moment een missie had: de verovering van de staat, zoals hij zelf toegaf in december 1999 tijdens een bijeenkomst met de hoge officieren van de FSB, ter gelegenheid van de Dag van de Tsjékist. Het feit dat men deze dag nog steeds vierde, is op zich al buitengewoon! Dit is wat hij toen verklaarde: “Ik wil erop wijzen dat de groep officieren die met een infiltratiemissie naar de regering is gestuurd, in eerste instantie haar taken naar behoren vervult.” Geen commentaar nodig... Toch bleef het psychologische trauma bij de heer Poetin zeer diep en voedde het een fenomenaal ressentiment, dat hij trouwens zelf toegaf op 26 mei 2005. Hij zei toen de inmiddels bekende zin, die ik graag herhaal: “De val van de USSR is de grootste geopolitieke ramp van de vorige eeuw.” Natuurlijk wilde geen enkele van de naties die decennialang opgesloten zaten binnen de Sovjet-Unie of achter het IJzeren Gordijn, naar die situatie terugkeren na 1989-1991. Om aan deze pijnlijke realiteit te ontsnappen, probeerde Poetin een volledig gefantaseerd bouwwerk opnieuw op te bouwen, zoals hij op 26 april 2005 ook toegaf. Toen verklaarde hij het volgende: “Wie het uiteenvallen van de Sovjet-Unie niet betreurt, heeft geen hart. Wie haar in identieke vorm wil herbouwen, heeft geen verstand.”

Laten we deze korte zin opnieuw bekijken. Wie kan er nu een hart hebben dat Lenin betreurt, de burgeroorlog, Stalin, de Holodomor (de genocide op de Oekraïense boerenbevolking in 1932-1933), de tientallen miljoenen doden door de massaterreur, de

goelag, en niet te vergeten de 27 miljoen doden van de Tweede Wereldoorlog? Maar als de heropbouw van de Sovjet-Unie niet identiek is, dan staat niets in de weg om te denken dat men ze op een andere manier zou kunnen vormgeven. Dat is volkomen duidelijk, en het is typisch voor de semantiek van dit soort mensen. Daarom heeft Poetin, na de gebeurtenissen in Tsjetsjenië, Georgië en vervolgens de Krim, uiteindelijk zijn strategische kaarten op tafel gelegd op 24 februari 2022, door tegen de regering, de bevolking en de infrastructuur van Oekraïne te beginnen met wat men zonder twijfel een totale oorlog moet noemen. Deze gefantaseerde heropbouw is gebaseerd op drie grote fantasieën.

*Een stevige handdruk tussen Stalin en Von Ribbentrop ter bezegeling van het Duits-Sovjetpact op 23 augustus 1939 in Moskou. De foto die de mythe van Poetins “Grote Vaderlandse Oorlog” ontkracht
© Bundesarchiv, Bild 183-H27337*

Het eerste doel is het herstellen van de geopolitieke macht van de Sovjet-Unie, maar dit is gebaseerd op de absolute ontkenning van de historische nederlaag van het bolsjewistische communisme, dat in 1989 de Koude Oorlog verloor en in 1991 leidde tot het luidruchtige failliet van het absurde systeem dat privé-eigendom verwierp en dat vanaf 7 november 1917 een regime van massaterreur had ingevoerd.

Om Poetin even te parafraseren — ik permitteer me om Poetin te plagiëren — zou ik zeggen dat de invoering van het bolsjewistische communisme in Rusland heeft geleid tot de grootste economische, sociale, culturele en menselijke ramp van de 20e eeuw. Om zijn project te legitimeren, speelt Poetin in op het prestige van de overwinning van het Rode Leger in wat hij de “Grote Vaderlandse Oorlog” van 1945 noemt, maar hij vergeet dat de Tweede Wereldoorlog begon met de alliantie tussen Hitler en Stalin, die toen al het bestaan zelf van Polen, West-Oekraïne, de Baltische Staten en het Roemeense Bessarabië, het huidige Moldavië, had vernietigd.

Poetin heeft een afschuwelijk politiek model gecreëerd dat tsaristische autocratie en leninistisch totalitarisme vermengt

Poetin heeft zijn tweede fantasie opgebouwd rond een mythologie van de grootsheid van het tsarenrijk. Nadat hij jarenlang een overtuigd communist en KGB-agent was geweest, die het afschuwelijke regime van de tsaren veroordeelde, is hij begonnen met het creëren van een mythologie die de grootsheid van het tsaristische rijk verheerlijkt, waarbij hij tsaristische autocratie en leninistisch totalitarisme vermengt. Hierop steunt hij om een geopolitieke visie te ontwikkelen die gedragen wordt door Russische ultranationalisten, gebaseerd op het idee van de “Russische wereld” — dat wil zeggen overal waar iemand Russisch spreekt —, op de expansionistische visie van een Eurazië dat nochtans door de Europeanen wordt afgewezen, en op de mythologie van een eenheid van de orthodoxen onder het gezag van het patriarchaat van Moskou. Maar we weten heel goed dat dit patriarchaat sinds minstens 1929 slechts een creatie is van de NKVD-KGB.

Het derde fantasiebeeld verwijst naar dat van de eenheid van wat Poetin “de broeders” of “de broedervolkeren” noemt: de Russen en de Oekraïners. Maar ondanks hun eeuwenlange relatie met de Russen, die vóór 1917 werd gekenmerkt door de onderdrukking van het tsarenrijk — destijds ook wel “de gevangenis der volkeren” genoemd — hebben de Oekraïners ruimschoots kunnen vaststellen dat de bolsjewieken hen wilden verhinderen hun cultuur te behouden, hen wilden beletten te bestaan als natie en zich te ontwikkelen als staat. Onder Stalin ging dit zelfs zover dat het leidde tot een genocide: zowel een etno-culturele genocide tegen de elites, die in de jaren 1937-1938 volledig werden geliquideerd, als wat men een “klassen-genocide” noemt — een uitdrukking van Stalin zelf: “de koelakken moeten als klasse worden geliquideerd”. Het ging om een genocide tegen een onafhankelijke boerenstand die zich hardnekkig verzette tegen de collectivisering van hun land en die uiteindelijk slechts werd onderworpen na de georganiseerde hongersnood in Oekraïne in 1932-1933, de beruchte Holodomor.

Op dit fundamentele punt heeft Vladimir Poetin zijn eigen verklaringen volledig verloochend, terwijl hij op 7 mei 2005 in Le Figaro het volgende schreef:

“Men moet de principes van tolerantie en respect tussen volkeren bevestigen, het besef bijbrengen dat de eenheid van de mensheid onmisbaar is geworden om gezamenlijke moeilijkheden en bedreigingen te overwinnen, en uiteindelijk een sfeer van begrip creëren rond het idee dat volkeren gelijke rechten hebben, of ze nu numeriek groot of klein zijn, inclusief het recht om de weg van hun eigen ontwikkeling te bepalen.”

Dit is wat de heer Poetin officieel verklaarde in de Franse pers op 7 mei 2005. Het lijkt mij duidelijk dat hij precies de tegenovergestelde weg is ingeslagen!

Zo heeft Vladimir Poetin zichzelf vergiftigd met deze drie fantasieën, die hem hebben geleid tot zware en onherstelbare politieke fouten. Op geen enkel moment heeft hij zich de gewapende en massale weerstand van het Oekraïense volk voorgesteld, noch de eensgezinde reactie van de Europese Unie, noch de kracht van de sancties waaraan Rusland zou worden blootgesteld, en nog minder de duur van deze oorlog. Sinds het begin van de oorlog tegen Oekraïne heeft de Europese publieke opinie zich gemobiliseerd om miljoenen vrouwen en kinderen te helpen die op de vlucht sloegen voor de gevechten, de bombardementen en de slachtingen. Europa heeft eindelijk begrepen dat het Russische regime alle internationale verdragen met voeten treedt die sinds 1992 de grenzen van Oekraïne garanderen, en dat het noch het democratische pad dat zijn buur volgt, noch diens wens om toe te treden tot de Europese Unie, accepteert. Europa heeft eindelijk ingezien dat het wordt geconfronteerd met een geopolitiek conflict dat de fundamentele waarden van onze samenlevingen raakt. Bovendien hebben onze publieke opinies hun leiders ertoe gedwongen om deze agressie krachtig te veroordelen en omvangrijke sancties aan te nemen.

In werkelijkheid lijkt de operatie van de heer Poetin in Oekraïne sterk op die van Stalin, die in 1939-1940 gebruikmaakte van wat ik de nazi-aambeeld zou noemen, zodat de Sovjethamer Polen, de Baltische Staten en het Roemeense Bessarabië kon treffen. De alliantie tussen Hitler en Stalin maakte een frontale aanval mogelijk van totalitaire regimes tegen de democratische landen en tegen de mensenrechten. Op dezelfde manier rekende Poetin heel duidelijk op de Duitse afhankelijkheid van Russisch gas om elke reactie van Duitsland op het moment van de aanval te verhinderen, en dus ook die van de Europese Unie, en dus elke verdediging van Oekraïne. En net zoals in 1939-1941 maskeert de zogenoemde “geopolitieke” aanpak, in termen van invloedssferen en verdedigingszones, nauwelijks de werkelijke wil van de Russische macht en zijn oligarchen: het plunderen van de natuurlijke rijkdommen van Oekraïne en alles wat de Oekraïners sinds 1992 hebben opgebouwd. Vladimir Poetin verwijst in al zijn toespraken zelf nooit verder terug dan de aanval van het Derde Rijk op de Sovjet-Unie op 22 juni 1941, die door Stalin destijds werd omschreven als de “Grote Vaderlandse Oorlog”. En dat is niet zonder reden: hij, de bestrijder van de zogenoemde “nazi” Zelensky, zou dan gedwongen worden om de afschuwelijke alliantie tussen Hitler en Stalin te erkennen, die op 23 augustus 1939 het startschot gaf voor de Tweede Wereldoorlog, en die, laten we eerlijk zijn, de blinde vlek blijft in de Europese geschiedenis. Want over deze alliantie willen de Russen niet praten, de Duitsers niet, de Fransen niet veel meer, en de Europese Unie nog minder! Daarom probeer ik regelmatig de nadruk te leggen op dit punt.

Maar hoe zouden de Polen en de Balten vandaag die fatale 23 augustus 1939 kunnen vergeten, toen er tussen de totalitaire dictators een pact werd ondertekend dat, ironisch genoeg, een “niet-aanvalsverdrag” werd genoemd, terwijl de geheime protocollen juist voorzagen in de onmiddellijke opdeling van Polen en de uitbreiding van de Sovjetsfeer naar de Baltische Staten en Bessarabië? Hoe zouden zij kunnen vergeten dat een zogenaamd “vriendschapsverdrag” tussen het Derde Rijk en de Sovjet-Unie op 28 september 1939 de volledige verdwijning van de Poolse staat bekrachtigde, en vervolgens in juni 1940 ook die van de drie Baltische Staten? Precies zoals Poetin van plan was om de onafhankelijke Oekraïense staat uit te wissen en, op termijn, de Oekraïners te dwingen zich aan te sluiten bij de “eenheid van alle Russen”, zoals verkondigd door de beruchte orthodoxe patriarch Kirill van Moskou, een oude KGB-agent sinds 1972. Dat is een man met een consequente visie...

Volodymyr Zelensky brengt eerbetoon aan de slachtoffers van het bloedbad van Boetsja.

En wat te zeggen — als laatste voorbeeld voor ik afsluit — over het bloedbad van honderden burgers in Boetsja? Een tragedie die ons allemaal bijblijft, terwijl de Russische minister van Buitenlandse Zaken, de heer Lavrov, beweerde dat het ging om een “Oekraïense encscenering”. Maar al in 1942 had Stalin, recht in de ogen van de Poolse generaal Sikorski, verklaard dat hij niets wist over het lot van de 15.000 officieren die in 1939 verdwenen waren. In werkelijkheid had hij, met een bevel ondertekend door het volledige Politbureau op 5 maart 1940, hun executie bevolen met een kogel door het hoofd, waaronder de 4.404 officieren die in het Katyn-woud werden vermoord. Toen de nazi’s in 1943 de massagraven ontdekten en de feiten filmde, beschuldigde Stalin hen ervan een encscenering te hebben georganiseerd en verantwoordelijk te zijn voor het bloedbad. Zoals u ziet, worden we voortdurend geconfronteerd met dezelfde processen, en ik zou de voorbeelden hiervan bijna oneindig kunnen vermenigvuldigen.

Poetin herstelt elke dag een totalitarisme van lage intensiteit.

Na al 800 dagen oorlog — we “herdenken” vandaag bijna de 800ste dag —, met honderdduizenden slachtoffers en miljoenen ontheemden, heeft de Russische president voorlopig precies het tegenovergestelde bereikt van al zijn doelstellingen, wat toch behoorlijk verbazingwekkend is. Hij moest Oekraïne binnenvallen en volledig onder controle krijgen, maar Oekraïne vecht en heeft, dat moet worden benadrukt, de meeste grote Russische offensieven gebroken, inclusief het eerste offensief op Kiev. Ten tweede, de Europese Unie, waarvan men dacht — zoals mevrouw de minister overigens heeft herinnerd — dat ze totaal verdeeld zou zijn, heeft zich juist op indrukwekkend eensgezinde wijze gemobiliseerd, zowel politiek als financieel — want dit alles kost enorm veel geld — en zelfs militair. Ten derde, de NAVO, die door sommigen — een zekere persoon die de Fransen goed kennen — als “hersendood” werd beschouwd, is opvallend genoeg uitgebreid met Finland en Zweden, twee landen die historisch gezien al decennialang neutraal waren en die bovendien grenzen aan Rusland. En ten slotte, terwijl het doel van de heer Poetin was om de Amerikanen van het Europese continent te verdrijven, zijn de Verenigde Staten nu dichter bij de westelijke grenzen van Rusland dan ooit tevoren. Het is toch ronduit verbazingwekkend om de ongelooflijke onbekwaamheid te zien van de leider van een grootmacht. Maar als Poetins aanval op korte termijn bedoeld was om Oekraïne in te nemen, is zijn werkelijke doelwit in feite heel Europa, zijn waarden en zijn principes.

Wanneer ik terugkijk — want ik ben in 1992 voor het eerst naar Moskou gegaan — zie ik hoeveel stappen Rusland sinds 1991 achteruit heeft gezet, waar Poetin elke dag een totalitarisme van lage intensiteit herstelt, en waar massale repressie en politieke moorden gepaard gaan met de permanente plundering van het land door de presidentiële clan, zoals zeer duidelijk is aangetoond door Alekej Navalny.

Tot besluit bestaat er geen twijfel over dat Andrej Sacharov, Vladimir Boekovski, Aleksandr Solzjenitsyn of zelfs paus Johannes Paulus II — deze mannen die stap voor stap het Sovjettotalitarisme bestreden en de eer van Rusland en Europa in de tweede helft van de 20e eeuw belichaamden — vandaag zowel diep geschokt als woedend zouden zijn. Ik denk dat zij het westerse geweten een stuk krachtiger zouden wakker schudden.

Denis Ducarme:

Hartelijk dank. De conclusie die u trekt, zal verder worden uitgediept met de uiteenzetting van mevrouw Ackerman. Want we hebben het over imperialisme, en dus rijst de vraag: zijn de Russen van vandaag en Poetin het product van dit imperialisme?

GALIA ACKERMAN

Historica en journaliste, gespecialiseerd in de Sovjet- en Russische wereld, mede-auteur van “Le Livre noir de Vladimir Poutine”

Hartelijk dank, en dank voor de organisatie van dit colloquium over een uiterst urgent en onmisbaar onderwerp. Aanvullend op wat Stéphane Courtois heeft gezegd, wil ik een ander aspect behandelen, namelijk wanneer het Russische imperialisme begint en hoever het reikt.

Imperialisme is de basisstructuur van de Russische staat

In feite is het Russische imperialisme op een bepaalde manier de basisstructuur van de Russische staat, in ieder geval vanaf Peter de Grote. We mogen niet vergeten dat Rusland, naast het verlangen om zijn grondgebied uit te breiden, altijd werd gedreven door messianistische ideeën, waarbij beide aspecten samen één geheel vormden. Reeds onder Ivan de Verschrikkelijke begon men te spreken over het concept van het “Heilige Rusland”, de erfgenaam van Rome na de plundering van Constantinopel. Zoals een Russische monnik zei: “Moskou is het derde Rome, na Rome en na Constantinopel. En na Moskou zal er geen vierde zijn.” Rusland wordt dus, sinds de middeleeuwen, in zekere zin voortgestuwd door een messianistisch idee, volgens hetwelk het zichzelf ziet als drager van licht en universeel goed.

Daarna komt de periode van Peter de Grote, wanneer het Russische rijk zich daadwerkelijk vormt. Het is trouwens in die tijd dat de naam “Rossiïa” (Rusland) verschijnt, en op dat moment verandert de imperialistische ambitie van aard: enerzijds blijft Rusland heilig en ziet het zichzelf als de verdediger van de Slavische wereld, maar anderzijds ontwikkelt de Russische staat de neiging om zijn grenzen eindeloos uit te breiden. Toen Vladimir Poetin enige tijd geleden half schertsend zei dat de grenzen van Rusland “nergens ophouden”, herhaalde hij in feite slechts een idee dat al geworteld was bij Peter de Grote en later bij Catharina II, namelijk dat Rusland, om zichzelf te verdedigen, vanzelfsprekend gedoemd is tot de uitbreiding van zijn grenzen.

Natuurlijk bestaat er een hele mythologie rond dit alles, omdat de geschiedenisboeken weinig spreken over de wreedheid van deze imperialistische oorlogen, deze veroveringsoorlogen: de verovering van de Oeral en Siberië, de westelijke gebieden, en in de 19e eeuw Centraal-Azië. Volgens deze handboeken maakt dit allemaal deel uit van een beschavingsmissie, opnieuw met het idee dat Rusland — bijna met een goddelijke roeping — de drager is van universeel goed.

U zult opmerken dat Rusland Alaska aan de Verenigde Staten heeft verkocht omdat het niet in staat was om het te beheren. Rusland is namelijk een landmacht, een continentale macht. In feite heeft Rusland altijd geprobeerd om zoveel mogelijk gebieden te domineren, zelfs daar waar het niet volledig is geslaagd, zoals in het Verre Oosten, waar het onder andere een oorlog voerde tegen Japan en conflicten had met China. Al eeuwenlang droomt Rusland ervan om de volledige controle te krijgen over wat men Eurazië noemt, dat wil zeggen het enorme continent dat zowel Europa als Azië omvat.

Het messianistische idee kan veranderen. Dat is precies wat er gebeurde met het bolsjewistische regime. In plaats van het idee van een “goddelijk recht op uitbreiding”, en het idee dat Rusland de drager van het goede is en de verdediger van de Slavische wereld, verscheen er een ander, meer globaal idee: het idee van de wereldrevolutie, gebaseerd op de leer van Marx, volgens welke de mensheid zich ontwikkelt in stadia die onvermijdelijk zouden leiden tot het communisme — wat natuurlijk volledig onjuist is. De hele mensheid moest volgens deze doctrine communistisch worden, en de Russische bolsjewieken, toen zij op spectaculaire wijze de macht grepen via een staatsgreep, geloofden vast dat de wereldrevolutie daarop zou volgen. Ze voerden zelfs actief strijd om deze revolutie uit te breiden. Er waren mislukte revoluties, met name in Hongarije en Duitsland, en uiteraard was het in naam van deze, ditmaal communistische, expansie dat Rusland oorlog voerde tegen zijn buurlanden die net onafhankelijk waren geworden. Ik herinner u eraan dat Oekraïne, onmiddellijk na de val van het tsaristische regime, zijn onafhankelijkheid heeft uitgeroepen: het had een linkse regering, maar geen communistische, net als Georgië.

Lenin voerde een imperialistische politiek: in naam van het messianistische idee van de wereldrevolutie wilde hij het rijk van de tsaren herenigen of op zijn minst heropbouwen, een rijk dat ook Polen, Finland en de Baltische staten omvatte. Lenin is er niet in geslaagd alles te veroveren, maar hij wist wel Oekraïne militair te onderwerpen, dat toen al centraal stond in de communistische herovering, samen met de landen van de Kaukasus en de staten van Centraal-Azië.

Victor Hugo pleitte voor de bevrijding van volkeren, terwijl Poesjkin pleitte voor de imperialistische verovering

Deze imperialistische mentaliteit, doordrenkt met messianisme, werd vrijwel door de hele Russische en later Sovjetmaatschappij gedeeld. Men spreekt vaak over de grote Russische cultuur, en het is inderdaad een prachtige cultuur, maar het is ook een cultuur die een imperialistische kern bevat. Wanneer men bepaalde gedichten leest van Poesjkin, de nationale dichter, vindt men daar totaal andere ideeën dan bijvoorbeeld bij Victor Hugo: Victor Hugo pleitte voor de bevrijding van volkeren, terwijl Poesjkin juist de verovering door het tsaristische regime verdedigde, wat bijzonder duidelijk naar voren kwam in 1831, tijdens de poging tot Poolse opstand, na de recente toewijzing van Polen aan Rusland.

Aleksandr Poesjkin (1799–1837), de grote Russische dichter, was ook een imperialist.

Het Russische imperialisme bereikte zijn hoogtepunt onder Stalin. We mogen niet vergeten dat de Sovjet-Unie, aan het einde van de Tweede Wereldoorlog, de volledige controle had over de helft van Europa, namelijk heel Oost-Europa.

Daarnaast controleerde ze ook de internationale communistische beweging, met landen die communistisch werden — zoals China en enkele andere — en presenteerde ze zich als de kampioen van de antikoloniale strijd, door steun te verlenen aan de ontwikkelingslanden die destijds de niet-gebonden landen werden genoemd. Door deze landen actief te steunen, voerde de Sovjet-Unie al een hybride oorlog om te proberen ze voor zich te winnen. Wanneer we nadenken over wat Poetin wil, moeten we begrijpen dat hij in de eerste plaats deze macht wil heroveren, de macht die de Sovjet-Unie bezat vanaf de tijd van Stalin tot aan het einde van de USSR in 1991. Tijdens de Koude Oorlog tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten bleef de Sovjet-Unie economisch gezien een relatief zwak land. In die tijd grapt men dat de USSR was als een Afrikaans land met een atoombom. Het was een land dat leefde van zijn voorraden aan grondstoffen, maar waarvan de invloed en ideologische controle enorm waren: de helft van het Europese continent, het grootste deel van Azië, de internationale communistische beweging en de niet-gebonden landen, waarvan sommige echt nauw verbonden waren met de Sovjet-Unie. U kent trouwens de pogingen om het socialisme te vestigen in de Arabische landen, met name in Egypte, Syrië en Irak, via de Baath-partijen.

Al dit alles stortte in 1991 in, en dat werd ervaren als een enorme klap, niet alleen voor de Sovjetleiders, maar ook voor het Russische volk. De Sovjet-Unie was altijd een staat geweest waarin schaarste heerste en waar mensen heel sober leefden, maar er was een sterke bron van trots: “wij zijn de grootste, wij zijn de belangrijkste, iedereen moet ons respecteren, en zo niet, dan is er de bom. Wij zijn de eersten die de ruimte veroveren, wij hebben het beste ballet ter wereld, wij hebben het beste voetbal ter wereld, enzovoort.” Dit idee doordrong letterlijk de hele Sovjetbevolking. En toen, plotseling, stortte de Sovjet-Unie in: de Communistische Partij viel, Oost-Europa koos zijn eigen pad, Rusland had niet langer de kracht om zich met zijn belangen in Afrika of elders bezig te houden. Alleen Cuba bleef trouw, maar leed zelf onder extreme armoede en honger. Daarbovenop waren de eerste post-Sovjetjaren jaren van economische ineenstorting — waar al veel over is gezegd, dus ik ga daar niet te veel bij stilstaan. Het was de periode waarin de olieprijs extreem laag waren: vandaag schommelt de prijs van een vat rond de 100 dollar, terwijl die begin jaren 1990 rond de 10 dollar lag.

Poetin kwam aan de macht door in te spelen op deze golf van volksontevredenheid, omdat de bevolking zich beroofd voelde van haar droom, economisch bestolen, arm en ontredderd. En toen verscheen iemand die zei: “Wij gaan dit allemaal herstellen.” Hij pakte het geleidelijk aan: de herovering van de macht en de greep op het staatsapparaat namen bijna twintig jaar in beslag. Stap voor stap nam hij de controle over de media, kreeg hij de oligarchen in zijn greep, begon hij oorlogen te voeren en ondertussen verbeterde de economische situatie doordat de olieprijs stegen. Gaandeweg werden er steeds meer nationalistische elementen in de retoriek geïntroduceerd, vergezeld van messianistische ideeën die zich begonnen te vormen. Een van die ideeën is: “Wij hebben de Tweede Wereldoorlog gewonnen, wij hebben het grootste kwaad van de eeuw verslagen, dus wij zijn het grootste goed van de eeuw. Wij brengen het licht aan de mensheid.” Het is inderdaad waar dat de Sovjets het nazisme hebben verslagen, maar dat maakt Rusland noch de Sovjet-Unie tot het grootste goed van de eeuw — verre van zelfs!

Volgens de Russische ideologen zijn de mensenrechten niet universeel

En zo ontstaat de cultus rond de Tweede Wereldoorlog en het heldendom. De Russische ideologen proberen zelfs de Shoah als het ware van de Joden “af te nemen” door te beweren dat de grootste holocaust niet die van de Joden was, maar die van de Slaven. Daarnaast is er het idee van de “Russische wereld” waar Stéphane Mund al over sprak, en een nieuwe gedachte wint tegenwoordig ook terrein: waarom moet het Westen worden verslagen? Omdat het Westen volgens hen een gedegradeerde samenleving is, omdat elke beschaving recht heeft op haar eigen ontwikkeling: er is geen universaliteit van de democratie, er is geen universaliteit van de mensenrechten, elk land en elke beschaving is heer en meester op eigen grond. Met andere woorden, als men wil martelen, ophangen of lijfstraffen toepassen in eigen land, dan is dat volgens deze ideologen het recht van elke dictator.

Rusland verklaart zichzelf de universele verdediger van de zogenaamde traditionele waarden: dit is niet alleen anti-LGBTQ+ propaganda, maar ook propaganda tegen de democratie, gebaseerd op het idee dat het Westen het collectief wil vervangen door het individu, het onderscheid tussen traditioneel huwelijk en homohuwelijk wil afschaffen en het “normale” gezin wil vernietigen. Volgens deze ideologen willen de westerse samenlevingen, door het opleggen van schadelijke en perverse waarden, zelfs zover gaan dat ze het verschil tussen mens en dier uitwissen — zo zien zij bijvoorbeeld de strijd van dierenrechtenactivisten — om de samenleving volledig te atomiseren, zodat het grootkapitaal er de absolute macht kan uitoefenen. Ik karikaturiseer dit niet: dit is precies wat de Russische ideologen beweren.

Wanneer men de jeugd mobiliseert, wanneer men verplichte patriottische opvoeding invoert op scholen, wanneer men gemilitariseerde jeugdkampen organiseert — er zijn nu miljoenen jongeren die vanaf de leeftijd van 8 jaar leren wapens te gebruiken en te vechten —, gebeurt dit in naam van de bescherming van de beschaving tegen, let wel, de zogenaamde westerse barbarij. Het gaat er, in zekere zin, om Europa van zichzelf te “redden” door het onder controle te

In Rusland leert Poetin miljoenen jongeren vanaf de leeftijd van 8 jaar omgaan met een wapen!

bringen. In werkelijkheid gaat de droom om Europa, zijn rijkdommen, zijn prestige en zijn industriële macht in handen te krijgen, ook terug tot Peter de Grote: Peter de Grote was de eerste die naar Nederland vertrok om te leren hoe men schepen bouwt. Daarna liet hij kolonies van Duitsers, Nederlanders en anderen vestigen om de Russen industriële kennis bij te brengen. En veel recenter herinnert u zich vast nog het gesprek tussen Gorbatsjov en Mitterrand over het idee van het “gemeenschappelijke Europese huis”.

Het was toen al dat idee, niet via oorlog maar op vreedzame wijze, om Europa in handen te krijgen en het ten dienste van Rusland te stellen. Er bestaan absoluut opmerkelijke protocollen, met gesprekken tussen Boris Jeltsin en Bill Clinton, waarin Jeltsin tegen Clinton zegt: "Luister, jullie doen wat jullie willen in jullie deel van de wereld, maar Europa, dat is van ons, hè, jullie geven het aan ons!"

Wat er vandaag gebeurt, is niet alleen de waanzin van Poetin, het is iets dat diep verankerd zit in de Russische samenleving, iets wat ik de imperialistische basisstructuur noem. En ik denk dat, behalve een duidelijke en grote nederlaag, niets de Russen kan genezen van hun collectieve fantasie.

Dank u!

Denis Ducarme:

Dat is een zeer krachtige conclusie die u ons hier geeft. Wat we vandaag zien, is de "imperialistische basisstructuur", deze continuïteit tussen het imperialisme van Peter de Grote, van Stalin en van Poetin, die gepaard gaat met specifieke methoden. We herinneren ons de stalinistische zuiveringen, waarbij de elites werden geëlimineerd die Stalins imperialistische beleid niet volgden. Laetitia Spetschinsky, zien we gelijkaardige methoden terug in het Rusland van Poetin?

LAETITIA SPETSCHINSKY

Doctor in internationale betrekkingen, onderzoeker en gastprofessor aan de Universit  Catholique de Louvain, specialist in Rusland

DE GROTE VERVANGING VAN DE ELITES IN RUSLAND

De stille revolutie van het vijfde presidentsmandaat van V. Poetin²

Aan het begin van zijn vijfde mandaat heeft Vladimir Poetin een van de meest discrete maar ook belangrijkste projecten in gang gezet voor de transformatie van de Russische samenleving en staat: de vernieuwing van de Russische elites. Naast de oorlog in Oekraïne legt het Kremlin nu de fundamenteën voor een samenleving die wordt geregeerd door patriotisme en loyaliteit aan het presidentiële programma.

Hier breekt “de tijd van de helden” aan

Reeds tijdens zijn toespraak tot de natie op 24 april 2023 had Vladimir Poetin de nieuwe spelregels van het politieke leven aangekondigd door te verklaren dat “allen die ervoor gekozen hebben om in het Westen te investeren, daar te genieten en daar te pronken, moeten hebben begrepen dat dit een slecht idee was en een idee zonder toekomst.” Aan hen stelde Poetin vervolgens voor om “massaal en patriottisch” te investeren in hun eigen land, in de infrastructuur en in het onderwijs, om zo hun fortuin en reputatie te laten groeien. Alleen de patriottische ondernemers, voegde hij eraan toe, zouden door de staat worden gesteund en beschermd.

Bijna een jaar later kwam de president, die campagne voerde voor zijn herverkiezing, met meer details over dit maatschappelijke programma. In zijn toespraak tot de Vergaderingen op 29 februari 2024 bevestigde hij dat de elite moet bestaan uit degenen die Rusland zonder enige dubbelzinnigheid hebben gediend. Personen “betrouwbaar, die hun loyaliteit hebben bewezen” moeten degenen vervangen die “zichzelf in diskrediet hebben gebracht” door in de jaren negentig fortuinen en privileges te vergaren.

Aan deze nieuwe elite biedt hij een reeks materiële voordelen, maar ook voorrang bij toegang tot het hoger onderwijs en deelname aan het selectieprogramma voor nieuwe leiders. Dit programma, dat de naam “de tijd van de helden” draagt, bevordert de toegang van officieren of houders van hogeronderwijsdiploma’s tot een nieuwe bestuurschool die bedoeld is om de leidinggevendenden van de natie op te leiden. Wat de anderen betreft – huurlingen, eenvoudige soldaten die in Oekraïne hebben gevochten – zij zullen voorrang krijgen bij toegang tot militaire academies om hun professionele opklimming te ondersteunen en zich eveneens bij de rangen van de elite aan te sluiten.

2 Deze bijdrage werd op 11 mei 2024 gepubliceerd op de website Deskrussie.

Deze aankondiging moet worden gelezen in samenhang met het presidentieel decreet dat in januari 2024 werd aangenomen om een kaderreserve voor het openbaar bestuur op te richten. Deze werving is afhankelijk van een onderzoek naar de inkomsten en het gerechtelijk verleden, maar vooral, teken des tijds, van een psychologische test die bedoeld is om de patriottische betrokkenheid van de kandidaat te bepalen, en meer specifiek diens bereidheid om het algemeen belang te verdedigen boven privébelangen.

Deze reserve moet dienen als bron voor alle leiders van agentschappen en federale organen (met uitzondering van de leiders van de veiligheidsdiensten, die rechtstreeks onder de President vallen). Daarnaast wordt ook aan de overheidsbedrijven – men denkt hierbij aan Gazprom, Rostec, Rosatom, enz. – aanbevolen om hun kaderleden uit deze reserve te selecteren³.

De nieuwe elites komen uit het leger en de inlichtingendiensten

Centralisatie van de werving van kaderleden, voorkeursbehandelingen voor de helden van de oorlog in Oekraïne: het wordt nu al duidelijk dat de sleutelposities in de nieuwe administratie zullen worden verdeeld binnen het militaire apparaat en de inlichtingendiensten. Zo ontstaat een nieuwe elite die relatief ongevoelig is voor liberale ideeën en westerse druk, aangezien het zal gaan om een weinig geïnternationaliseerde elite die weinig tot geen economische belangen heeft in de G7-landen, in tegenstelling tot de huidige elite, wier rijkdom grotendeels verbonden is met het Westen.

Deze herstructurering van de elites heeft het afgelopen jaar al meerdere opvallende episodes gekend, en drie daarvan kunnen worden genoemd als belangrijke mijlpalen in deze ontwikkeling.

Ten eerste de muiterij van Prigozjin in juni 2023, die leidde tot een bliksemsnelle herstructurering van de activa van de oorlogsheer. De troepen (huurlingen en voormalige gevangenen) werden al in augustus 2023 overgedragen aan de staat (aan het federale leger en aan de troepen van de leider van de Tsjetsjeense Republiek, Ramzan Kadyrov). Evenzo werden de Afrikaanse activiteiten van Wagner ondergebracht onder de vlag van het Africa Corps, een structuur die onder het gezag staat van het ministerie van Defensie.

Jevgeni Prigozjin (1961-2023), de beruchte huurling die aan het hoofd stond van de Wagner-groep en die met zijn leven betaalde voor zijn muiterij tegen Poetin.

³ CCI Rusland, Kwartaalanalyse van de politieke situatie in Rusland (januari-maart 2024), 23 april 2024.

Het tweede significante incident, het “almost naked party” dat in december 2023 in een club in Moskou werd georganiseerd en waar verschillende showbizpersoonlijkheden aanwezig waren, leidde tot een golf van verontwaardiging tegenover een “moreel dove” elite die ongevoelig leek voor de zorgen van de staat – vooral omdat sommige van deze beroemdheden bovendien oproepen tot vrede op sociale media hadden verspreid. De autoriteiten zorgden ervoor dat de opgelegde straffen breed werden gecommuniceerd: fiscale druk, strafrechtelijke vervolging (boetes en gevangenisstraffen), de verplichting om boete te doen in oorlogsgebied en het publiekelijk aanbieden van excuses om te hopen opnieuw zendtijd of een plaats in het culturele leven te kunnen herwinnen.

Tot slot, in april 2024, de arrestatie van de spilzieke vice-minister van Defensie, Timur Ivanov, bijgenaamd “the King of Kickback” (“koning van de smeergelden”), verwijzend naar de tientallen miljoenen euro's die hij had opgestreken uit lucratieve contracten, zoals dat voor de wederopbouw van Marioepol in bezet Oekraïne. Ook hier markeert de brede mediabelangstelling voor zijn arrestatie het einde van de speeltijd voor een elite die gewend was haar privileges openlijk te etaleren.

Deze diskrediet van de oude elite gaat bovendien gepaard met zeer concrete maatregelen op het gebied van de herverdeling van rijkdom. Ook hier helpen drie fenomenen om de huidige transformaties beter te begrijpen. Op nationaal niveau werd het jaar 2023 gekenmerkt door een reeks gerechtelijke beslissingen die de privatiseringen van de jaren 1990 ongeldig verklaarden (met als reden dat de regionale autoriteiten die de uitvoering hadden verzorgd, hun bevoegdheden hadden overschreden). Nu de privatiseringen zijn geannuleerd, zijn de betrokken activa – tot nu toe gaat het om een vijftiental bedrijven met een geschatte totale waarde van 3,6 miljard dollar – teruggegeven aan de staat. Deze jurisprudentie op het gebied van “de-privatisering” opent een doos van Pandora, aangezien tussen 1992 en 1994 een groot deel van de nationale economie op deze manier was geprivatiseerd.

Vervolgens moet ook de overname van de Russische filialen van bepaalde westerse bedrijven in het kader van tegen-sancties worden genoemd – Fortum en Uniper (een buit geschat op 5,5 miljard dollar), maar ook Danone en Baltika. Deze particuliere activa, in dit geval buitenlandse, zijn herverdeeld onder de nieuwe nationale elite. Een van de meest sprekende voorbeelden is dat van het bedrijf Danone, dat werd toegewezen aan de clan van Kadyrov. Deze procedures zullen naar verwachting toenemen als reactie op de steeds waarschijnlijke inbeslagname van de bevroren activa van de Russische staat.

Tot slot voorziet de recente hervorming van het wetboek van strafrecht en het wetboek van strafvordering in de confiscatie van eigendommen die gebruikt worden voor – of verband houden met – het in diskrediet brengen van de Russische staat: het verspreiden van valse informatie over het leger, desertie, het niet uitvoeren van bevelen, deelname aan een ongewenste organisatie of elke vorm van publieke bedreiging van de nationale veiligheid. Deze maatregel is, volgens de voorzitter van de Kamer van Afgevaardigden, bedoeld om “deze schurken” die tegen hun land werken te straffen, hen hun eretitels, eigendommen, geld en andere waardevolle bezittingen af te nemen⁴. Het doel is om degenen die het

⁴ “Путин подписал закон о конфискации имущества по ряду уголовных статей”, RFE/RL, 14 februari 2024.

land na februari 2022 hebben verlaten, voor een keuze te stellen: terugkeren en de oorlogsinspanningen steunen, of voorgoed in ballingschap blijven en hun bezittingen in Rusland verliezen.

Concluderend is de politieke en institutionele koers die zich in Rusland aftekent volkomen duidelijk. Poetin wil de natie hervormen naar zijn eigen beeld, zijn principes verankeren tot in de diepste lagen van de federale administratie en de gelederen sluiten met het oog op een langdurige ideologische confrontatie met het Westen. Deze nieuwe zuivering van de elites, ditmaal economisch en juridisch, kondigt een grote uitdaging aan voor Europa: het zal zich voor onbepaalde tijd moeten verhouden tot een staat die op alle niveaus wordt geleid door de “Z”-generatie (naar het symbool van de oorlog in Oekraïne), een generatie die haar ervaring heeft opgedaan in de afkeer van het Westen en die haar nieuwe rijkdom uitsluitend te danken zal hebben aan de meester van het Kremlin... en aan zijn militair avonturisme.

Denis Ducarme:

Fascinerend... Ik denk trouwens dat we de verslagen van dit werk zullen moeten publiceren.

Sinds het begin van deze bijeenkomst zijn we uitgegaan van een vrij historische basis – wie zijn de Russen, althans in hun politieke dimensie? – om vervolgens hun afkomst te bespreken. We hebben het zojuist gehad over de methoden die momenteel worden gebruikt om dit nieuwe Russische imperialisme voort te zetten, en met onze volgende spreker en zijn verantwoordelijkheden binnen het COPS gaan we proberen een antwoord te vinden op de vraag: “Wat willen zij? Hoe ver willen ze gaan?” Ik wil erbij vermelden dat jij, Stéphane, ook auteur bent van een boek over de manier waarop de Europeanen de situatie benaderen. En ik veroorloof me een persoonlijke vraag. Want als ik naar de geschiedenis terugkijk, denk ik soms dat de wereld veiliger was tijdens de Koude Oorlog dan ze vandaag is. Ik zou graag jouw mening daarover horen.

STÉPHANE MUND

Ambassadeur van België bij het Politiek en Veiligheidscomité van de Europese Unie (COPS), doctor in de geschiedenis, specialist in Rusland.

Dat is uiteraard een uiterst moeilijke vraag, en ik zal mijn betoog beginnen met een beroemde uitspraak van Churchill: *“Rusland is een raadsel, verpakt in een mysterie, binnenin een enigma, maar misschien is er een sleutel. Die sleutel is het Russische nationale belang.”*

Wat wil Poetin?

Ik denk dat deze uitspraak absoluut essentieel is om te proberen te begrijpen wat er gebeurt in dit grote land dat onze buur is. Ik heb geprobeerd mijn bijdrage te richten op de verschillende vragen die op de affiche van het colloquium stonden, en op de vraag “Wat wil Rusland?” wil ik liever antwoorden met “Wat wil Poetin?”. Stéphane Courtois is deze vraag al op een zeer welsprekende manier beginnen te behandelen, en ik deel in grote lijnen zijn analyse.

Voor mij is Poetin in wezen een nostalgicus van het rijk, van het Russische en vervolgens Sovjet-imperiale gedachtegoed, waarbij de USSR wordt gezien als een voortzetting van het tsarenrijk. Ik geloof minder in de nostalgie van Poetin voor de USSR als communistisch politiek systeem, maar eerder in de nostalgie naar de verloren macht. In zekere zin is Rusland een land met een post-imperiaal syndroom. Een beetje zoals wij in Europa ook koloniale oorlogen hebben gevoerd omdat we onze koloniën binnen onze invloedssfeer wilden houden. Voor mij is de oorlog die zich in Oekraïne afspeelt dan ook eveneens een oorlog van koloniale aard.

De ideologie van Poetin is nationalistisch, en het is werkelijk interessant om te zien hoe de grote figuren uit het Russische en Sovjetverleden in de kijker worden gezet. In dat opzicht deel ik volledig de analyse die daarnet werd gemaakt: inderdaad, de huidige ideologie is een mengeling, een “melting pot”, zoals we bij ons in Brussel zouden zeggen, van figuren en grote helden uit zowel de tsaristische als de Sovjettijd. Dit geldt natuurlijk voor Peter de Grote of Catharina II, maar ook – wat ik bijzonder interessant vind – voor Stalin. Ik heb nooit de gelegenheid gehad om meer dan twee opeenvolgende maanden in Rusland te verblijven, maar ik heb wel de kans gehad om veel door dit land te reizen tussen 1995 en 2018, en in elk geval het westelijke deel ervan te doorkruisen, tussen de westelijke grens van Rusland en de Oeral (want ik ben nooit in Siberië geweest). Tijdens mijn vele verblijven, vooral in Moskou, heb ik echter de geleidelijke rehabilitatie van Stalin waargenomen.

Natuurlijk worden de vele negatieve aspecten van Stalins totalitaire bewind zorgvuldig doodgezwegen: men spreekt niet over de Holodomor, men spreekt niet over de grote zuiveringen, maar het gaat om de Stalin die het Sovjetimperium, en in zekere zin ook het Russische rijk, tot zijn maximale uitbreiding heeft gebracht. En het is dit personage, deze grote figuur, “deze grote veroveraar” die in de schijnwerpers wordt gezet. Tijdens de voorbereiding van dit colloquium herlas ik nog het beroemde artikel dat Poetin – of beter gezegd, dat aan Poetin wordt toegeschreven – in juli 2021 schreef. Dat artikel moet men echt lezen, want daarin bereidt hij eigenlijk de oorlog voor die vandaag wordt uitgevochten. Paradoxaal genoeg zien we echter dat Lenin en de Bolsjewieken ergens de schuld krijgen van het creëren van Oekraïne zoals het nu bestaat, en zoals het volgens de Poetindoctrine niet zou moeten bestaan. En uiteraard hoeft het niet gezegd dat Gorbatsjov tot de verdoemenis is veroordeeld als de grafdelver van het Sovjetimperium – denk eraan: zijn begravenis vond plaats in alle soberheid.

Peter de Grote (1672-1725), symbool van de verloren macht van een Rusland waarvan Poetin de nostalgie koestert

De Russen zijn vandaag nostalgisch over het verlies van het rijk

Iets wat me vaak heeft getroffen tijdens mijn reizen, in gesprekken met de bevolking – in die tijd kon je nog met hen praten, ik weet niet hoe dat vandaag zou verlopen – is dat gevoel van verlies van het rijk. Want de Russen kennen hun geschiedenis – misschien in tegenstelling tot ons, Europeanen, die de neiging hebben onze oude geschiedenis enigszins te vergeten. Als je echter naar de huidige geografische kaart van Rusland kijkt, zie je dat de westelijke grens van Rusland min of meer overeenkomt met die van vóór 1654, dus van vóór Peter de Grote. Er heerst daarom een sterk gevoel onder de bevolking van een verlies van gebieden die volgens hen eigenlijk van hen zouden moeten zijn.

Een ander gevoel dat sterk aanwezig is in de Russische samenleving en binnen de Russische elite, de politieke elite, is dat gevoel van vernedering – of dat nu reëel is of niet, dat maakt weinig uit: het is een gevoel dat bestaat –, het gevoel binnen het Kremlin dat Rusland in de jaren 1990 en het begin van de jaren 2000 als onbelangrijk werd beschouwd. En aangezien Denis me vroeg te verwijzen naar de ontmoeting waarbij ik aanwezig was tussen premier Charles Michel en Vladimir Poetin: dat was in de periode van de NAVO-bombardementen op Belgrado in 1999, de onafhankelijkheid van Kosovo, de oorlog in Irak, enzovoort. En ik weet niet of u zich herinnert dat de Amerikaanse minister van Defensie Donald Rumsfeld destijds zei: *“We zullen Rusland vergeven (dus we accepteren dat ze het niet met ons eens zijn), we zullen Duitsland minachten en we zullen Frankrijk straffen.”* Dat was de uitdrukking die Donald Rumsfeld destijds gebruikte.

Naast dat gevoel dus, van als onbelangrijk te zijn beschouwd, was er volgens mij ook – hoewel ik de analyse van de eerste twee sprekers over de diepere aard van Poetin volledig deel – in de relatie tussen Poetin en het Westen een kantelpunt. En dat kantelpunt situeert zich in 2003-2004. In die periode werkte ik voor de Belgische Defensie als politiek analist, en ik herinner me nog dat het een tijd was waarin er toch betrekkingen bestonden tussen Rusland en de NAVO (de NAVO-Rusland Raad), en Poetin was trouwens een van de eerste staatshoofden die George Bush belde de dag na de aanslagen van 11 september. In Europa heerste er toen, ook al beseffen we nu achteraf dat we ons compleet vergist hebben, het gevoel dat ondanks de oorlog, het bloedbad in Tsjetsjenië en de eerste schendingen van de mensenrechten, Rusland in deze regio van Europa in grote lijnen toch als een partner kon worden beschouwd.

Rusland had een partner van het Westen kunnen zijn, maar het heeft zich vernederd gevoeld

Voor mij zijn de kantelmomenten de zogenaamde “kleurrevoluties”: de Rozenrevolutie in Tbilisi en vooral de Oranjerevolutie in Kiev. Voor het Kremlin werden deze gezien als regimewissels die vanuit het Westen en door de Amerikanen werden georkestreerd, met daarbij de angst voor een domino-effect: na Kiev en Tbilisi zou Moskou volgen. Nogmaals, het gaat hier om percepties, maar je moet ze in gedachten houden om te begrijpen in welke geestestoestand onze gesprekspartner Poetin zich bevindt.

Ik wil een ander zeer interessant element benadrukken, opnieuw door te luisteren naar de Russen, want natuurlijk hebben wij onze eigen visie: wij zien hen als agressors – wat ze ook zijn –, als een gevaar – wat ze ook zijn. We hebben hier allemaal de Koude Oorlog meegemaakt. Ik herinner me de familiediscussies in de jaren 1980, waarin we dachten dat heel Europa uiteindelijk Sovjet zou worden en dat we naar de Verenigde Staten zouden moeten vluchten, omdat heel Europa communistisch zou worden. En er zaten destijds zelfs communisten in de Franse regering van François Mitterrand. Maar het was toch Mitterrand die zei: *“De pacifisten zitten in het Westen, en de raketten staan in het Oosten!”* Ik herinner me als kind nog de familiediscussies waarin Rusland, de USSR, werd ervaren als de vijand en de agressor.

De Russen hebben een belegeringsmentaliteit

Maar je moet weten dat de Russen hetzelfde gevoel hebben, iets wat ik een “belegeringsmentaliteit” noem, wat op het eerste gezicht heel verrassend kan lijken, want zoals Laetitia enkele minuten geleden zei: Rusland beslaat 17 miljoen km². Hoe kun je je belegerd voelen in een land dat zo groot is als een continent en veel groter is dan het continent Europa? Nogmaals, ik zei al dat de Russen hun geschiedenis kennen – ik zeg niet “goed” of “slecht” –, en hun geschiedenis is doordrenkt van talrijke agressies: veel aanvallen kwamen uit het Oosten, van de nomadische volkeren van de grote Euraziatische steppe, die vanuit het Oosten naar het Westen trokken, vaak op weg naar het Nabije Oosten, en die deze Euraziatische vlakke zonder natuurlijke grenzen doorkruisten. Er waren ook aanvallen vanuit het Westen: de Russen zijn ervijanden van de Zweden, de Polen en de Litouwers; dan was er Napoleon, Hitler, enzovoort. Ze hebben dus die mentaliteit van belegerden. Wij zien hen terecht als agressors, maar zij hebben ook dat gevoel van onveiligheid, omdat er geen natuurlijke grenzen zijn die hen beschermen. En uiteraard is voor hen de uitbreiding van de NAVO iets onaanvaardbaars: dat is een boodschap die Poetin meermaals heeft herhaald, onder andere natuurlijk tegen premier Charles Michel in 2018.

De vraag “Wat streeft Poetin na en waar zal hij stoppen?” is een vraag die uiterst moeilijk te beantwoorden is, omdat ik niet in zijn hoofd zit en bovendien algemeen bekend is dat de man liegt – dat is hier ook al op subtiële wijze gezegd in de drie vorige toespraken. Het is dus erg moeilijk te weten wat hij precies wil. Waarschijnlijk kan ook zijn geestestoestand evolueren. Ik denk dat het eerste wat hij wil, een stopzetting is van

Jan Chelminski, Napoleon keert terug uit Moskou

de geografische en geopolitieke uitbreiding van de NAVO, en dat heeft hij duidelijk gezegd in het protocol dat hij ons – de Europeanen en de Amerikanen – in november-december 2021 heeft willen laten ondertekenen. Voor hem is Oekraïne een rode lijn, en dat heeft hij altijd benadrukt.

Daarnaast wil hij de ex-Sovjetruimte binnen zijn invloedssfeer houden, wat betekent dat voor hem geen sprake kan zijn van uitbreiding van de Europese Unie of de NAVO in dit gebied, dat uiteraard ook Oekraïne, Georgië en Moldavië omvat. Oekraïne wordt vandaag frontaal aangevallen; ongeveer 20% van zijn grondgebied is geannexeerd, militair veroverd door Rusland. Maar het is duidelijk – en ik hoef geen Einstein te zijn om dat te zeggen – dat als Poetin een overwinning behaalt op Oekraïne, en Oekraïne capituleert en volledig wordt geannexeerd, hij daar niet zal stoppen: Moldavië en Georgië zullen de volgende op de lijst zijn.

De “hybride oorlog” tegen onze landen is al begonnen

Moeten we dan vrezen voor een directe oorlog die door Rusland tegen de Europese Unie en de NAVO wordt ontketend? Nogmaals, dat is een uiterst moeilijke vraag. Ik denk niet dat Poetin gek is, ik zie hem eerder als een schaker. Ik ben geen “Poetin-kenner”, en ik heb nog veel andere crises te beheren in het kader van mijn huidige functies, maar ik denk op voorhand dat hij artikel 5 van de NAVO niet zal uittesten. Daarom geloof ik op dit moment niet in een open oorlog tegen Europa, tegen Amerika of tegen de NAVO. Daarentegen, en dat zien we vandaag al, ondergaan we dit al – en natuurlijk zijn de lidstaten van de Europese Unie die het dichtst bij het oosten liggen de eerste slachtoffers –, we zullen te maken krijgen met een vermenigvuldiging van hybride oorlogsvoering tegen de NAVO en de Europese Unie. Bijvoorbeeld illegale migratiegolven, zoals Finland onlangs heeft ervaren. Daarvoor ging het om Litouwen en Polen via Wit-Rusland. Dat is een vorm van hybride oorlog, omdat Poetin weet dat de kwestie van illegale migratie onze samenlevingen diepgaand kan verdelen, en alles wat hij kan doen om onze samenlevingen te verzwakken – de Engelsen noemen dat hun “fabric” –, alles wat hij kan doen om onze “fabric” te ondermijnen, zal hij doen. Onlangs hadden we nog de frequentieverstoringen in Estland, die de Esten dwongen om de luchthaven van Tartu te sluiten. Een ander groot risico voor ons is dat van sabotage van infrastructuur, met name onderzeese kabels: we hebben hypertechnologische, extreem verbonden samenlevingen, maar die verbindingen zijn kwetsbaar. En natuurlijk mogen we de propaganda, de desinformatie en de inmenging in de verkiezingscycli niet vergeten, en we weten waarover we spreken met de Europese verkiezingen in het vooruitzicht.

Ik denk ook – en dat is uiteraard iets wat we binnen het COPS heel vaak zien – aan de pogingen om onze belangen in derde landen te raken. Laetitia verwees net naar de Wagner-militie: Africa Corps, dat is inderdaad een naam die enorm veelzeggend is. We worden dus uiteraard geconfronteerd met schadelijke acties van Rusland jegens ons, maar ook jegens de landen die daar direct door getroffen worden. We zijn hier met een grote meerderheid Belgen in deze zaal, dus ik kan de andere landstaal van het land gebruiken en een Nederlands uitdrukking citeren die ik erg mooi vind: *“Gelijk hebben, gelijk krijgen.”* Ik zal het uitleggen voor de niet-Nederlandstaligen: er is een groot verschil tussen “gelijk hebben” en “gelijk krijgen” – in het Engels zou men zeggen “to get it right”. Ik blijf ervan overtuigd dat de Europese Unie, door Oekraïne sinds 2022 te steunen, de juiste kant heeft gekozen, de “goede kant van de geschiedenis” (ook al hou ik niet zo van die pompeuze uitdrukking), maar dat betekent niet dat alle landen die deel uitmaken van de grote familie van de Verenigde Naties ervan overtuigd zijn dat wij gelijk hebben. En dat, dat is een enorme uitdaging waar wij Europeanen mee geconfronteerd worden: aan alle landen die lid zijn van de Verenigde Naties kunnen uitleggen dat wat er in Oekraïne gebeurt absoluut illegaal, schandig en verwerpelijk is. Zeker omdat het hier toch, laten we dat niet vergeten, gaat om een permanent lid van de Veiligheidsraad dat een soevereine staat heeft aangevallen.

De tragedie van dit land is dat het twee keer geprobeerd heeft democratie in te voeren en dat dit beide keren is mislukt

Over de vraag “Wat denkt de Russische bevolking over de oorlog, over Europa en over de westerse wereld?” wil ik opnieuw heel bescheiden zijn. Wat ik hier zal zeggen, is natuurlijk gebaseerd op wat ik lees, op wat ik heb meegemaakt tijdens mijn verschillende interacties met de Russische bevolking, een bevolking waarmee ik trouwens altijd prachtige contacten heb gehad. Hoe kun je een volk niet waarderen in wiens taal het woord “kul’turnyy” tegelijk “cultureel”, “goed opgevoed”, “beleefd” en “ontwikkeld” betekent? Dat spreekt me persoonlijk enorm aan. Maar vandaag – ik heb uiteraard niet de gelegenheid gehad om terug te keren naar dat land, en ik denk zelfs dat ik nooit meer de kans zal krijgen om er terug te keren, want gezien mijn functies vermoed ik dat ik op hun zwarte lijst sta –, op basis van mijn vroegere ervaringen zou ik zeggen dat de Russische bevolking in haar geheel in de eerste plaats denkt aan overleven. Hun eerste vraag is: hoe zal mijn dagelijks leven eruitzien? En helaas, en dat is een ware tragedie in de geschiedenis van dit land, hebben ze twee keer geprobeerd om democratie in te voeren, en beide keren is het mislukt. De eerste keer was in 1917: midden in de Eerste Wereldoorlog werd de voorlopige regering omvergeworpen door een staatsgreep – de zogenoemde “glorieuze Oktoberrevolutie”: dat was geen revolutie, het was een staatsgreep, georganiseerd door bandieten die er op volledig illegale wijze in slaagden de macht te grijpen! De echte revolutie, in de populaire betekenis van het woord, vond plaats in februari 1917, toen het tsaristische regime in één week werd omvergeworpen door volksprotesten. Maar oktober 1917, dat was een staatsgreep, het eerste falen.

De echte “revolutie” van februari 1917, later afgepakt door de “staatsgreep” van oktober 1917 door de bolsjewieken

Het tweede falen is de periode van de perestrojka, de glasnost van Gorbatsjov en de jaren van Jeltsin. Voor de Russen was die tijd pure chaos. In die periode zat ik in de academische wereld en werkte ik aan mijn doctoraatsthesis. Ik had de gelegenheid om veel intellectuelen te ontmoeten, en je moet weten dat dit een tijd was waarin bijvoorbeeld universiteitsprofessoren geen salaris meer ontvingen. Het was een periode die men gerust het Wilde Westen kan noemen: er waren mensen die ongelooflijk rijk werden, miljonairs, miljardairs, die staatsbedrijven voor een appel en een ei opkochten, ze lieten floreren en werden multimiljardairs, terwijl op hetzelfde moment de overgrote meerderheid van de bevolking, die – zoals mevrouw Ackerman daarnet al zei – in de Sovjettijd al niet bijzonder goed leefde, plotseling ook nog het weinige verloor dat ze had. Op een bepaalde manier is deze periode een zeer slechte herinnering voor de Russen, omdat het een tijd van totale chaos was. En het is precies op dat gevoel dat Poetin zijn populariteit heeft gebouwd.

Ik denk bovendien dat de Russische bevolking – en dit sluit aan bij mijn eerste opmerking – over het algemeen apolitiek is. Poetin heeft heel vroeg een soort sociaal contract opgelegd, in de eerste plaats aan de elites, maar dat gold ook voor de bevolking: het kwam erop neer dat men zich “niet met politiek moest bemoeien, en ik zorg er in ruil voor dat jullie dagelijks leven stabiel blijft”. En daarom denk ik, ook al is het triest om te zeggen, dat zelfs vandaag, als er authentiek democratische verkiezingen zouden plaatsvinden, hij toch een behoorlijk goede score zou halen. Ik zeg niet dat hij de stalinistische cijfers zou bereiken die hij bij de laatste verkiezingen behaalde, maar ik denk wel dat hij een zekere populariteit geniet, omdat hij in het Russische collectieve onbewuste wordt geassocieerd met een terugkeer naar een zekere stabiliteit na de chaos van de jaren 1990.

De bevolking wordt onderworpen aan een hersenspoeling

De Russische bevolking is ook fundamenteel patriottisch, en wanneer ik het woord “patriottisch” gebruik, bedoel ik het in een betekenis die doet denken aan de 19e eeuw bij ons, met daarbij een vleugje nationalisme. In zekere zin lijkt het een beetje op de Europese staten van de 19e eeuw, waar de nieuwe landen die ontstonden, zoals het onze, een hele reeks historische figuren moesten creëren: Godfried van Bouillon, Graaf van Egmont en Graaf van Horn op het Sablonplein, enzovoort. Het idee van identiteit en dit nationalisme zijn zeer sterk aanwezig binnen de Russische bevolking. En uiteraard is het belangrijk om te benadrukken dat ze al vele jaren wordt onderworpen aan een vorm van mediatische hersenspoeling, zoals ook door een van de vorige sprekers werd vermeld. Het media-imperium is namelijk het eerste waar Poetin greep op wilde krijgen. Een van de eerste oligarchen die hij aanviel, was Vladimir Goezinski, een mediamagnaat, en daarna volgde Boris Berezovski. Je moet weten dat de Russen in de jaren 1990, toen ik er voor het eerst kwam, het equivalent hadden van de “Guignols de l’info”. Er was toen dus echt een levendig democratisch debat, ze konden hun politici openlijk belachelijk maken. Dat was een van de eerste sectoren die Poetin en zijn tsjekisten onder controle wilden krijgen. En voor veel Russen vandaag is de belangrijkste informatiebron nog steeds de televisie. Zodra je buiten de grote steden komt, zijn ze allemaal verbonden met het internet? Nee! En de televisiezenders staan volledig onder controle van de macht.

Als de oorlog in dit tempo zou doorgaan, zou de bevolking dalen van 140 naar 90 miljoen in 2050

Wat is hun mening over de oorlog? Dat is heel moeilijk te zeggen. Velen zullen waarschijnlijk geloven dat het om een speciale militaire operatie gaat, en in ieder geval hebben ze niet het recht om anders te denken, want als ze dat doen, riskeren ze gevangenisstraf. Helaas zullen er ook velen zijn die het Kremlin-narratief over denazificatie geloven. Maar – en dat is een aspect waarop we op dit moment geen enkele invloed hebben – het is een bloedige oorlog, met tienduizenden doden.

Rusland kende al een rampzalige demografische situatie vóór de oorlog: volgens de somberste voorspellingen zou, als dit tempo zich zou voortzetten, de bevolking dalen van 140 naar 90 miljoen inwoners tegen 2050. En vandaag is het precies de jeugd die sterft voor deze tragische en zinloze oorlog aan het front. Wat voor impact kunnen deze doden en vermisten op middellange termijn hebben op de bevolking zelf? Bovendien is het heel interessant om te zien dat het vooral gaat om de Russische bevolkingsgroepen uit de perifere gebieden, uit de etnische minderheden! Poetin heeft er zorgvuldig voor gezorgd om de bevolkingen van Sint-Petersburg en Moskou grotendeels buiten de rekrutering te houden.

Een hele generatie die sterft in een bloedige en zinloze oorlog.

Wat de Russen denken over Europa en de westerse wereld, is opnieuw moeilijk te zeggen. Velen zullen waarschijnlijk ook het Kremlin-narratief geloven. Er is tegelijkertijd een aantrekking en een afkeer ten opzichte van Europa, omdat het ondanks alles een model is van welvaart en een aangenaam leven. En ik kan u verzekeren: wanneer je Moskou verlaat en provinciale steden ziet – laat staan de dorpen –, dan zie je dat het een land is dat diep onderontwikkeld is. Er is dus zowel een aantrekking als een afkeer tegenover Europa, en daarnaast bestaat er ook die zeer oude Russische traditie om te geloven in de eigenheid van Rusland: noch Europees, noch Aziatisch. Tot slot vond ik het woord “messianistisch” dat daarnet werd gebruikt, erg treffend; het is volledig op zijn plaats.

Was de wereld veiliger met de Sovjet-Unie dan met het Rusland van vandaag?

Moeten we, om af te sluiten, vrezen voor een rechtstreekse confrontatie tussen Rusland en bepaalde NAVO-landen? In principe denk ik van niet. Artikel 5 van de NAVO beschermt ons. Daarmee kom ik op je vraag, Denis Ducarme: “Was de wereld veiliger met de Sovjet-Unie dan met het huidige Rusland?” Ik was toen nog niet geboren, maar tijdens de Cubacrisis in 1962 stonden we wel degelijk op het punt van een nucleaire oorlog. Ik denk dus dat mijn grootouders in die tijd behoorlijk wat angst hebben gekend, net als ongetwijfeld miljoenen andere burgers op deze planeet. Het is duidelijk dat er tijdens de Koude Oorlog een soort “evenwicht” bestond, dat een erfenis was van Jalta. Vandaag de dag, ook al is het altijd makkelijker om het verleden te bestuderen dan de toekomst te voorspellen, denk ik dat Poetin een schaakspeler is en dat hij dus goed weet hoe ver hij kan gaan zonder te ver te gaan. De dreiging van de atoombom zie ik meer als een propagandamiddel in oorlogstijd – wat de Amerikanen psy ops noemen, psychologische oorlogsvoering – omdat je misschien één keer op de knop kunt drukken, maar je kunt dat maar één keer doen.

Ik wil graag afsluiten met een belangrijke kanttekening. Waarom 2022? En opnieuw, ik kan me vergissen, want ik heb de wijsheid niet in pacht, en uiteraard zijn er, wanneer experts met elkaar discussiëren, altijd evenveel meningen als er expertises zijn. Er zijn drie momenten, drie episodes die ik interessant vond en die me, onder andere, helpen om 2022 te verklaren. Het eerste is het conflict in de Donbas, dat bleef voortduren: het was een oorlog, zelfs geen bevroren conflict, maar er was dat beruchte drone-incident. Laten we nog iets verder teruggaan, naar de oorlog in 2020 in Karabach, de eerste Armeens-Azerbeidzjaanse oorlog, waarin Armenië militair werd verslagen door het Azerbeidzjaanse leger, dat uitgerust was met uiterst geavanceerde wapens, gekocht van Israël en Turkije, en met die beroemde drones, de zogenaamde Bayraktar-drones. De ontwerper van deze drones is overigens de schoonzoon van Erdogan. Dat is interessant, want Armenië wordt bewapend door Rusland, en Azerbeidzjan wordt bewapend door Rusland, maar vooral door Israël en Turkije. Er is dus een krachtsverhouding waarin de wapens aan de ene kant veel geavanceerder zijn dan aan de andere. De tweede episode is het bezoek van Erdogan aan Oekraïne, waar hij samen met Zelensky een akkoord sloot om Bayraktar-drones aan Oekraïne te leveren. Ik herinner me nog dat ik destijds zei dat dit wel eens een “trigger” kon zijn, zoals men dat noemt – niet noodzakelijk voor het hervatten van het conflict in strikte zin, maar wel voor iets dat in Moskou zeker niet onopgemerkt zou blijven. De derde episode is wat je zou kunnen noemen de ontmaskering van de NAVO in Afghanistan: onze absoluut chaotische terugtrekking, met beelden van mensen die door militairen geëvacueerd moesten worden, beelden die voor sommigen herinneringen opriepen aan de evacuatie van Saigon in 1975. En Poetin, uiteraard heeft hij dat allemaal gezien, net als iedereen, en misschien heeft hij daar een momentum in gezien.

En dus, ook al geloof ik momenteel niet in een oorlog van Rusland tegen ons, omdat we dat artikel 5 hebben en omdat de NAVO een serieuze alliantie is die absoluut niet hersendood is, integendeel, hebben we uiteraard te maken met electorale cycli in verschillende delen van de wereld, en er is één verkiezingscyclus die bijzonder belangrijk zal zijn om te volgen: die van de Verenigde Staten in november volgend jaar. En de boodschappen die de volgende Amerikaanse president zal sturen, vooral als het Donald Trump is, versie twee, zijn niet echt geruststellend. Dat is dus mijn kanttekening, en ik verontschuldig me ervoor dat ik afsluit met een wat negatieve noot.

TWEEDE RONDETAfelCONFERENTIE

VOORZITTER VAN DE ZITTING: FRANÇOIS DE KERCHOVE D'EXAERDE

Voormalig kabinetschef van de minister van Buitenlandse Zaken, voormalig ambassadeur bij de NAVO en voormalig ambassadeur in Frankrijk

Dames en heren, goedemorgen. Sta mij eerst toe u onze verontschuldiging aan te bieden voor het enigszins strakke tempo dat we u hebben opgelegd om terug de zaal in te komen, maar gezien de beperkingen waar we mee te maken hebben, was het beter te proberen niet te veel vertraging op te lopen, des te meer omdat de voorzitter van de MR het colloquium zal afsluiten en een van onze sprekers straks een trein naar Parijs moet nemen. Het zou beter zijn als hij het grootste deel van de uitwisselingen die zullen plaatsvinden kan bijwonen en eventueel zelfs op bepaalde vragen kan antwoorden.

U hebt daarnet de minister van Buitenlandse Zaken gehoord over de Europese intenties en meer in het bijzonder die van de Belgische regering. U hebt het fascinerende debat gevolgd dat zojuist is afgesloten, de eerste rondetafel over wat Rusland vandaag de dag is, wat de bedoelingen zijn van het huidige Rusland en wat we kunnen verwachten op het vlak van een mogelijke verergering van de spanningen ten opzichte van de NAVO en de Europese Unie.

De taak van deze tweede rondetafel, zoals u in uw programma hebt kunnen lezen, zal zijn om te antwoorden op een dubbele vraag, aangezien de titel van dit panel eigenlijk een vraag is: "De Europese defensie versterken en de Europese strategische autonomie?" Dat klinkt heel beknopt, maar in werkelijkheid opent deze vraag een enorm debat. Het is daarom waarschijnlijk aangewezen om enkele krijtlijnen vast te leggen, zodat onze sprekers, die ik u over enkele minuten zal voorstellen, hun uiteenzetting kunnen geven zonder dat we een debat krijgen dat alle kanten opgaat of dat we te veel "buiten het kader" vallende vragen krijgen, als ik het zo mag zeggen.

De grote uitdaging van morgen zal zijn om het vertrouwen tussen Europa en het "Globale Zuiden" te herstellen

Sta mij toe deze korte verduidelijking te geven voordat we aan onze debatten beginnen, en laat me deze toelichting beginnen met twee kanttekeningen.

Het versterken van de Europese defensie is uiteraard niet het enige antwoord op de conflictsituatie waarmee we vandaag te maken hebben. Er bestaat trouwens geen defensiebeleid dat ex nihilo kan standhouden: ze zijn allemaal verbonden met diplomatie en ingebed in een ruimer politiek kader waarvan ze een integraal onderdeel vormen. Maar in dit panel zullen we ons meer specifiek richten op de politico-militaire vraagstukken en dus kijken naar deze opbouw van de Europese defensiecapaciteit. Overigens, en dat hebt u begrepen, is de kwestie veel breder. Ik geloof dat mijn vriend en collega Stéphane Mund dit daarnet kort heeft aangestipt: naast de euro-Russische relatie, de euro-Oekraïense relatie en de Oekraïne-Ruslandrelatie, is er ook het feit dat een groot deel van de wereld zich niet achter het westerse standpunt schaaft.

Dat kan voor ons moeilijk te begrijpen zijn; er zit waarschijnlijk een hele reeks argumenten achter, waarvan slechts enkele rechtstreeks verband houden met de Russische agressie. Maar we hebben allemaal goed begrepen dat de diplomatieke uitdaging van morgen erin zal bestaan het vertrouwen te herstellen tussen Europa en dat hele deel van de wereld dat we nogal ongelukkig het “Globale Zuiden” noemen. In dat “Globale Zuiden” is er namelijk nauwelijks een land dat op een ander lijkt, maar het is een generieke benaming die ons toelaat om die grote groep Latijns-Amerikaanse, Afrikaanse, Midden-Oosterse en Aziatische landen aan te duiden die eenvoudigweg geweigerd hebben de Russische agressie tegen Oekraïne te veroordelen.

De geschiedenis is tragisch

Het gaat hier dus niet alleen om defensie, maar het thema defensie zal wel centraal staan in ons debat vandaag. Deze Russische aanval op Oekraïne heeft ons allemaal opnieuw doen beseffen dat de geschiedenis tragisch is. Dat waren we in Europa grotendeels vergeten, door die lange periode van vrede die volgde op het einde van de Koude Oorlog, een periode die ons waarschijnlijk op een naïeve manier heeft doen geloven dat alles geregeld was en dat we konden evolueren naar een veel rustigere en meer serene tijd. Maar de geschiedenis is tragisch en herinnert ons daar op gewelddadige wijze aan: de Europese Unie is zelf hevig door elkaar geschud door de terugkeer van een oorlog met hoge intensiteit, zoals de militairen het noemen, op het Europese continent zelf. De kwestie van de Europese defensie is uiteraard nauw verbonden met wat men het concept van strategische autonomie noemt. Onze sprekers zullen daar de gelegenheid voor krijgen om het over te hebben. Helaas zullen we niet de hele problematiek van de strategische autonomie kunnen bespreken – en dat is de reden van mijn kanttekening – want het is een feit dat die niet uitsluitend van politico-militaire aard is: ze heeft ook betrekking op industriële vraagstukken, wetenschappelijk onderzoek, alles wat te maken heeft met artificiële intelligentie en de digitalisering van onze economieën, en ook op de gezondheidszorg, met de lessen die we hebben getrokken uit de coronapandemie. Het principe van de strategische autonomie van Europa is dus iets heel omvangrijks, en we zullen het vandaag slechts gedeeltelijk behandelen, met de focus op de politico-militaire vraagstukken.

Versterking van de Europese defensie, versterking van de strategische autonomie van Europa, een groot vraagteken, en dat hebt u allemaal begrepen: het vraagteken ligt niet zozeer bij de vraag of we ja of nee moeten zeggen, want het is een vaststaand feit dat we een versterking van de Europese defensie en een vergroting van onze strategische autonomie zullen moeten overwegen. De vraag die zich zal stellen en die onze sprekers zich vandaag al stellen, is: hoe, waarom en onder welke voorwaarden? Dat is eigenlijk de echte kernvraag van deze rondetafel. Het conflict in Oekraïne, zoals ik al zei, heeft voor de Europese Unie een reeks maatregelen versneld die onze defensie betreffen. Laten we eerst duidelijk maken, voor wie niet zo vertrouwd is met deze materie, dat Europese defensie en de defensie van Europa niet hetzelfde zijn. De defensie van Europa is de verdediging van het Europese continent, die vandaag grotendeels plaatsvindt via het Atlantisch Bondgenootschap. De Europese defensie daarentegen omvat het volledige beleid dat we de GVDB noemen (Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid), dat grotendeels buiten het grondgebied van de Europese Unie wordt uitgevoerd. Het is mogelijk, en zeker niet uitgesloten, dat de huidige gebeurtenissen en die welke zich in de komende maanden en jaren zullen blijven voordoen, ertoe zullen leiden dat we het onderscheid tussen Europese defensie en de defensie van Europa opnieuw moeten herbekijken. Daar zullen we de gelegenheid voor hebben om verder op in te gaan. Eén ding is echter zeker: de Europese Unie heeft dit keer — en ik denk dat dit echt benadrukt moet worden — een opmerkelijk werk geleverd. Ze is er op een eensgezinde en snelle manier in geslaagd om drie soorten maatregelen te nemen: ten eerste economische sancties tegen Rusland, ten tweede een vermindering van onze invoer van koolwaterstoffen uit Rusland, en ten derde relatief snel substantiële steun aan Oekraïne. En dat alles terwijl ze erin is geslaagd te vermijden in een spiraal terecht te komen waarbij we rechtstreeks oorlogvoerende partij zouden worden tegenover Rusland. Hoewel het een feit is dat we indirect bij het conflict betrokken zijn, zijn we technisch gezien niet in oorlog met Rusland, en dat is dezelfde positie die is ingenomen door Groot-Brittannië, de Verenigde Staten, Canada en de NAVO in het algemeen.

Hoe gaan we het op lange termijn volhouden?

Het probleem met de massale hulp die de Europese Unie aan Oekraïne heeft gegeven – en die hulp was niet alleen militair, maar ook diplomatiek, humanitair en persoonlijk wat betreft migratiekwesties – is nu vooral de kwestie van de lange termijn. Hoe zullen we erin slagen deze steun op lange termijn vol te houden, terwijl het duidelijk is dat het conflict in Oekraïne nog lang niet voorbij is? We zien zelfs dat de militaire situatie van de Oekraïners op dit moment op zijn minst delicaat is. De lange termijn is dus één uitdaging, maar daarnaast speelt ook de trans-Atlantische samenhang een grote rol, en dat is een ander punt dat onze sprekers zullen behandelen: die trans-Atlantische samenhang zou namelijk in gevaar kunnen komen als er in de Verenigde Staten, na de verkiezingen die over enkele maanden plaatsvinden, een terugkeer van president Trump zou zijn. Er is geen zekerheid, maar uit sommige van zijn uitspraken blijkt al dat we niet mogen rekenen op een voortzetting van het huidige beleid. En laten we niet alles toeschrijven aan president Trump, want in de Verenigde Staten is er een diepgaande verandering gaande in de politieke sociologie: er zitten vandaag op Capitol Hill nieuwe vertegenwoordigers, senatoren en Amerikaanse afgevaardigden die

de Koude Oorlog niet hebben meegemaakt, die het belang van de band tussen de Verenigde Staten en Europa niet kennen en die de Europese Unie nog minder goed begrijpen. Dit alles betekent dat we in de komende jaren een andere vorm van politieke analyse vanuit Washington mogen verwachten. Maar die trans-Atlantische samenhang zal moeten worden gewaarborgd als we Oekraïne op een doeltreffende manier willen helpen.

Op het vlak van de Europese strategische autonomie hebben we ook hier zowel een luik dat betrekking heeft op de Europese defensie als een luik over de hulp aan Oekraïne. Wat betekent de strategie van de Europese autonomie eigenlijk? Betekent dit dat we de Europese defensie zullen opbouwen door ons los te maken van de Verenigde Staten? Door afstand te doen van de NAVO? Of zullen het de Verenigde Staten zijn die zich uit de NAVO terugtrekken en zo de positie aan de Europeanen overlaten? Of is er daarentegen juist de wil om te evolueren richting wat men altijd al de “Europese pijler” van de NAVO heeft genoemd? Dat zijn allemaal vragen die aan onze sprekers zullen worden voorgelegd.

Als we over defensie spreken – en dit zijn mijn twee laatste punten – hebben we het over defensiecapaciteiten en over de defensie-industrie. De defensiecapaciteit hangt rechtstreeks samen met de hulp aan Oekraïne. We hebben gezien dat een reeks Europese defensiebedrijven hun productie hebben opgevoerd om het werktempo te verhogen. Maar zal dat voldoende zijn? De noden van Oekraïne zijn hic et nunc, hier en nu. We kunnen hen niet zeggen: “We leveren jullie granaten over drieënhalve jaar.” Ze hebben die nú nodig! Hoe dan? Hoe kunnen wij, als Europese Unie, alleen of samen met andere bondgenoten, in deze problematiek ingrijpen? Daarnaast moet ook de Europese defensie-industrie geharmoniseerd worden. Die is momenteel weliswaar zeer omvangrijk, maar inefficiënt in vergelijking met die van de Amerikanen. Waar de Amerikanen één zware gevechtstank produceren, produceren wij er negen verschillende. Ooit zal dit allemaal moeten worden herbekeken, en die dag zou wel eens vandaag kunnen zijn, aangezien er een dringende vraag aan ons wordt gesteld. Dit zijn allemaal kwesties die ik aan onze sprekers zal voorleggen, met nog één laatste punt, omdat ik het daarnet heb horen vermelden en ik denk dat het belangrijk is om het te bespreken: de nucleaire kwestie. We bevinden ons in een conflictsituatie, met tegenover ons een land dat beschikt over kernwapens. Dat is een zeer specifieke factor, maar toch is het zo dat wat we daarover meestal in de media horen, vaak grote onzin is, omdat het wordt behandeld door mensen die de principes van nucleaire afschrikking en alles wat daarbij komt kijken niet kennen. Ik zal daarom straks aan twee van onze sprekers, die zich uitgebreid met dit onderwerp hebben beziggehouden, vragen om hierover enkele toelichtingen te geven.

Voorstelling van de sprekers

Maar om bij deze sprekers te komen, sta mij toe ze aan u voor te stellen in de volgorde van hun tussenkomsten.

Allereerst generaal Dominique Trinquand, en namens de generaal vraag ik u alvast om hem te verontschuldigen mocht hij ons iets vroeger moeten verlaten, want hij is degene die de trein naar Parijs moet nemen! We zullen dus ons best doen om ervoor te zorgen dat hij zoveel mogelijk aan deze sessie kan deelnemen.

Generaal Trinquand, die het hoofd was van de militaire missie van de Franse delegatie bij de Verenigde Naties, is uiteraard uitstekend geplaatst om commentaar te geven op deze kwesties van Europese defensie, met name in het kader van de situatie in Oekraïne, maar ook in het kader van de strategie van autonomie. De generaal is bovendien een groot pedagoog, die regelmatig optreedt in tal van media. Hij is zelf auteur van verschillende boeken als essayist en is een bekend gezicht voor iedereen die de media volgt, in het bijzonder de Franse media.

Na de generaal krijgen we opnieuw een militair aan het woord, maar dit keer een Belgische: luchtmachtcommandant Estelle Hoorickx, die de bijzondere combinatie heeft van zowel operationeel militair te zijn — ze heeft zelfs eenheden op het terrein geleid in Afghanistan en Pakistan — als een hooggekwalificeerde onderzoeker binnen het Studiecentrum voor Veiligheid en Defensie (SCVD), waar ze gespecialiseerd is in vraagstukken met betrekking tot de NAVO en de Euro-Atlantische relatie. U begrijpt meteen hoe interessant het zal zijn om haar hierover te horen spreken.

En aangezien we het over het Atlantisch Bondgenootschap hebben, zit hier direct naast mij iemand die ik goed heb leren kennen toen ikzelf de Belgische ambassadeur bij de NAVO was: Camille Grand, voormalig adjunct-secretaris-generaal voor defensie-investeringen bij de NAVO. Hij kent de NAVO door en door en zal ons kunnen vertellen over zijn ervaring daar, maar hij is ook iemand die Europa en de vraagstukken rond de Europese defensie zeer goed kent, aangezien hij onderzoeker is en specialist in defensiekwesties bij de Europese Raad voor Internationale Betrekkingen.

Aan mijn linkerkant zit doctor Sven Biscop, die ik al sinds jaar en dag ken. Sven is eveneens iemand die goed bekend is, net als zijn buurman Alexander Mattelaer: dit zijn de twee Belgische academici die het meest in de pers optreden over strategische en politico-militaire vraagstukken. Ik wil hen daarvoor bedanken, want het is geen eenvoudige taak. Ons land heeft niet echt een sterke veiligheidscultuur of defensiecultuur, en Sven en Alexander leveren als academici opmerkelijk pedagogisch werk in de Belgische pers. Sven is professor aan de Universiteit Gent, doctor in de politieke wetenschappen en directeur van het wereldprogramma “Europa in de wereld” aan het Koninklijk Instituut voor Internationale Betrekkingen, beter bekend als het Egmontinstituut, dat fungeert als de denktank van Buitenlandse Zaken.

Wat professor Alexander Mattelaer betreft, hij zal vanmiddag een van onze specialisten zijn voor de nucleaire vraagstukken. Alexander is hoofddocent aan de VUB, doctor in de politieke wetenschappen en Senior Research Fellow aan het Egmontinstituut, waar we het zojuist over hadden. Een opmerkelijk panel dus, met hooggekwalificeerde experts. Ik ben er zeker van dat u met veel belangstelling naar hen zult luisteren en na hun tussenkomsten uw vragen zult willen stellen. Ik nodig nu generaal Trinquand uit om het woord te nemen. Generaal, alstublieft!

GENERAAL DOMINIQUE TRINQUAND

Specialist in internationale betrekkingen, essayist, consultant bij LCI, voormalig hoofd van de militaire missie van de Franse delegatie bij de Verenigde Naties

Hartelijk dank, en ook veel dank voor de uitnodiging. Sta mij toe, om enigszins te antwoorden op de vraag die gesteld is, mijn betoog in te leiden met de oudste Europese taal: “Si vis pacem, para bellum” – ik vertaal: “Als je vrede wilt, bereid je dan voor op oorlog.” We waren dat een beetje vergeten, en doordat we het enigszins vergeten waren, zijn we in een oorlog beland.

Poetin heeft er belang bij om de oorlog in stand te houden

Ik gebruik bewust de term “Wij zijn in oorlog”, omdat we eerst moeten benadrukken dat dit de oorlog van Poetin is, hij is degene die hem is begonnen. Maar wat is oorlog? Oorlog vandaag betekent niet alleen het ontvangen van granaten: het is een multidimensionale oorlog, in meerdere domeinen, die de marine, het landleger, de luchtmacht, de ruimte, het cyberspace en de communicatie omvat. En wanneer ik zeg dat wij in oorlog zijn, is dat omdat we ons in het cyberdomein en in de communicatie op ons eigen grondgebied in oorlog bevinden, in België, in Frankrijk en in de rest van Europa. Ik wil ook een uitdrukking herhalen die vrij vroeg werd gebruikt, een uitspraak van president Macron, die zei dat de NAVO in een staat van hersendood verkeerde. Maar dat was waar! En het beruchte voorbeeld van Kaboel was daar het duidelijkste bewijs van: wat had de NAVO te zoeken in Kaboel? Haar terugtrekking was, zacht uitgedrukt, niet bepaald glorieus. Maar dank u, meneer Poetin, want hij heeft de NAVO nieuw leven ingeblazen! En dus is de NAVO aanwezig, versterkt zich en vervult haar rol: de verdediging van Europa, samen met onze Amerikaanse en Canadese vrienden en bondgenoten.

Maar vandaag staan we voor twee problemen, en dan heb ik het over de onmiddellijke situatie. Waarom? Omdat de oorlog van meneer Poetin – en ik verwijs hierbij naar de vorige rondetafel – nog lang niet op zijn einde loopt. Poetin heeft er belang bij om de oorlog in stand te houden in al die verschillende vormen die ik heb beschreven. Waarom? Omdat dit hem in staat stelt zijn regime te versterken en in stand te houden. Vanuit dat perspectief is een oorlog, of die nu van hoge intensiteit, lage intensiteit of in andere domeinen wordt gevoerd, voor hem een voordeel dat hem helpt zijn land te controleren en de projecten uit te voeren die hij voor zijn land heeft bepaald. Maar dat betekent dat we te maken hebben met zowel korte- als langetermijnvraagstukken.

Ik zal eerst het korte termijn bespreken voordat ik het heb over de verdediging van Europa door de Europeanen zelf. Wat bedoel ik met korte termijn? (En ook hier verwijs ik naar een verklaring van de Franse president Emmanuel Macron, nog niet zo lang geleden, waarin hij dit onderwerp benadrukte in een artikel in *The Economist* over het mogelijke Russische doorbraakscenario). Het korte termijnvraagstuk is dit: wat gebeurt er als er een Russische doorbraak komt en de Oekraïners om onze hulp vragen? Niet alleen vragen om ons te blijven beperken tot het sturen van geld en munitie, maar als ze ons vragen daadwerkelijk te komen helpen omdat Kiev bedreigd wordt? Ik stel me het ergste scenario voor, ook al geloof ik niet dat het zal gebeuren, maar we moeten ons deze vraag stellen. Dit zijn de vragen die we ons op korte termijn moeten durven stellen. En wanneer de president van de Republiek hierover spreekt, zegt hij niet dat hij de kwestie al heeft opgelost, noch wat hij precies zal doen, hij zegt alleen: "Laten we ons die vraag nu stellen, want wanneer de doorbraak plaatsvindt, zal het te laat zijn." In het leger zeggen we trouwens vaak dat je alles moet plannen, vooral het slechtste scenario.

Moeten de Europeanen zich om de vier jaar afvragen op wie de kiezers van North Dakota in de Verenigde Staten gaan stemmen?

De tweede vraag die we ons moeten stellen, en die al eerder is aangekaart, betreft de Amerikaanse verkiezingen. Ik zou het algemener willen stellen: moeten de Europeanen zich om de vier jaar afvragen op wie de kiezers van North Dakota in de Verenigde Staten gaan stemmen? Dat lijkt me niet erg redelijk. Dus wat deze twee kwesties betreft, die allebei kortetermijnvragen zijn, met het oog op 2024, moeten we erin slagen ons eigen lot in handen te nemen. Laat er geen misverstand over bestaan: het gaat er absoluut niet om de NAVO te verlaten of ons van de Amerikanen af te scheiden, maar wel om ons voor te bereiden op bewegingen die niet van ons afhangen, maar van anderen: van Rusland in het geval van een doorbraak, en van de Amerikanen in het geval van hun verkiezingen.

En zoals al goed werd aangehaald tijdens de presentatie, hebben we twee belangrijke thema's. Enerzijds is er de defensie, de organisatie van de legers in de brede zin van het woord: in Frankrijk hebben we een cybercommando, een ruimtecommando en nu ook een netwerk van invloed binnen de legers om tegenwicht te bieden aan het Russische invloedenetwerk. Anderzijds is er de organisatie van de middelen.

En ik wil even terugkomen op een paar "wonderen" die zich sinds 24 februari 2022 hebben voorgedaan. U herinnert zich misschien, voor degenen die de Europese zaken een beetje van dichtbij volgen, de Europese Vredesfaciliteit. We hebben daar maanden en maanden over gedebatteerd, een beetje zoals in Constantinopel over het geslacht van de engelen: mogen we dodelijke wapens gebruiken, mogen we dodelijke wapens aankopen of niet? En destijds was dit programma, de Europese Vredesfaciliteit, eigenlijk voornamelijk bedoeld om Afrikaanse contingents uit te rusten. Ik werkte toen veel rond Afrika en ik vond het buitengewoon dat we wel uniformen mochten leveren, maar vooral geen wapens. Een leger zonder wapens, iemand zal mij eens moeten uitleggen wat dat precies moet doen...

Dit dossier rond de Europese Vredesfaciliteit zat volledig vast tot de 24ste. Op de 27ste, drie dagen later, besluit Europa om 5 miljard uit de Europese Vredesfaciliteit te gebruiken om dodelijke wapens aan te kopen.

We zien dus duidelijk dat wanneer er een crisis is, Europa wakker wordt. Dat hebben we gezien tijdens de coronacrisis, terwijl gezondheid eigenlijk niet tot de bevoegdheden van de Europese Unie behoort. Op dezelfde manier valt Defensie niet echt onder het Europese mandaat, maar Europa begint toch stappen te ondernemen, zoals ik al zei, met de Europese Vredesfaciliteit, maar ook met het Europees Defensiefonds: met een aantal instrumenten die het Europa vandaag mogelijk maakt om op Europees niveau beslissingen te nemen om zaken te organiseren en zich uit te rusten — en dan heb ik het in het bijzonder over militaire uitrusting.

De Europese wapenindustrie komt weer op gang

Ik wil nog iets kleins toevoegen over het Europees Defensiefonds: er is ongetwijfeld niet genoeg geld, maar men heeft het heel intelligent aangepakt door drie bedrijven (bij voorkeur kmo's) uit drie verschillende landen te vragen om samen een projectvoorstel te doen, waarna Europa vervolgens in innovatie investeert. Dat vind ik slim, want ik heb twaalf jaar gewerkt in een bedrijf dat gelinkt is aan de wapenindustrie in Frankrijk, en ik merkte steeds vaker dat veel problemen afkomstig waren van de industrie zelf, omdat fabrikanten niet met elkaar wilden samenwerken. Zo, om het grootste voorbeeld bij ons te noemen: Dassault heeft helemaal geen zin om de taart te delen met anderen. Het bouwt de Rafale en vindt dat uitstekend zo. Waarom zou het zich moeten associëren met anderen? Op dit vlak zijn we er uiteindelijk toch in geslaagd om met de Duitsers tot een akkoord te komen. Het heeft wat tijd gekost, maar wat betreft de tank en het vliegtuig is het ons gelukt.

De Rafale, het "goudhaantje" dat Dassault niet wil delen door samen te werken met andere Europese fabrikanten.

Maar om terug te komen op België bijvoorbeeld: Herstal is bezig een akkoord af te ronden met een Frans bedrijf voor de productie van munitie van klein kaliber. Cockerill is bezig een overeenkomst te sluiten met Arquus over pantservoertuigen, specifiek over de bepantsering tussen de koepels en de chassis. Al deze projecten zijn, denk ik, projecten die het waarschijnlijk erg moeilijk zouden hebben gehad om het daglicht te zien als er niet deze dringende kwestie aan onze grenzen was geweest. En Europa moet op dit elan doorgaan. Ik kom terug op de kwestie van de granaten: we hadden het er daarnet al over, hoe krijgen we een miljoen granaten beschikbaar voor Oekraïne? Toen kwam er het idee van de Tsjechische president, voormalig chef van de generale staf van het Tsjechische leger en voorzitter van het Militaire Comité van de NAVO, die zei: “Luister, we gaan dat niet halen, dus zet geld opzij en ik ga elders voor jullie granaten zoeken.” Daarbij speelt ook een probleem waar men niet vaak over spreekt, omdat men mensen niet wil vervelen met technische details op televisie, maar dat toch cruciaal is: de Europese productie is gebaseerd op kaliber 155, terwijl de Oekraïners ook 122 en 152 nodig hebben, omdat ze nog veel stukken van Sovjet-oorsprong hebben. Er is dus duidelijk sprake van een versnelling op deze gebieden van de wapenproductie.

Het tweede onderwerp, om het niet te lang te maken, is dat van de organisatie van de strijdkrachten. En hier wil ik alle Europeanen vragen om onmiddellijk het idee van een Europees leger te vergeten. Ik ben veel opgeleid door de Britten, en ik kan u zeggen: zodra je begint te praten over een Europees leger, is het meteen Brexit! Dus nee, we hebben het niet over één Europees leger: we hebben het over de organisatie van de Europese legers om samen te kunnen vechten. Wie zijn het best geplaatst om dat te organiseren? Dat is de NAVO. Ik heb zelf ook veel bij de NAVO gewerkt, onder andere aan de NAVO-normen en NAVO-procedures. Even een vleugje humor: de Amerikanen passen die normen nauwelijks toe, maar de Europeanen volgen uitsluitend de NAVO-normen, en dus gaan we ze niet opnieuw uitvinden. De Europese pijler van de NAVO wordt vandaag versterkt, en om te reageren op meneer Trump, die nog heel recent zei: “Als de Europeanen niet betalen, ga ik niet voor hen betalen,” nu betalen de Europeanen wél. Ze hebben namelijk jarenlang geleefd van het vredesdividend, waarbij ze gedurende twintig, misschien wel dertig jaar, vergeten zijn hun bijdrage te leveren. Laat me een voorbeeld geven met het Franse defensiebudget: het bbp is uiteraard variabel, omdat het afhangt van de nationale productie, maar Frankrijk zit nu rond de 2%. Voor 1990 zat dat nog op 4,5%. En dan heb ik het niet eens over de tijd van de Algerijnse Oorlog, toen het op 7,5% lag! We zien dus duidelijk de enorme daling die er is geweest. Nu zijn we weer aan het opklimmen, alle Europese landen zijn aan het opklimmen, en de Europese landen versterken zich binnen de NAVO dankzij dit herwonnen besef. En alles wat binnen de NAVO de Europese landen ten goede komt, versterkt indirect ook het Europese vermogen om zich te verdedigen.

Het volgende probleem is een organisatorisch probleem. Wat betreft de kwestie van de nucleaire afschrikking laat ik het woord aan de specialisten, aangezien u allemaal hebt gehoord dat de president van de Republiek hierover voorstellen heeft gedaan. Iedereen dacht dat er iets nieuws werd aangekondigd, terwijl we nu gelukkig opnieuw de verklaringen terugvinden van generaal De Gaulle, president Pompidou, Giscard, Mitterrand, enzovoort over dit onderwerp. Er is dus eigenlijk helemaal niets nieuws onder de zon.

Maar dit moet wel geïntegreerd worden in het vermogen van de Europeanen om zichzelf te verdedigen, om zich te beschermen tegen strategische verrassingen die zich op het terrein kunnen voordoen met Rusland, en tegen de strategische verrassing die – ik zeg niet dat het zal gebeuren – enerzijds de verkiezing van president Trump zou kunnen zijn, en anderzijds een president Trump die blijft zeggen: “Make America great again, only in America.”

Dankzij Poetin treedt Europa een tijdperk van ingrijpende transformatie binnen

Ik denk dat Europa vandaag, dankzij meneer Poetin — of beter gezegd, door meneer Poetin — begint te beseffen dat we een tijdperk van ingrijpende transformatie zijn binnengetreten, waarin, in tegenstelling tot wat Francis Fukuyama in de jaren 1990 dacht, het leven geen lange, rustige rivier is, en het liberalisme en de democratie niet definitief hebben “gewonnen”. We moeten onszelf er echter van overtuigen — en ik neem hiervoor een citaat uit het oude Europa, van Thucydides, nog vóór de Romeinen — die zei dat defensie niet afhing van schepen of muren, maar van het karakter van de burgers. En daar ligt een enorme uitdaging: ervoor zorgen dat een deel van onze burgers niet bezwijken voor de propaganda waaraan ze voortdurend worden blootgesteld. Zij moeten overtuigd raken — en wij, Europeanen, moeten dat ook — dat Europa een uitzonderlijke zone is van ontwikkeling, democratie en de heerschappij van de rechtsstaat. Het beste bewijs daarvan is dat veel landen graag tot Europa willen toetreden. Kijk naar Armenië, kijk naar de Balkan, kijk naar Moldavië. Dat toont duidelijk aan dat Europa een sterke aantrekkingskracht uitoefent, en ik denk dat we, in plaats van ervan te dromen democratie op te leggen, zelfs met wapens, zoals we geprobeerd hebben in Afghanistan, aantrekkelijker moeten worden, zodat ons model de rest van de wereld kan inspireren. Dat zal tijd vergen, maar eerst en vooral moeten we onze defensie organiseren, tussen Europeanen, om ons te beschermen tegen de strategische risico's die ons bedreigen — risico's die trouwens al volop aan de gang zijn.

Dank u wel.

François de Kerchove d'Exaerde:

Hartelijk dank, generaal. U hebt in deze uitstekende presentatie veel onderwerpen aangekaart, waarvan er één nu uitgebreider zal worden behandeld, namelijk de samenhang tussen de Europese defensie en het Atlantisch bondgenootschap. En daarvoor geef ik nu meteen het woord aan commandant Hoorickx.

ESTELLE HOORICKX

Luchtvaartcommandant, doctor in de hedendaagse geschiedenis, onderzoekster aan het Centrum voor Veiligheids- en Defensieonderzoek (CESD), specialiste in de NAVO en de trans-Atlantische betrekkingen

Meneer de Ambassadeur,
Excellentie,
Generaal,

Dames en Heren,

Sta mij toe u te bedanken voor uw uitnodiging om enkele bedenkingen te delen over een cruciaal onderwerp: de oorlog in Oekraïne en de gevolgen daarvan voor de Europese defensie. Het is voor mij een eer.

Ik wil meteen verduidelijken dat ik hier in eigen naam spreek en niet namens Defensie, waarvoor ik momenteel werk.

Moeten we de Europese defensie en de strategische autonomie versterken? En zo ja, hoe? En wat dan met de Europese pijler binnen de NAVO? Dit zijn grote vragen, waarop het moeilijk zal zijn om in zo'n korte tijd een volledig antwoord te geven. Ik zal echter proberen dit te doen, met in gedachten dat, zoals generaal Trinquand terecht heeft benadrukt, we altijd in staat moeten zijn om alles te plannen — vooral het ergste.

Een aanval tegen de NAVO-landen binnen 5 tot 8 jaar

Zoals de vorige sprekers al duidelijk hebben uitgelegd, zal de oorlog in Oekraïne waarschijnlijk blijven voortduren en zelfs intensiveren zolang Vladimir Poetin aan de macht blijft. Als hij deze oorlog wint, zullen Moldavië, Georgië en de Baltische Staten waarschijnlijk de voorkeursdoelen van het Kremlin worden, hetzij op directe wijze, hetzij via hybride aanvallen (zoals cyberaanvallen, propaganda- en desinformatiecampagnes, evenals aanvallen op kritieke infrastructuur), waarvan de steeds zwaardere gevolgen zelfs dodelijk kunnen zijn. Sinds 2016 beschouwt de NAVO hybride aanvallen trouwens in bepaalde gevallen als gewapende aanvallen, wat dus kan leiden tot de toepassing van artikel 5.

Zolang Vladimir Poetin aan de macht blijft — en zoals professor Spetschinsky heeft benadrukt, zelfs in de onmiddellijke “post-Poetin”-periode — is er vrijwel geen enkele kans dat het regime van het Kremlin milder wordt. Bovendien is het heel plausibel dat Rusland mikt op een beslissende overwinning in Oekraïne op korte termijn, vermoedelijk vóór 2025, het jaar waarin zijn militaire uitrusting hoe dan ook vernieuwd zal moeten worden of grondig onderhoud zal vereisen.

De NAVO verwacht dat hybride aanvallen dodelijk zullen worden

China zou in 2027 in staat kunnen zijn Taiwan binnen te vallen

Als Rusland daarentegen de oorlog tegen Oekraïne vóór 2025 zou winnen, schatten sommige analyses dat Moskou in staat zou zijn om zijn militaire arsenaal binnen twee jaar te herstellen, en zo te beschikken over een aanzienlijke militaire macht, in staat om langdurig een groot conflict te voeren, dat de Europese landen waarschijnlijk niet zou sparen (Wolf, 2024). De Duitse minister van Defensie, Boris Pistorius, acht het in ieder geval waarschijnlijk dat er binnen 5 tot 8 jaar een aanval op een NAVO-land zal plaatsvinden, op een moment waarop de Verenigde Staten vermoedelijk gedwongen zullen worden hun troepen van het Europese toneel naar de Indo-Pacifische regio te herpositioneren. Volgens sommige analyses zou China namelijk in staat kunnen zijn Taiwan in 2027 binnen te vallen, het jaar van de honderdste verjaardag van het Volksbevrijdingsleger. Als een dergelijk scenario werkelijkheid zou worden, zouden de Amerikaanse strijdkrachten niet in staat zijn om op twee fronten tegelijk te winnen tegen grote mogendheden. Het Pentagon zou dan al snel gedwongen zijn om een grootschalige herpositionering van zijn momenteel in Europa gestationeerde troepen door te voeren, om het grootste deel van zijn militaire middelen te concentreren in de Indo-Pacifische regio, die, laten we niet vergeten, sinds 2011 zijn hoogste strategische prioriteit vormt (Brugier, 2023).

De Europeanen staan dus voor een dubbele uitdaging om de verdediging van het Europese grondgebied te waarborgen, ook wel de verdediging van Europa genoemd. Ten eerste zullen de Europeanen in de komende twee jaar hun steun aan Oekraïne moeten verdubbelen om te voorkomen dat het de oorlog verliest, en in het beste geval zelfs om het in staat te stellen de oorlog te winnen. Dit doel is niet onbereikbaar, maar vereist een echte politieke wil van de Europeanen, des te meer omdat de steun van de Verenigde Staten zou kunnen verzwakken omwille van binnenlandse politieke redenen die we allemaal kennen.

De tweede uitdaging is volgens mij dat de Europeanen in staat moeten zijn om tegen 2027 — een scharnierjaar voor de Verenigde Staten in de Indo-Pacifische regio — het grootste deel van de westerse militaire steun aan Oekraïne te verzekeren en, in bredere zin, de verdediging van Europa tegen Rusland te garanderen. We mogen ook niet vergeten dat de Europeanen, in het geval van een grote crisis in het Midden-Oosten of in Afrika — zelfs als die crisis Rusland of China betreft — eveneens in staat moeten zijn om het hoofd te bieden zonder al te afhankelijk te zijn van het Amerikaanse leiderschap. Met andere woorden, de terugkeer van een oorlog met hoge intensiteit op het Europese continent en de versnelling van de Amerikaanse verschuiving van het trans-Atlantische naar het trans-Pacifische belang moeten worden aangegrepen om de strategische autonomie van de Europese Unie op het gebied van veiligheid en defensie te versterken, en tegelijkertijd datgene te consolideren wat sommigen de Europese pijler van de NAVO noemen. Deze twee concepten genieten echter geen eenstemmige steun, noch bij de lidstaten, noch binnen het Atlantisch Bondgenootschap. Sommige Europese landen, in het bijzonder de landen die grenzen aan Rusland, zijn namelijk niet voorstander van het idee van een Europese strategische autonomie, omdat zij dit zien als een poging om zich te onttrekken aan de invloed van het Atlantisch Bondgenootschap, en dus van de Amerikanen, wier steun zij cruciaal achten voor hun veiligheid.

De Europese pijler van de NAVO

Het concept van de Europese pijler van de NAVO wekt eveneens een zeker wantrouwen bij landen zoals Canada, het Verenigd Koninkrijk en Noorwegen, die zich terecht afvragen of het adjectief “Europees” uitsluitend verwijst naar de Europese Unie of dat het ruimer alle Europese bondgenoten omvat, zowel leden als niet-leden van de Europese Unie. En wat met Turkije, zolang de Turks-Cypriotische kwestie nog niet is opgelost?

Het is in ieder geval niet verwonderlijk dat de term “Europese pijler van de NAVO” noch in het strategisch kompas van de Europese Unie, noch in het laatste strategische concept van de NAVO voorkomt.

Als compromis, en ongetwijfeld ook om de Amerikanen gerust te stellen, bevelen de NAVO en de Europese Unie, ik citeer, “een sterkere en efficiëntere Europese defensie aan, die daadwerkelijk bijdraagt aan de trans-Atlantische en mondiale veiligheid en die complementair en interoperabel is [met het Atlantisch Bondgenootschap]” (NAVO, 2022). Vanuit dit perspectief is het dus niet de bedoeling dat de Europese defensie de NAVO vervangt, aangezien deze laatste de hoeksteen blijft van de Europese defensie, zoals vandaag al werd benadrukt.

De Europese defensie is in zekere zin de gereedschapskist waarover de lidstaten beschikken om hun eigen veiligheidsbelangen buiten hun grenzen te verdedigen, maar ook om de verdediging van Europa te waarborgen. De Berlijn Plus-akkoorden, die het Atlantisch Bondgenootschap in staat stellen om operaties te ondersteunen die worden geleid door de Europese Unie, waarin niet alle NAVO-landen betrokken zijn, vormen bovendien een vertrekpunt om de relaties tussen de NAVO en het defensieluik van de Europese Unie te regelen, ook al blijken ze moeilijk toepasbaar te zijn, zowel om politieke als praktische redenen.

Gezien de internationale context is het dus dringend nodig dat de lidstaten van de Europese Unie beschikken over een doeltreffende en voldoende autonome Europese defensie, niet alleen om de eigen belangen van de Europese Unie buiten hun grenzen te blijven verdedigen — zoals zij dat al 20 jaar doen in het kader van het gemeenschappelijk veiligheids- en defensiebeleid — maar ook, en vooral, om in staat te zijn zelfstandig bij te dragen aan de verdediging van Europa, zelfs in het geval van een ernstige beperking van de beschikbaarheid van de Amerikaanse capaciteiten.

De Amerikanen leveren ongeveer 70% van de kritieke uitrusting van de NAVO

Al 75 jaar lang, het mag nog eens worden benadrukt, wordt de verdediging van Europa uitsluitend gegarandeerd door de NAVO, en dus in wezen door de Amerikanen, die op eigen kracht bijna twee derde van de defensie-uitgaven van alle NAVO-landen voor hun rekening nemen, en die bovendien ongeveer 70% van de kritieke uitrusting van de NAVO leveren, zoals middelen voor inlichtingen, bewaking en verkenning, bijtanken in de lucht, ballistische raketverdediging en luchtmiddelen voor elektromagnetische oorlogsvoering.

De NAVO

Gezien de terugkeer van een oorlog met hoge intensiteit in Europa, de even reële mogelijkheid van de terugkeer van Donald Trump in het Witte Huis, maar vooral gezien de Aziatische pivot van de Verenigde Staten, is het dus dringend noodzakelijk dat Europa gemeenschappelijk in staat is de verdediging van de Unie binnen haar eigen grenzen te waarborgen.

Deze verdediging van Europa verloopt via doeltreffende militaire steun aan Oekraïne, maar ook via het vermogen van de Europeanen om een geloofwaardige en snel inzetbare eerste verdedigingslinie te behouden om de verdediging van het Europese grondgebied te waarborgen, zelfs in de afwezigheid van de Amerikaanse capaciteiten. Dit is in ieder geval wat het nieuwe krachtenmodel voorziet, dat werd goedgekeurd tijdens de laatste NAVO-top afgelopen juni.

Het Atlantisch Bondgenootschap heeft namelijk besloten om zijn snelle reactiemacht (NATO Response Force – NRF) uit te breiden van 40.000 naar 800.000 militairen die binnen drie maanden beschikbaar moeten zijn, en die zullen worden verdeeld volgens regionale plannen voor de verdediging van het bondgenootschappelijk grondgebied. De landen die niet in staat zullen zijn deze plannen uit te voeren, zullen daardoor niet alleen een risico vormen voor hun eigen bevolking, maar ook voor de andere landen van het Bondgenootschap.

De lidstaten van Europa kunnen 1,3 miljoen actieve militairen opstellen tegenover 1,1 miljoen voor Rusland

Op dit moment beschikken de lidstaten niet over de nodige middelen om zonder de Amerikanen een oorlog met hoge intensiteit te voeren, zelfs niet tegen een land als Rusland, zowel individueel als collectief. Dit kan paradoxaal lijken, aangezien de gezamenlijke budgetten van de lidstaten drie keer zo hoog zijn als het defensiebudget van Rusland, ondanks de stijging van 24% van het Russische defensiebudget in 2023 ten opzichte van 2022. Bovendien beschikken de lidstaten samen over meer militairen dan Rusland: 1,3 miljoen actieve militairen voor de 23 EU-landen die ook lid zijn van de NAVO, tegenover 1,1 miljoen voor Rusland. De Europeanen hebben ook meer gevechtsvliegtuigen (ongeveer 2.000), meer tanks (meer dan 4.000) en zelfs aanzienlijk meer oorlogsschepen (ongeveer 180) dan Rusland (Perruche, 2023). In werkelijkheid is het grootste probleem van de Europeanen dat zij momenteel de noodzakelijke instrumenten missen — zoals commandovoering- en controlecapaciteiten, middelen voor inlichtingen, bewaking en verkenning, logistieke capaciteit en voldoende munitie — om op een doeltreffende en autonome manier te kunnen vechten.

Uiteindelijk is de kwestie voor de Europeanen niet alleen om hun defensie-uitgaven te verhogen, maar vooral om ervoor te zorgen dat hun scala aan militaire capaciteiten binnen vijf jaar voldoende breed en volledig is om alle mogelijke scenario's het hoofd te kunnen bieden, inclusief dat waarin geen enkele Amerikaanse soldaat zou ingrijpen. In de huidige context is massa bovendien van belang. In cijfers uitgedrukt waarschuwt het Kiel Instituut namelijk dat, als de Verenigde Staten hun steun aan Oekraïne op lange termijn volledig zouden stopzetten — wat niet uitgesloten is — Europa zijn huidige leger zou moeten verdubbelen om dit tekort te kunnen opvangen (Kiel, 2024).

Het Franse leger, de eerste militaire macht van de EU, zou niet meer dan een week standhouden bij een aanval van hoge intensiteit zoals in Oekraïne

Volgens de huidige chef van de Franse strijdkrachten zou het Franse leger — dat, laten we ons daar bewust van zijn, de eerste militaire macht van de Europese Unie is — niet in staat zijn om langer dan een week een operatie van hoge intensiteit zoals in Oekraïne te ondersteunen. De situatie lijkt blijkbaar niet veel beter in Londen: de plaatsvervangend chef van de Britse strijdkrachten heeft namelijk verklaard dat het Britse leger, dat het grootste Europese defensiebudget heeft, niet langer dan twee maanden stand zou houden in het geval van een grootschalige oorlog.

Op papier beschikken de Europeanen nochtans over de nodige troeven om meester te blijven over hun eigen lot. De Europese defensie omvat namelijk aanzienlijke militaire aantallen, een grote hoeveelheid materieel, een kleine militaire staf, een juridische handelingsbekwaamheid, geavanceerde technologieën, 18 veiligheidsmissies en -operaties wereldwijd, waarvan 7 militaire. Ten slotte is er ook, op institutioneel niveau, leiderschap en een politieke wil om de belangen van de Unie te verdedigen. In dit opzicht verdienen de inspanningen van de Europese instellingen om de productiviteit van de Europese industrieën te verbeteren, terwijl ze ook aanzetten tot intensievere intra-Europese samenwerking, erkenning. Toch moeten we eerlijk zijn: het ambitieniveau blijft tot op heden te laag; zo gebeurt bijvoorbeeld het merendeel van de aankopen van wapensystemen nog steeds in een strikt nationale context. Last but not least, de aankopen buiten de Europese Unie (ongeveer 80%, waarvan 68% ten voordele van de Amerikanen) blijven eveneens te groot om de ontwikkeling van de Europese defensie-industrie mogelijk te maken (Jehin, 2024). En in het geval van een groot conflict in de Indo-Pacifische regio: welke garanties hebben de Europeanen dat de bestelde uitrusting bij de Amerikaanse of Koreaanse industrie daadwerkelijk zal worden geleverd?

Volgens mij is een meer autonome en soevereine Europese defensie essentieel om de bescherming van de Europeanen en het behoud van hun belangen op lange termijn te waarborgen, wat overigens zowel in hun voordeel is als in dat van de Verenigde Staten.

Drie voorwaarden zijn echter noodzakelijk om dit doel te bereiken.

De eerste is politiek: er moet echte Europese solidariteit worden opgebouwd op het gebied van veiligheid en defensie, met gemeenschappelijke doelstellingen op Europees niveau die rekening houden met de specifieke behoeften van elke staat.

De tweede voorwaarde is organisatorisch: het gaat erom over te stappen naar een meer geïntegreerde samenwerking, die zowel politiek als militair leiderschap op Europese schaal waarborgt.

Tot slot houdt de derde voorwaarde, van operationele aard, in dat de nodige capaciteiten en middelen moeten worden geëvalueerd voor een doeltreffende actie op Europees niveau, via een gecoördineerde inspanning tussen de lidstaten. Als deze politieke wil wordt bevestigd, moeten de Europeanen snel een collectieve capaciteit opzetten om militair te plannen en in te grijpen in het geval van een mogelijke terugtrekking van de Verenigde Staten.

Deze capaciteit zou moeten steunen op de gemeenschappelijke defensiebelangen die al zijn vastgesteld in het Strategisch Kompas (het strategische document van de Europese Unie) en zou strategische scenario's moeten integreren om zich voor te bereiden op verschillende soorten dreigingen, vergelijkbaar met de aanpak die de NAVO tijdens de Koude Oorlog hanteerde ten aanzien van het Warschaupact (Perruche, 2023).

Tot slot wil ik, zonder verdere commentaar, twee overtuigde Europeanen citeren wier vaststellingen en waarschuwingen nog steeds bijzonder relevant klinken door de jaren heen: in 1976 zei André de Staëcke, de eerste Belgische ambassadeur bij de NAVO: *"Alle pogingen om te komen tot de organisatie van een Europese defensiestructuur stuiten op nationaal egoïsme, politieke terughoudendheid en, fundamenteel, op de onmogelijkheid om het eens te worden over wat deze structuur zou kunnen zijn."* En vóór hem zei Churchill: *"Je moet het gebeuren bij de hand nemen voordat het je bij de keel grijpt."*⁵

Ik dank u.

François de Kerchove d'Exaerde:

Dank u, Commandant. U hebt met veel intelligentie en helderheid de samenwerking tussen de NAVO en de Europese Unie op het gebied van defensie naar voren gebracht, evenals alles wat dit kan inhouden aan zowel politieke als technische en militaire uitdagingen. We gaan nu verder met deze reflectie met iemand die een aantal jaren bij de NAVO heeft gewerkt, als een van de adjuncten van de secretaris-generaal, meer specifiek belast met de militaire investeringen, en die zijn standpunt kan geven zowel over de kwestie van de operationele capaciteit als over die van de beschikbare middelen.

5 BIBLIOGRAPHIE:

Camille Brugier en Pierre Haroche, « 2027: het jaar van de Europese strategische autonomie », *"Le Grand Continent"*, 11 april 2023 (<https://legrandcontinent.eu/fr/2023/04/11/2027-lannee-de-lautonomie-strategique-europeenne/>)(<https://legrandcontinent.eu/fr/2023/04/11/2027-lannee-de-lautonomie-strategique-europeenne/>)).

Kiel Institute for the World Economy, *"Ukraine Support Tracker"*, 2024 (<https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/>)(<https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/>)).

Olivier Jehin, « [Verbatim] Het Europese ontwaken op defensiegebied, te traag naar de smaak van de industrie », *"B2 Pro Le quotidien de l'Europe géopolitique"*, 19 april 2024 (<https://club.bruxelles2.eu/2024/04/verbatim-le-reveil-europeen-en-matiere-de-defense-trop-lent-augout-des-industriels/>)(<https://club.bruxelles2.eu/2024/04/verbatim-le-reveil-europeen-en-matiere-de-defense-trop-lent-augout-des-industriels/>)).

NAVO, « Strategisch concept 2022 van de NAVO, aangenomen door de staatshoofden en regeringsleiders tijdens de top van Madrid op 29 juni 2022 », 2022, p. 11 (https://www.nato.int/cps/fr/natohq/topics_210907.htm)(https://www.nato.int/cps/fr/natohq/topics_210907.htm)).

Jean-Paul Perruche, « Europa voor de uitdaging van militaire macht » in Sando Gozi, Dusan Sidjanski en François Saint-Ouen (red.), *"Is een autonome Europese defensie nog mogelijk?"*, Genève, Centre de compétences Dusan Sidjanski en études européennes, 2023, p. 88 en 90.

Fabrice Wolf, « Het Kremlin zet Rusland op oorlogspad tegenover het Westen », *"Meta-Défense"*, 22 maart 2024 (<https://meta-defense.fr/2024/03/22/russie-sur-pied-de-guerre-face-europe/>)(<https://meta-defense.fr/2024/03/22/russie-sur-pied-de-guerre-face-europe/>)).

CAMILLE GRAND

Onderzoeker, gespecialiseerd in defensievraagstukken bij de Europese Raad voor Internationale Betrekkingen, voormalig adjunct-secretaris-generaal voor defensie-investeringen bij de NAVO

Dank aan het Centre Jean Gol voor de uitnodiging. Ik ben erg blij om hier vandaag te zijn en om veel vrienden terug te zien, zowel in de panels als in de zaal.

Het versterken van de verdediging van Europa is vandaag zowel een noodzaak als, steeds meer, een evidentie. Men kan zeggen dat het een relatieve evidentie is. Er werd gesproken over het jaar 2035 om voor België de drempel van 2% te halen. Er zijn ook andere lidstaten van het Atlantisch Bondgenootschap die wat achterlopen met deze verplichtingen of engagements, maar er is een collectieve en noodzakelijke erkenning dat we een fundamenteel andere wereld zijn binnengetreden, gekenmerkt door zowel de terugkeer van de competitie tussen grootmachten, de terugkeer van oorlog in Europa, als door de omverwerping — en dat zal de rode draad zijn van mijn betoog — van alle fundamenteën die onze strategische houding en strategische reflectie sinds het einde van de Koude Oorlog hebben gevoed.

In februari 2022 was ik bij de NAVO en — zoals de minister daarnet zei — herinner ik me nog een zeer vroeg of zeer laat telefoontje dat ons terugriep naar de Noord-Atlantische Raad.

Sinds het einde van de Koude Oorlog geloofden de Europeanen in vrede door handel, in de uitbreiding van Europa, in het Europese vredesproject. Wanneer we bijvoorbeeld kijken naar de Europese veiligheidsstrategie van 2003, werd er gezegd: “Europa is in vrede en zijn buurlanden zijn in vrede.” Vandaag zien we duidelijk dat we ons niet langer in die situatie bevinden en dat we, als Europeanen, gedwongen zijn moeilijke keuzes te maken over militaire uitgaven, militaire capaciteiten, de keuze van de meest geschikte instellingen om deze uitdagingen aan te gaan, en zelfs over de nucleaire kwestie. Deze aanpassing moest plaatsvinden onder druk. Bij de NAVO was die al enigszins begonnen vóór februari 2022, en vanaf de annexatie van de Krim werden er veel beslissingen genomen die het pad effenden voor deze aanpassing. Ook binnen de Europese Unie, gelukkig maar, zijn stappen gezet. Toch bevinden we ons in een transformatie die in versneld tempo verloopt, eerder met het mes op de keel of de bajonet in de rug, om onze instellingen en legers diepgaand te hervormen en te versterken, zodat we kunnen reageren op de terugkeer van oorlog in Europa.

Voor de NAVO waren de zaken relatief eenvoudiger: het ging om een terugkeer naar de fundamenteën, wat men zou kunnen noemen het DNA van de NAVO, namelijk de collectieve verdediging. Hoe kunnen we in staat zijn het grondgebied van het Bondgenootschap te verdedigen tegen elke vorm van agressie of tegen elke “horizontale” escalatie van het conflict in Oekraïne die zou kunnen overslaan naar het grondgebied van het Bondgenootschap, terwijl we tegelijkertijd proberen — en dat is duidelijk een van de moeilijkste kwesties geweest gedurende het hele conflict van de afgelopen twee jaar — te vermijden dat er een escalatie ontstaat die afkomstig is van de landen van het Atlantisch Bondgenootschap zelf.

Daarom waren er de soms complexe debatten over de mate van gewenste steun, die volgens mij vaak hebben geleid tot beslissingen met zes maanden vertraging, maar die kunnen worden verklaard door de zeer bewuste wens om een directe escalatie met Rusland te vermijden, terwijl men tegelijkertijd Oekraïne wilde helpen.

De NAVO heeft haar vermogen om de Europeanen te verdedigen versterkt, zowel door steun op het vlak van defensie-uitgaven als door een grondige uitwerking van de defensieplanning voor Europa, met veel werk verricht door SACEUR en SHAPE aan de plannen voor de verdediging van Europa, terwijl men toch uiterst voorzichtig bleef in de steun aan Oekraïne. Daar komt de Europese Unie in beeld, en ik vind dat er daar iets heel interessants is gebeurd: een zeer diepgaande transformatie van de Europese Unie. Een transformatie die, naar mijn mening, dieper en fundamenteeler is dan de verandering die de NAVO de afgelopen twee jaar heeft doorgemaakt.

Naar aanleiding van deze crisis heeft de Europese Unie een werkelijk fundamentele transformatie ondergaan

De Europese Unie heeft de “Vredesfaciliteit” gemobiliseerd om een soort terugbetalingsmechanisme op te zetten, een cashback-systeem om geld terug te geven aan de EU-lidstaten die zich hebben ingezet en donaties aan Oekraïne hebben gedaan. Maar los daarvan, wie had er twee of drie jaar geleden kunnen voorspellen dat de Europese Unie Oekraïense soldaten zou trainen om tegen de Russen te vechten? Wie had kunnen voorspellen dat we, twee of drie jaar geleden, communautaire instrumenten en het Europese budget zouden inzetten om onze wapenindustrie te versterken om te voldoen aan de behoeften van Oekraïne in oorlogstijd? Ik denk dat dit een werkelijk fundamentele transformatie is, die zowel de NAVO raakt, die haar DNA heeft teruggevonden, als de Europese Unie, die bezig is haar DNA te veranderen. Natuurlijk kan men, als men een strengere beoordeling wil maken, zeggen dat het traag is gegaan, soms pijnlijk, dat elke Europese Raad aanleiding gaf tot moeilijke onderhandelingen, maar toch is de algemene beweging duidelijk aanwezig en zeer significant.

Des te belangrijker is het dat deze transformatie plaatsvindt onder druk. En hier wil ik een korte uitweiding maken over de stand van het conflict in Oekraïne en wat dat voor ons betekent. Ik probeer mezelf te behoeden voor de verleiding om de algemene stemming te volgen. Op dezelfde manier als vorig jaar, toen er gesproken werd over een Oekraïens tegenoffensief en men zich een onmiddellijke bevrijding van de gebieden voorstelde, was ik toen al wat op mijn hoede. Ik denk dat we vandaag, in het licht van het Russische offensief, ook voorzichtig moeten zijn: het huidige offensief is zeker betekenisvol, maar mobiliseert enorme middelen en is niet uitzonderlijk effectief. Sinds het begin van 2024 zijn er vanuit hun perspectief 400 km² “bevrijd”, maar dit tegen een verschrikkelijke prijs, met meer dan 200, bijna 270 gesneuvelde soldaten per “bevrijde” km², inclusief zeer aanzienlijke verliezen aan materieel.

Het grondoffensief is dus uiterst moeilijk, en dat sluit goed aan bij wat generaal Zaloezjny, de voormalige chef van de Oekraïense strijdkrachten, zei over het feit dat het voeren van offensieven in dit conflict buitengewoon ingewikkeld is vanwege de transparantie van het

slagveld. Tegelijkertijd moet echter worden benadrukt dat er sprake is van een absoluut spectaculair verlies van controle over de Zwarte Zee, waarbij Rusland er in de Zwarte Zee slechter voorstaat dan vóór het begin van het conflict.

Poetin heeft er 1.000 km extra grens met de NAVO bij gekregen en heeft de controle over de Zwarte Zee verloren!

Als je erover nadenkt, is het toch een hele prestatie van Poetin: hij heeft er 1.000 km extra grens met de NAVO bij gekregen en hij heeft de controle over de Zwarte Zee verloren! Beter doen in een operatie van dit type is haast onmogelijk. Daarnaast is er nog steeds een betwist luchtruim — en dat komt door de grond-luchtsystemen die door de westerse landen zijn geleverd — maar ondanks dat slaagt de Russische luchtmacht er niet in om datgene te bereiken wat in de doctrines van de NAVO of de westerse landen als prioriteit geldt in de eerste 48 uur van een conflict: volledige dominantie over het luchtruim. Ten slotte is het Russische grondgebied kwetsbaar geworden dankzij langeafstandswapens, die ofwel door de Oekraïners zelf zijn ontwikkeld, ofwel inmiddels door westerse landen zijn geleverd zonder beperkingen op het bereik van deze systemen. Toch bevinden we ons in een kritiek moment, en wij, als Europeanen en Amerikanen, dragen een onmiddellijke verantwoordelijkheid voor wat er in de komende maanden en jaren zal gebeuren, wat volledig doorslaggevend zal zijn voor dit conflict.

Ik kom terug op de verdediging van Europa om te zeggen dat we, in een strategische context die vrij radicaal is veranderd, deze uitdaging moeten aangaan. Wat is die uitdaging? Ten eerste, een Rusland dat in de voorspelbare toekomst vijandig zal blijven, of het nu als overwinnaar uit de oorlog komt, als verliezer, of verwickeld blijft in een halfbevoren conflict met Oekraïne. Dat is volkomen duidelijk, en het is perfect uitgelegd tijdens de eerste ronde tafel. Ten tweede, de Verenigde Staten die — met of zonder Trump, en ik denk dat dit punt echt moet worden benadrukt — Europa niet langer tot hun prioriteit zullen maken. De Verenigde Staten hebben vandaag verantwoordelijkheden in de Azië-Pacificregio die zij als prioritair beschouwen. Tijdens de hele Koude Oorlog zijn we nooit het “toneel nr. 2” geweest voor de Amerikanen, maar dat is nu wel het geval: het toneel van de Azië-Pacific — of de Indo-Pacific, zoals zij het noemen — is bepalend geworden voor de toewijzing van hun middelen voor defensieplanning. En ten slotte moeten we ook wijzen op de vermenigvuldiging van andere soorten risico's in onze onmiddellijke omgeving, die het niet toelaten de waakzaamheid te laten verslappen.

Laten we hierover enkele essentiële punten bekijken. Om te beginnen de begrotingskwestie. Ik maakte daarnet een ironische opmerking over de moeilijkheden van een aantal NAVO-bondgenoten om de 2% te halen, maar ik zou zeggen dat we hier niet defaitistisch moeten zijn. Ten eerste: de militaire uitgaven die we nog niet zo lang geleden hadden, in een periode waarin Europa relatief welvarend was, lagen duidelijk boven de 2%. Twee procent van het BBP is geen oorlogseconomie waarin men uw persoonlijke auto's komt opeisen om ze naar het front te sturen: het is een redelijk uitgavenniveau.

En als we de afgelopen 15 jaar op 2% waren gebleven, zou het vandaag niet nodig zijn om een bovenmenselijke inspanning te leveren om de achterstand in te halen en onze legers weer op orde te brengen. Dit alles is mogelijk — zeker veeleisend op begrotingsvlak — maar het is haalbaar. Vaak worden bij dit soort kwesties de boter en de kanonnen tegenover elkaar geplaatst, welzijn versus oorlogsinspanning. We hebben zeker een verschuiving van prioriteiten nodig, maar geen verandering van samenleving.

Dit brengt me bij het punt over de oorlogseconomie, een term die naar mijn mening enigszins misbruikt wordt, aangezien ze met veel kracht werd gebruikt door president Macron al in juni 2022. Ik denk echter dat we daar nog niet zijn, en daarom moeten we voorzichtig zijn met wat we daarmee bedoelen. Wat wel zeker is, is dat we inderdaad onze industrieën en onze militaire middelen moeten mobiliseren om te voldoen aan de onmiddellijke behoeften van Oekraïne en aan de zeer korte termijn behoeften van onze eigen legers. Dat veronderstelt dat we hieraan een echte prioriteit geven in ons openbaar beleid, maar het is ook niet noodzakelijk iets dat buiten bereik ligt.

Hoe Europa verdedigen zonder de Verenigde Staten?

Tot slot, en daar ligt het meest complexe punt, gaat het erom te beoordelen over welke militaire capaciteit we moeten beschikken, met andere woorden, het beantwoorden van de vraag: “Hoe kunnen we Europa verdedigen met minder steun van de Verenigde Staten, of zelfs zonder de Verenigde Staten?” Dit is uiteraard een buitengewoon moeilijke uitdaging, omdat we al zeventig jaar niet op die manier hebben gefunctioneerd. Wat veronderstelt dit? Op het vlak van conventionele strijdkrachten, zo werd eerder al opgemerkt, zijn de cijfers eerder gunstig voor de Europese legers. Vandaag zijn van de 550 gevechtsvliegtuigen van de nieuwste generatie van de NAVO in Europa er 500 Europees. Vanuit dat perspectief is er geen reden tot schaamte, en is er geen absoluut kritieke afhankelijkheid in het conventionele domein, in de zin van de klassieke strijdkrachten zoals tanks, vliegtuigen, middelen, enzovoort.

De echte vraag is die van het reactievermogen, met andere woorden: in staat zijn om zeer snel te reageren. En op dat vlak moeten de Europeanen hun slagkracht aanzienlijk vergroten om crisissen het hoofd te kunnen bieden en te reageren, niet op een Russische agressie die zou lijken op het scenario van een derde wereldoorlog zoals we die tijdens de Koude Oorlog voor ogen hadden, maar op de verleiding om militaire druk uit te oefenen op een specifiek punt om de soliditeit van de Europese Unie en de NAVO te testen, bijvoorbeeld door een Baltisch land onder druk te zetten of te provoceren. Daarom is de kwestie van het reactievermogen, het vermogen om zeer snel te kunnen handelen, absoluut cruciaal. Dit zijn ook zeer vervelende logistieke vragen, maar ze zijn onmisbaar. Toen ik adjunct-secretaris-generaal voor defensie-investeringen was en ministers van Defensie ontmoette, kwam ik zelden ministers tegen met een T-shirt waarop stond: “Ik heb reserveonderdelen en munitie gekocht”. Ze wilden allemaal grote programma's opstarten, maar als het ging om reserveonderdelen, munitie en logistieke middelen, dan was dat nooit de prioriteit. Nochtans is dit uiteraard een van de essentiële prioriteiten op dit gebied.

Er is een tweede belangrijk punt, namelijk al die strategische middelen die de Verenigde Staten niet alleen aanleveren, maar waarvan zij wel het grootste deel voor hun rekening nemen. Op dat vlak is het echt noodzakelijk dat de Europeanen een gezamenlijke, gecoördineerde inspanning leveren.

Binnen de NAVO bestaat er een regel die niet wordt nageleefd: in elk capaciteitsdomein, dus voor elke grote capaciteit, mag geen enkele bondgenoot meer dan 50% van de noodzakelijke middelen alleen aanleveren. Deze regel wordt vaak gerespecteerd wanneer het gaat om tanks, gevechtsvliegtuigen of vergelijkbare zaken. Maar dat is niet het geval wanneer we spreken over ruimtecapaciteiten, inlichtingmiddelen, strategische transportmiddelen, middelen voor bijtanken in de lucht, enzovoort. Hier is het echt noodzakelijk dat de Europeanen in staat zijn deze middelen zelf op tafel te leggen, al was het maar om te kunnen reageren in een scenario waarin de Verenigde Staten afgeleid, minder geïnteresseerd of zelfs afwezig zouden zijn.

De nucleaire afschrikking heruitvinden zonder de Amerikanen

Laten we tot slot de nucleaire kwestie bespreken: dit is uiteraard de meest complexe voor de Europeanen, aangezien de Amerikaanse garantie hier het meest essentieel is en de meest centrale rol speelt in de relatie met de Europese bondgenoten. Dat gezegd hebbende, ben ik er niet van overtuigd dat de Amerikaanse garantie zal verdwijnen, en dit zal waarschijnlijk het laatste element zijn dat zou wegvallen. Ten tweede lijkt het debat, zoals het vandaag wordt gevoerd, mij sterk vertekend: in wezen hebben de Fransen en de Britten sinds 1974 een “eigen afschrikingsrol” — ik citeer hier NAVO-documenten — erkend gekregen, ten dienste van de veiligheid van het Atlantisch Bondgenootschap. Deze term is echter nooit concreet uitgewerkt of precies besproken, en misschien is het moment gekomen om dat nu wel te doen. Daarnaast betreft deze vraag ook de niet-nucleaire staten van het Bondgenootschap, te beginnen met de landen met een dubbele capaciteit, zoals Duitsland, Nederland, België en Italië, die een rol spelen in dit hele systeem: welke rol zouden zij kunnen spelen om de nucleaire afschrikking in Europa te versterken of te consolideren? Volgens mij moet hierover een gesprek worden gevoerd, dat qua omvang mogelijk vergelijkbaar is met de gesprekken die we begin jaren zestig hebben gevoerd, toen het Amerikaanse grondgebied kwetsbaar werd, de voorwaarden van de uitgebreide Amerikaanse afschrikking opnieuw moesten worden besproken met de Amerikanen, en iedereen zijn eigen antwoorden heeft moeten vinden.

Dat is wat Raymond Aron “het grote debat” noemde. Hij heeft daar een zeer goed boek over geschreven, en ik denk dat we aan de vooravond staan van een debat van dezelfde aard.

Ik sluit af met enkele institutionele overwegingen. U hebt mij in dit gesprek niet horen kiezen voor de Europese Unie of voor de NAVO. Dat is, eerlijk gezegd, deels te verklaren door mijn professionele ervaring: beide organisaties hebben enorme troeven om op tafel te leggen. We zitten in een debat waarin we, naar mijn mening, eigenlijk twee dingen tegelijk zullen moeten doen: een meer strategische Europese Unie hebben, die meer geïnteresseerd is in defensiekwesties, én een meer Europese NAVO, omdat dat past binnen de logica van het huidige systeem.

Er is een onbekende factor wat betreft de mate van betrokkenheid van de Verenigde Staten, maar zoals ik al zei, zal alles niet afhangen van een muntworp bij de verkiezing van Donald Trump: er is een algemenere tendens, namelijk dat de Verenigde Staten op andere gebieden bezig zullen zijn, minder geïnteresseerd zullen zijn in de veiligheid van Europa, en dat we daarom, naar mijn mening, moeten proberen de best mogelijke relaties met de Verenigde Staten te behouden. We bevinden ons echter in een situatie waarin de VS niet meer dezelfde rol zal spelen als in het verleden. Binnen de NAVO is er expertise die we waarschijnlijk niet moeten dupliceren op het gebied van defensieplanning: plannen opstellen, daar zijn binnen de NAVO 16.000 officieren die dat de hele dag doen, dus ik zie niet echt het nut van het creëren van een ander hoofdkwartier in Brussel, een Europees SHAPE dat al dit werk zou dupliceren. We moeten vooral kijken hoe de kennis en expertise van de NAVO kan worden behouden, zelfs in een scenario waarin de Amerikaanse betrokkenheid niet meer dezelfde zou zijn.

NAVO en EU moeten nauw samenwerken

We moeten een manier vinden om de Europeanen die geen lid zijn van de Europese Unie erbij te betrekken. Zij zijn immers belangrijke spelers, en wat er ook gebeurt in de Verenigde Staten, we moeten samenwerken met de Britten, de Noren en de Turken over een aantal veiligheidskwesties. Of zij daar allemaal voor te vinden zullen zijn? Dat valt nog te bekijken: Turkije is een vraagstuk, maar ik denk dat het noodzakelijk is om hierover een open gesprek te voeren, en geen gesloten. Daarnaast moeten we de relatie tussen de Europese Unie en de NAVO op een zeer fundamentele manier herzien — en ik weet, François, dat dit jou nauw aan het hart ligt. Omdat ik aan beide kanten van de organisaties heb gewerkt, toen ik bij het Quai d’Orsay was — ik heb toen werkgroepen van de Europese Unie voorgezeten in de tijd dat die nog door de lidstaten zelf werden geleid —, kan ik zeggen dat de realiteit is dat deze twee organisaties elkaar nauwelijks kennen, of zelfs helemaal niet. Het is behoorlijk verontrustend dat, voor twee organisaties die in dezelfde stad gevestigd zijn, de relatie tussen de EU en de NAVO jarenlang is overgelaten aan drie experts aan elke kant, die als bewaarders van de heilige teksten en goedgekeurde documenten ervoor zorgden dat er vooral niets gebeurde! Bovendien is er een obsessie met concurrentie aan beide kanten. Daarom lijkt het mij dat er een verantwoordelijkheid ligt bij de 23 staten die lid zijn van beide organisaties om dit niet te reproduceren binnen hun eigen bureaucratie, en er tegelijkertijd voor te zorgen dat men kan samenwerken om het hoofd te bieden aan de urgentie van het huidige moment.

Concluderend, volgens mij komt het erop neer — om de vraag die ons werd gesteld te beantwoorden — dat Europa de capaciteit van de Europeanen moet versterken om op te treden voor hun eigen veiligheid, ongeacht het institutionele kader en ongeacht de crisissen waarmee we te maken krijgen. Daarvoor is er enorm veel werk te doen, maar ook een enorme hoeveelheid mogelijkheden en beschikbare instrumenten. Ik denk dus niet dat het gaat om het creëren van extra institutionele middelen of bijkomende eenheden: het gaat erom met wat we al tot onze beschikking hebben het nodige te doen, zodat deze instrumenten doeltreffend zijn en aangepast aan de uitdagingen van vandaag.

Dank u.

François de Kerchove d'Exaerde:

Dank je, Camille. Je hebt ons meegenomen van het operationele en capaciteitsterrein naar het politieke terrein, terwijl je iets belangrijks hebt benadrukt, iets dat nog belangrijker zal zijn voor de volgende spreker, namelijk deze verandering van tijdperk voor de Europese Unie. En als er iemand is die al jaren op een conceptuele manier werkt rond de gevolgen die deze verandering van tijdperk kan hebben voor defensievragen, dan is het wel professor Sven Biscop, die ik nu uitnodig om het woord te nemen.

SVEN BISCOP

Hoogleraar aan de Universiteit Gent, doctor in de politieke wetenschappen,

Directeur van het programma Europa in de Wereld bij Egmont (Koninklijk Instituut voor Internationale Betrekkingen)

Het is een genoegen om weer onder de leiding te staan van François de Kerchove, die mijn eerste chef was toen ik in 2002 bij het Egmont Instituut begon!

We falen al 25 jaar

Op dit moment hebben sommigen ons verlaten, misschien om een kop koffie te halen, en in zekere zin doet de staat van het Europese defensiebeleid me vaak denken aan de koffiemachine van het Egmont Instituut. Het is een grote machine, indrukwekkend, glanzend en heel complex. Een doctoraat in de politieke wetenschappen is niet genoeg om te begrijpen hoe ze werkt. Omdat ze zo complex is, is ze makkelijk te blokkeren, maar als ze werkt, is het indrukwekkend om te zien: ze maakt lawaai, alles beweegt, en de koffie is niet slecht. Maar wat interessant is, is wat er gebeurt als je vergeet er koffiekorrels in te doen en je toch op de knop drukt: dan draait ze ook, en dat is even indrukwekkend, maar er komt geen koffie uit. En dat is, helaas, een beetje de toestand van het gemeenschappelijk veiligheids- en defensiebeleid van de Europese Unie. De lidstaten stoppen er geen koffiekorrels in, maar de machine draait toch, en iedereen die eraan werkt is heel druk bezig. Ze hebben deadlines, ze zijn extreem druk, maar er komt niets uit. Het doet me pijn om dat te zeggen, want ik werk al vijftientig jaar op dit onderwerp, en vandaag is het toevallig het 25-jarig bestaan van dit beleid. Maar uiteindelijk moeten we toegeven dat we hebben gefaald, omdat de lidstaten hun strijdkrachten niet willen integreren. Op het vlak van capaciteiten en de integratie daarvan zijn we niet vooruitgegaan. Ik ga niet zeggen dat er helemaal niets is: er zijn operaties, sommige zelfs belangrijk, zoals die welke we onlangs in de Rode Zee hebben gelanceerd om onze maritieme handel te beschermen. Maar op het vlak van capaciteiten is het een mislukking.

Maar tijdens deze 25 jaar waarin we hebben beweerd een defensiebeleid te voeren, hebben er zich grote veranderingen voorgedaan. We hebben het er al over gehad: de Amerikaanse strategie is veranderd, vooral sinds Obama, dus niet alles heeft met Trump te maken. Al onder Obama hebben de Amerikanen gezegd dat prioriteit nummer één voortaan China en Azië was. En om het nog concreter te zeggen: als er tegelijkertijd een oorlog uitbreekt in Europa en in Azië, zullen de Amerikanen zeggen: *“Beste Europese kameraden, geen probleem: onmiddellijk na de overwinning op China zullen we jullie komen helpen, maar tot dan, houd stand tegenover Rusland.”*

Zijn we daartoe in staat? In een crisis doe je wat je kan. We zien hoe Oekraïne vecht, maar dat gaat gepaard met enorme verliezen en zal een enorme improvisatie vereisen. We nemen dus een gigantisch strategisch risico, want zelfs als we alle strijdkrachten van de Europese staten samenbrengen, hebben we geen volledig pakket aan strijdkrachten. Er is geen volledig “force package”; het ontbreekt ons juist aan strategische capaciteiten. Zonder die Amerikaanse “plugin” hebben we dus wel een grote massa, maar de operationele inzetbaarheid daarvan is uiterst twijfelachtig, en dat is niet langer aanvaardbaar. Met andere woorden, ook al is de poging van de Europese Unie om een integratie van de strijdkrachten te creëren mislukt, blijft ze noodzakelijk. We moeten onze defensie-inspanningen op elkaar afstemmen, niet om één enkel Europees leger te vormen, maar zodat al onze strijdkrachten samen wél een volledig en samenhangend “force package” vormen.

Wat interessant is, is dat de NAVO in deze richting evolueert: het New Force Model, dat afgelopen zomer werd gelanceerd en waar Estelle al naar verwees, voorziet 300.000 manschappen uit de Europese strijdkrachten aan onze oostgrenzen, in een staat van paraatheid die veel verder gevorderd is dan voorheen. De boodschap lijkt dus duidelijk te zijn: de afschrikking en de conventionele verdediging van het Europese theater moeten in de eerste plaats door onszelf, door de Europeanen, worden verzekerd. Dit gebeurt onder de Amerikaanse en Franse nucleaire paraplu, dat wil ik benadrukken, maar op het conventionele vlak moeten wij dit zelf doen. Gezien deze grote verschuiving in de Amerikaanse strategie lijkt het mij echter noodzakelijk dat we nog verder gaan, en dat de Europese bondgenoten binnen de NAVO – als het niet lukt binnen de Europese Unie – hun defensie-inspanningen op elkaar afstemmen, zodat onze gezamenlijke bijdragen aan de NAVO samen een volledig force package vormen. De ideale situatie zou volgens mij zijn dat deze 300.000 Europeanen maar één Amerikaan nodig hebben: SACEUR (de Opperbevelhebber van de Geallieerde Strijdkrachten in Europa). Want als de commandant een Amerikaan is, zullen de Europeanen hem vertrouwen.

Vlag van de “Supreme Allied Commander Europe” (SACEUR)

Het is misschien een beetje jammer, maar het is de politieke realiteit, ook al hebben we in werkelijkheid geen enkele Amerikaanse capaciteit nodig om deze strijdmacht van 300.000 volledig operationeel te maken. Daarvoor zijn twee dingen nodig:

Teneerstemoeten wede strategische capaciteit en die we missen — bovenop de doelstellingen die de NAVO ons al oplegt — zelf op tafel leggen, en moeten de Europese bondgenoten die daaraan willen bijdragen, overleggen om hierin te investeren en ze te verwerven. Er zijn onlangs enkele initiatieven genomen, waaronder het luchtafweersysteemproject Skyshield, gelanceerd door kanselier Scholz. We kunnen discussiëren over welk materieel we precies moeten aankopen, maar in principe is dit volgens mij de juiste weg: dat de Europeanen zich verenigen in een ad-hoc coalitie, die op zichzelf geen initiatief van de NAVO noch van de EU is, om een capaciteit te creëren die we vandaag missen, maar die wel noodzakelijk is. Er zijn nog veel andere domeinen waarin we hetzelfde zouden kunnen doen. In zijn toespraak aan de Sorbonne, vorige week, noemde president Macron er enkele. Wel, laten we het nu doen: we beschikken over Europese instrumenten die potentieel hebben, maar momenteel onderbenut worden. We hebben bijvoorbeeld een Europees Defensiefonds dat kan worden ingezet om te investeren in de defensie-industrie en om dit soort initiatieven te ondersteunen. Daarnaast is er een industriële strategie die wordt beheerd door de Europese Commissie: laten we die gebruiken en concentreren op deze strategische domeinen, in plaats van de middelen — die uiteindelijk toch beperkt zijn — te versnipperen over tientallen projecten. Dat is dus de eerste pijler: we moeten heel snel investeren om deze strategische capaciteiten te financieren.

We moeten een permanente modulaire integratie opbouwen

Ten tweede is er een mentaliteitsverandering nodig. We moeten onze nationale strijdkrachten zien als modules van een multinationale modulaire strijdmacht. Nogmaals, ik heb het niet over één enkel Europees leger, maar over een pakket van multinationale strijdkrachten, samengesteld uit nationale modules. Met andere woorden: de bouwstenen van de structuur blijven nationaal, maar ze moeten blijvend — en dat is belangrijk — kunnen worden geïntegreerd in grote multinationale formaties. In feite zijn bijna alle operaties vandaag al multinationaal, maar dat gebeurt altijd ad hoc: men brengt troepen samen voor een specifieke operatie, en na afloop wordt de strijdmacht weer ontbonden. Hier pleit ik ervoor om een permanente modulaire integratie tot stand te brengen.

Laten we de enige gemotoriseerde brigade van België nemen. Het is uiteraard een prachtige brigade, samengesteld uit zeer gemotiveerde en professionele mannen en vrouwen, maar deze brigade is niet volledig. Er ontbreken ondersteuningscapaciteiten, zoals de “Combat Service Support”. Andere capaciteiten zullen waarschijnlijk altijd ontbreken, omdat het op onze schaal onmogelijk is om alles zelf te hebben.

Als deze enige gemotoriseerde brigade echter permanent zou worden geïntegreerd in een Franse divisie, zouden we ons op het niveau van de divisie kunnen organiseren zodat alle noodzakelijke capaciteiten verzekerd zijn. Maar dat vereist een permanente integratie, met basismodules die volledig nationaal blijven: een Belgische brigade, maar permanent geïntegreerd in een Franse divisie.

En we kunnen ons soortgelijke modules voorstellen, waarbij de modules geen brigades zouden zijn, maar eskaders gevechtsvliegtuigen, fregatten, enzovoort. Natuurlijk zou dit complex blijven, moeilijk te beheren zijn en politieke eenheid vereisen om dit volledige pakket aan strijdkrachten te kunnen inzetten, maar technisch gezien is het volledig mogelijk en vereist het geen nieuwe structuur, geen wijziging van verdragen: het is iets waar we meteen mee kunnen beginnen als we dat willen.

Eskader straaljagers

Mijn laatste punt neem ik in de vorm van een vraag: wat doen we met de expeditieoperaties? Hier heb ik vooral gesproken over de collectieve verdediging van ons grondgebied, maar er zullen ook crisissen zijn: we zien het duidelijk, de Rode Zee, de volledige Sahel is in crisis, en er zullen situaties komen die militaire interventies vereisen. Ik ben geen interventionist, net zomin als de minister, maar er zullen altijd momenten zijn waarop de enige keuze is om wel of niet militair in te grijpen. Het lijkt mij duidelijk dat de Verenigde Staten steeds minder in ons nabije buitenland zullen ingrijpen. Het zal dus aan ons zijn om dat te doen, of om een pool van beschikbare troepen te organiseren die dit kan uitvoeren. De Europese Unie heeft in haar Strategisch Kompas de intentie aangekondigd om een RDC op te richten: een Rapid Deployment Capacity. De NAVO wil op haar beurt ook een Allied Response Force creëren. Maar hebben we twee mechanismen nodig? En hebben we wel de noodzakelijke expeditietroepen? Het behouden van beide lijkt mij moeilijk. Voorlopig blijft de RDC helaas vooral een concept op papier; ik heb niet de indruk dat dit op korte termijn een echte, inzetbare strijdmacht zal worden. Tegelijkertijd is het de vraag of het zinvol is om al onze troepen te blokkeren binnen een NAVO-mechanisme, als dit zo georganiseerd is dat de troepen die in paraatheid staan enkel voor de NAVO gebruikt mogen worden. Want de realiteit is dat sinds het begin van deze eeuw het merendeel van de crisisoperaties noch onder NAVO-vlag, noch onder EU-vlag plaatsvond, maar in ad-hoccoalities. Daarom moeten we ook hier onze verantwoordelijkheid nemen.

Maar om af te sluiten, en ook al ben ik begonnen met het uiten van mijn teleurstelling, maak u geen zorgen: ik slaap nog steeds heel goed en ik blijf toch optimistisch, omdat ik andere wegen zie die ons, Europeanen, in staat stellen om te doen wat nodig is.

Dank u.

François de Kerchove d'Exaerde :

Dank je, Sven. Ik was een beetje bezorgd, aangezien ik begonnen was met te zeggen dat we het zouden hebben over een nieuw tijdperk voor de EU en Defensie, en jij vertelt ons dat we hebben gefaald! Dat gezegd hebbende, heb je het later sterk genuanceerd en inderdaad, waarschijnlijk is een aanpak die wat pragmatischer en wat meer ad hoc is, zeker een beloftevolle weg naar vooruitgang voor deze Europese defensie.

Last but not least, we gaan nu over naar Alexander Mattelaer, die zelf ook een specialist is en werkt voor het Egmont-instituut rond defensievraagstukken. Alexander heeft de bijzonderheid dat hij, door het publiceren van uitstekende artikelen over dit onderwerp, heeft nagedacht over wat Camille ons al had geïntroduceerd, namelijk de nucleaire kwestie, die essentieel is voor de afschrikking van de NAVO, voor dit conflict in Oekraïne, en waarvan we ons kunnen afvragen welke rol ze speelt en zou kunnen spelen. Ik geef hem nu het woord om dit alles in detail toe te lichten.

ALEXANDER MATTELAER

*Hoofddocent aan de VUB, doctor in de politieke wetenschappen,
Senior Research Fellow bij Egmont (Koninklijk Instituut voor
Internationale Betrekkingen)*

Moeten we ons voorbereiden op een nucleaire oorlog?

Dames en heren, goedemiddag allemaal. Het is een groot genoegen om hier vandaag bij u te zijn.

Moeten we ons voorbereiden op een oorlog met Rusland, mogelijk zelfs een nucleaire oorlog?

Helaas is de dreiging heel reëel, maar met voldoende inspanningen op het vlak van afschrikking en voorbereiding op onze verdediging kunnen we waarschijnlijk de ergste scenario's vermijden. In mijn opmerkingen wil ik eerst drie kernelementen van de dreiging uit Rusland uiteenzetten en benadrukken, en vervolgens ingaan op de grote uitdagingen die voor ons liggen, vooral op Belgisch niveau, voor onze volgende regering, die beslissingen zal moeten nemen.

Maar laten we beginnen met de dreiging, en eerst met de politieke dreiging. Ik wil kort verwijzen naar het diplomatieke ultimatum dat Rusland in december 2021 heeft gestuurd, enkele maanden voordat de escalatie begon. In artikel 4 van het verdrag dat Rusland aan de NAVO had voorgesteld, eiste Rusland dat er geen NAVO-troepen meer zouden worden geplaatst dan degene die al aanwezig waren vóór de ondertekening van de NATO-Russia Founding Act van 1997. Met andere woorden, Rusland wilde een volledige demilitarisering, en zelfs een feitelijke neutralisering, van heel Midden-Europa: niet alleen Oekraïne, maar ook Polen, de Baltische staten, enzovoort. Dat is uiteraard onaanvaardbaar voor de Polen, voor de Balten, en ook voor ons. Dit toont duidelijk aan dat het hier gaat om een conflict met een zeer diepe politieke dimensie.

Ten tweede, toen de escalatie in februari 2022 plaatsvond, probeerde het Kremlin herhaaldelijk zijn nucleaire macht te gebruiken als instrument van strategische intimidatie. Volgens president Poetin beschermt de Russische afschrikking vandaag ook de gebieden die het onderwerp zijn geweest van territoriale veroveringen. En dan moeten we ons de vraag stellen: als we deze agressieve strategie van Russische "onaantastbaarverklaring" accepteren — zij eisen grondgebied op en zeggen vervolgens dat dit gebied nu wordt beschermd door hun nucleaire arsenaal, dat zeer groot en divers is, en dat we er niet meer aan mogen komen —, waar leidt dat ons dan naartoe? Hoe zullen we ons eigen grondgebied kunnen verdedigen wanneer het moment daar is? Dit is een uiterst ernstige kwestie.

Ten derde is er ook de conventionele dreiging. Ja, de Russische landstrijdkrachten hebben al aanzienlijke verliezen geleden, maar tegelijkertijd zijn hun luchtmacht en hun marine nog grotendeels intact, en de wederopbouw van de Russische legers, inclusief de industriële basis om dit te ondersteunen, is inderdaad al begonnen. Dit betekent dat de conventionele dreiging in de komende jaren, verre van te verdwijnen, in feite nog steeds toeneemt.

België, zwakke schakel binnen de NAVO

Gelukkig is er een antwoord op dit alles. Al ongeveer tien jaar wordt het systeem van collectieve verdediging binnen de NAVO opnieuw opgebouwd, en deze heropbouw is de afgelopen twee jaar, sinds 2022, nog versneld. Vorig jaar hebben de staatshoofden en regeringsleiders nieuwe regionale defensieplannen goedgekeurd. Ze hebben ook de nucleaire planning opnieuw geactiveerd, enzovoort. Helaas, en dat betreurt ik ten zeerste, is België grotendeels afwezig geweest in dit debat, waardoor we steeds meer worden beschouwd als een zwakke schakel binnen het Bondgenootschap waarvan we deel uitmaken, en onze internationale positie steeds verder afbrokkelt. We moeten eerlijk zijn: dit is de realiteit van vandaag. Maar om deze trend te keren, moeten we opnieuw onze rol ten volle spelen binnen het nieuwe systeem van collectieve verdediging dat is opgebouwd. Daarbij zijn er drie grote uitdagingen die moeten worden aangepakt en die absoluut op de agenda van de volgende regering zouden moeten staan.

We hebben te weinig F-35's gekocht. We hebben er meer nodig. En we hebben helemaal geen luchtverdedigingssysteem.

Allereerst moet de Belgische Defensie snel groeien, zowel wat betreft haar gevechtscapaciteiten als haar ondersteuningscapaciteiten. Vandaag missen we de noodzakelijke middelen om ons deel van de last in de collectieve verdediging te dragen: we hebben te weinig troepen om ons gewicht te laten gelden in de defensieplannen die we zelf hebben goedgekeurd. We hebben zelfs niet genoeg troepen om ons eigen grondgebied te beschermen! Dat is echt buitengewoon ernstig. Er zijn meerdere investeringen die zeer dringend zijn. Allereerst denk ik aan de noodzaak om luchtverdedigingssystemen aan te schaffen, zoals Patriot of andere: op dit moment hebben we helemaal niets. We hebben veel te weinig F-35-gevechtsvliegtuigen gekocht. We hebben er meer nodig in de komende jaren om al onze taken te kunnen uitvoeren. We hebben munitie nodig voor aanvallen in de diepte. We hebben veel meer vuurkracht nodig voor onze landmachteenheden, want zij zijn echt niet uitgerust voor een oorlog met Rusland. Dat moet durven gezegd worden! Wat er in het STAR-plan staat, is goed, maar absoluut onvoldoende voor de strategische realiteit van vandaag.

Wanneer de grote crisis met Rusland komt, zullen we bommen onder de vleugels van onze vliegtuigen moeten hebben

Ten tweede moeten we opnieuw leren wat ik noem het vocabulaire en de logica van afschrikking. Waarom? Omdat wanneer de grote crisis met Rusland zal komen, met andere woorden een echt artikel 5-scenario, het duidelijk is dat deze crisis een belangrijke nucleaire dimensie zal hebben. Op dat moment zullen al onze bondgenoten in Centraal-Europa naar Berlijn, Amsterdam en Brussel kijken, en zij zullen verwachten dat het nucleaire systeem van de NAVO, waaraan wij deelnemen, alle bondgenoten beschermt. We moeten klaar zijn voor die dag, want als de dag komt dat we bommen onder de vleugels van onze vliegtuigen moeten hangen en we zijn daar niet op voorbereid, dan houdt de afschrikking geen stand meer, en zal de grote oorlog beginnen.

Ten derde moeten we niet alleen opnieuw investeren in onze defensie, maar we moeten ook ons buitenlands beleid en onze diplomatie herbewapenen. Ons buitenlands beleid moet klaar zijn voor morgen, niet voor vandaag. Als we kijken naar wat er in de afgelopen decennia is gebeurd, zien we dat ons buitenlands beleid zeer normatief is geworden, en zelfs een beetje moralistisch: het heeft zich bijna volledig geconcentreerd op de bevordering van de Europese integratie. Dat werkte twintig jaar geleden goed, maar helaas is dat niet meer voldoende voor de komende jaren en decennia. We moeten ons netwerk van diplomatieke posten opnieuw ontwikkelen, we moeten de analysecapaciteit van ons Ministerie van Buitenlandse Zaken versterken, we moeten nieuwe instrumenten opbouwen om een echt buitenlands beleid te voeren, en we moeten ophouden met al onze diplomaten wereldwijd te vertellen dat er nergens geld voor is — want dat is de huidige realiteit voor bijna al onze posten wereldwijd.

Ik denk dat ik genoeg heb gesproken, dus ik ga afronden, maar ik blijf beschikbaar voor jullie vragen.

Hartelijk dank.

François de Kerchove d'Exaerde:

Alexander, bedankt voor deze bijdrage die eindigde in een vurige aanklacht, maar er zijn zaken die gezegd moeten worden over de ontwikkeling van de Belgische diplomatie en de middelen waarover zij beschikt. De manier waarop het budget van Buitenlandse Zaken al meer dan twintig jaar systematisch wordt uitgehold, is onaanvaardbaar voor een land zoals België: we kunnen niet blijven proberen meer te doen met elk jaar minder middelen. Er moeten signalen worden gegeven in deze verkiezingsperiode, en ik dank je dat je dat hebt gedaan.

U hebt de vijf experts gehoord die zich hebben uitgesproken over de kwestie van de Europese defensie, de samenhang daarvan met het Atlantisch Bondgenootschap, de vragen rond de strategische autonomie van Europa en in het bijzonder de capaciteitskwesties, wat ons ook heeft geleid tot een bespreking van de defensie-industrie. Het is duidelijk dat onze experts vandaag een vrij breed overzicht hebben geschetst. Dit is het moment om uw vragen te stellen, maar houd ze kort en blijf binnen het onderwerp!

CONCLUSIES

GEORGES-LOUIS BOUCHEZ

Federaal parlamentslid, advocaat, voorzitter van Mouvement Réformateur

Goedenavond allemaal. Ik wil om te beginnen alle sprekers van vandaag bedanken. Alle debatten zijn opgenomen, omdat ik denk dat wanneer we sprekers van zo'n hoog niveau hebben, het belangrijk is om hun interventies nadien te kunnen samenvatten zodat we er goed gebruik van kunnen maken. En als sommigen van jullie deze informatie graag willen ontvangen, kunnen jullie dat uiteraard aanvragen, en dan zullen we die doorsturen.

Strategische autonomie

Ik ben de hele dag op de hoogte gehouden van de debatten. Ik denk dat, via de vraag over het risico van een oorlog tussen de Europese Unie en Rusland, in werkelijkheid de kwestie van de strategische autonomie van Europa centraal staat. En de strategische autonomie van Europa steunt op drie pijlers. Er is de militaire pijler, waar ik zo meteen op terugkom, er is de industriële en agrarische pijler, en er is de energiepijler. Want ik weet niet of dit specifiek aan bod is gekomen, maar vandaag is het zo dat, als de Europese Unie niet opnieuw de capaciteit verwerft om een sterke industriële sector te beheersen, het mogelijk zal zijn om haar oorlog aan te doen zonder ook maar één enkele tank te sturen. Ik neem het voorbeeld van microprocessors, en misschien kunnen de specialisten hier aan tafel daar ook over spreken, maar vandaag bevatten al onze systemen elektronische componenten, ook de militaire, en Europa is daar relatief slecht in uitgerust, gezien het relatieve monopolie van Azië op dit vlak.

Hetzelfde geldt voor de landbouwkwestie, waar de voedselautonomie van Europa eveneens fundamenteel is: het behouden van de controle over onze landbouwgronden en over ons productievermogen is essentieel. Ook hier heeft het conflict in Oekraïne dit aangetoond, en het is geen toeval dat een speler als Erdogan heeft ingegrepen om het graan uit Oekraïne te kunnen laten uitvoeren. Intensieve landbouw en het vermogen om hoge opbrengsten te behalen, wat men er ook van mag zeggen, maken het niet alleen mogelijk om Europa te voeden, maar ook vele andere regio's in de wereld, zoals bijvoorbeeld Noord-Afrika.

Tot slot is er de kwestie van energie, die een belangrijke uitdaging vormt, altijd al heeft gevormd, maar die nu een bijzondere dimensie zal aannemen, gezien zowel de klimaatproblematiek, de groei van de wereldbevolking, als de voortdurende wereldwijde vraag naar energie. Ik weet dat het tegenwoordig erg populair is om te spreken over soberheid, en inderdaad, energiebesparingen kunnen worden gerealiseerd via technologieën en betere isolatie; maar in het algemeen is ons welzijn verbonden met een overvloedig energieverbruik. We zijn echter niet langer de enigen op de planeet die comfortabel willen leven, en China loopt zowel voorop op het gebied van hernieuwbare energie als in de bouw van kernreactoren, aangezien China in de komende jaren meer kernreactoren zal bouwen dan er in de hele geschiedenis wereldwijd ooit zijn gebouwd! Kijk ook naar de keuzes van de Verenigde Staten met betrekking tot schaliegas en schalieolie, bijvoorbeeld: beslissingen die al meer dan twintig jaar geleden zijn genomen en die ertoe hebben geleid dat de Verenigde Staten zijn geëvolueerd van een land dat gas importeert naar een land dat gas exporteert.

Europa opnieuw een grootmacht maken

Waarom zijn deze kwesties met elkaar verbonden? Omdat deze drie domeinen – industrie/landbouw, leger en energie – de drie pijlers zijn die een grootmacht definiëren. De vraag die zich vandaag stelt, althans naar onze mening, voor de Europese Unie is of zij werkelijk een macht wil zijn die in staat is haar waarden over te dragen, te overtuigen en soms zelfs op te leggen, of dat de Europese Unie, hoewel zij haar grote principes behoudt, ervoor kiest om een toeschouwer te blijven in het mondiale duopool tussen de Verenigde Staten en China, een duopool waarin Rusland ook probeert een rol te spelen.

Ik denk dat de recente gebeurtenissen, of het nu gaat om wat er in Oekraïne gebeurt, in het Midden-Oosten, of de bevolkingsbewegingen in Afrika, duidelijk illustreren in welke mate Europa steeds meer invloed verliest in de wereld. Men zou kunnen denken dat dit niet zo erg is, maar waarden hebben zonder invloed uit te kunnen oefenen, betekent misschien wel een goed moreel kompas en een goed geweten hebben, maar het doet in ieder geval weinig eer aan die waarden, aangezien we dan niet in staat zijn ze wereldwijd uit te dragen.

We hebben de indruk dat de anderen naar ons kijken, maar in werkelijkheid kijken ze steeds minder naar ons

Het is een uitdaging voor Europa, maar ook voor de rest van de wereld. We hebben vaak het idee dat anderen naar ons kijken, maar in werkelijkheid kijken ze steeds minder naar ons. Franse experts hebben zich de hele dag uitgesproken, en ik denk dat we een volledig colloquium zouden kunnen organiseren over de plaats van Frankrijk vandaag in Afrika, en over het wantrouwen van een groot deel van de Afrikaanse bevolking, vooral tegenover Frankrijk, maar ook tegenover Europa in het algemeen. Daar komt nog bij dat Rusland vandaag over een aanzienlijke capaciteit beschikt om te proberen de zogenaamde niet-gebonden landen aan zich te binden — en dat vaak met succes. Dit geeft Rusland directe politieke invloed. Men zou zich kunnen afvragen wat het belang is van het kennen van de publieke opinie in Bamako, of waarom het ertoe doet of Centraal-Afrika zich eerder richting Rusland, China of de Europese Unie beweegt. Maar dit heeft zeer concrete gevolgen, zowel commercieel en economisch, als bijvoorbeeld op het vlak van stemmingen in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Zoals u weet, hebben wij in ons land veel organisaties en vzw's van allerlei aard. Ik denk dat het percentage financiering daarvoor erg hoog is — misschien te hoog, maar dat is mijn persoonlijke mening — en al deze structuren steunen vaak op resoluties, bijvoorbeeld van de Verenigde Naties.

We moeten ons er goed van bewust zijn dat de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties vandaag allesbehalve een club van grote democratieën is. Het afstemmen van onze politieke standpunten op de Verenigde Naties, die in de ogen van de bevolking als een uiterst deugdzaam orgaan zouden kunnen worden beschouwd, kan dus ook een risico vormen wat betreft onze politieke positionering en de impact die dit kan hebben op onze samenlevingen. Want, wat men er ook van denkt, het behouden van publieke steun voor dit soort beleid blijft essentieel en fundamenteel. We zien echter dat de steun voor Oekraïne binnen onze bevolking steeds verder afneemt, en daar moeten we realistisch over zijn. Het volstaat om de verklaringen van Emmanuel Macron te bekijken, waarin hij de mogelijkheid niet uitsluit om grondtroepen te sturen, want als je nu al zegt dat je niet bereid bent het gevecht aan te gaan, geef je je tegenstander op voorhand een voordeel. We zien ook hoe bijvoorbeeld het Rassemblement National deze verklaring volop gebruikt om enkele extra stemmen te winnen in het kader van de Europese verkiezingen.

Dit weerspiegelt een belangrijk element en een aanzienlijk probleem in Europa, namelijk wat ik het “verwend-kind-syndroom” noem: we hebben een zo hoog niveau van comfort bereikt dat we onszelf ervan weerhouden risico's te nemen en soms zelfs om verder na te denken. Dit sluit precies aan bij wat u zojuist aanhaalde: het idee dat we onmiddellijk met Rusland zouden moeten onderhandelen, want besef het eens goed — dat maakt alles gemakkelijker op het vlak van energie, het maakt de economische beheersing van de inflatie eenvoudiger, en bovendien willen we toch niet blijven geld uitgeven aan een oorlog die niet eens de onze is! Deze manier van denken is bijzonder wijdverspreid. Daarom zullen we moeten overtuigen en moed tonen tegenover dergelijke opvattingen. Ik denk dat de meesten van u die hier vandaag aanwezig zijn, zich bewust zijn van deze realiteiten, maar ik geloof ook dat we ons moeten realiseren dat dit inzicht vandaag niet de meerderheid vertegenwoordigt, of in ieder geval niet overweldigend. Er is dus een echte noodzaak om uitleg te geven en pedagogisch werk te verrichten op dit vlak.

Het tweede operatiegebied waar vandaag veel over wordt gesproken, is natuurlijk het Midden-Oosten, waar we ook reacties en houdingen zien die soms verontrustend zijn — en dat zeg ik zonder partij te kiezen voor het ene of het andere kamp. Maar wanneer een grote Belgische kwaliteitskrant een hoofdartikel publiceert waarin zij zich verheugt over wat er gebeurt op de Amerikaanse campussen, moet ik eerlijk zeggen dat ik me zorgen maak over het vermogen van westerlingen vandaag om systematisch het model te denigreren dat ons in staat heeft gesteld een wereldwijde referentie te worden op het gebied van welzijn en ontwikkeling, of het nu gaat om levensverwachting, opleidingsniveau of gedeelde welvaart. De systematische kritiek op ons liberale model, op ons kapitalistische economische model, is ook een manier om oorlog te voeren tegen het Westen. Want wanneer westerlingen de fundamentele principes vergeten die aan de basis liggen van hun welzijn en hun succes, worden ze kwetsbaarder. En ik vrees dat dit helaas de richting is waarin we ons vandaag bewegen, tenzij er een duidelijk en krachtig keerpunt komt.

We moeten de militaire budgetten van de NAVO-lidstaten verhogen tot 2% van het BBP

Tot slot, om af te ronden en u niet te lang op te houden, aangezien ik denk dat u al uitgebreid over dit onderwerp hebt kunnen uitwisselen, wil ik u gewoon het volgende meegeven ter afsluiting.

De positie van Mouvement Réformateur is niet om een Europees leger op te richten, zoals sommigen te vaak beweren. Dat zou geen enkele zin hebben, omdat dit zou impliceren dat we al onze buitenlandse beleidslijnen zouden moeten unificeren. We proberen ze weliswaar

te laten convergeren, maar ze zijn niet gemeenschappelijk: de landen hebben verschillende geschiedenissen, verschillende strategische belangen, en een leger dat geen eenduidig buitenlands beleid volgt, heeft geen bestaansreden. Daarentegen pleiten wij voor de oprichting van een Europese pijler binnen de NAVO, die in de eerste plaats zou bestaan uit het vermogen om ons militair materieel op elkaar af te stemmen. Dat is vandaag aan bod gekomen: we geven meer uit voor een lagere efficiëntie, gezien de interoperationele beperkingen die vaak onmogelijk te overbruggen zijn. Dit zou het ook mogelijk maken om gezamenlijke militaire programma's te ontwikkelen, maar ook om meer politieke invloed te hebben binnen de structuur. We hebben de voorbije zeventig jaar duidelijk onze veiligheid gedelegeerd aan de Verenigde Staten, aangezien meer dan 70% van het NAVO-budget afkomstig is van de VS. We onderschrijven dan ook het doel om de militaire budgetten van de NAVO-lidstaten te verhogen tot 2% van het BBP, net zoals we de noodzaak erkennen van Europese militaire programma's. Dit is een industriële uitdaging, dus ook een uitdaging voor onze economische ontwikkeling, maar het is vooral een veiligheidskwestie, want als we het niet zelf beslissen, zullen we ertoe worden gedwongen. Het beste voorbeeld hiervan is het volgende: het nieuwe Amerikaanse Stealth-gevechtswliegtuig is een programma dat vandaag volledig gesloten is voor alle andere landen behalve de Verenigde Staten. Dat betekent dat als de Europeanen niet reageren — wat ze proberen te doen via het SCAF-project, ook al blijft dat nog zeer beperkt — we ernstig benadeeld zullen zijn.

Vriend zijn met een land betekent niet van dat land afhankelijk zijn, maar zijn partner zijn

Er is namelijk een belangrijk punt. Ik ben een overtuigd Atlantist, ik geloof dat de Verenigde Staten inderdaad onze beste bondgenoot zijn, maar onze beste bondgenoot kan ook belangen hebben die verschillen van de onze. En ik denk dat de beste manier om bevriend te zijn met een land zeker niet is om ervan afhankelijk te zijn, maar om partners te zijn. En om echte partners te kunnen zijn, moeten we ons militair versterken. We zullen ook de wetgeving rond defensie moeten aanpassen, want die schrijft vandaag voor dat de rol van het leger zich beperkt tot de verdediging van de Belgische buitengrenzen. Wij vinden dat de verdediging van strategische sites in België — bijvoorbeeld onze kernreactoren, LNG-installaties en andere gevoelige locaties — op een gestructureerde manier aan het leger moet worden toevertrouwd, wat bijkomende investeringen zou rechtvaardigen. Hetzelfde geldt voor de inzet van Defensie bij bepaalde natuurrampen of crisissituaties. Want als we de militaire budgetten verhogen, moet ook de dienstverlening aan de bevolking toenemen. Dat zal helpen om het nodige draagvlak te creëren voor zo'n project.

Tot slot wil ik nogmaals bedanken, evenals de organisatoren en het Centre Jean Gol, in het bijzonder Corentin de Salle, die dit werkelijk met groot meesterschap en veel succes heeft georganiseerd. Dank ook aan u voor uw aanwezigheid, want zulke dagen hebben alleen zin als er een talrijk, geïnteresseerd en boeiend publiek is. Mijn dank gaat ook uit naar de medewerkers die vandaag aanwezig waren en hebben bijgedragen aan het vlotte verloop en de goede organisatie van dit colloquium. Het rest mij alleen nog u een uitstekende avond toe te wensen, en een goede campagne aan de enkele kandidaten die ik in de zaal heb opgemerkt!

Hartelijk dank!

